Matkalla kohti liikunnan yhdenvertaisuutta

– työkaluja monialaiseen liikuntasuunnitteluun

UNIVERSITY OF HELSINKI

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

2022

UNIVERSITY OF HELSINKI

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Matkalla kohti liikunnan yhdenvertaisuutta

– työkaluja monialaiseen liikuntasuunnitteluun

(Towards Equality in Physical Activity

- Tools for a Multisectoral and Interdisciplinary Approach in Sport Planning)

Muukkonen, P., Ehnström, E., Hasanen, E., Hintsanen, L., Laakso, T.,
Nurmi, M., Pyykönen, J., Salmi, L., Salmikangas, A-K., Simula, M., Virmasalo, I. & Vänttinen, L.

2022

Avainsanat: Asukkaat; Liikunta; Liikunta-ala; Liikuntapaikat; Liikuntapalvelut; Liikuntasuunnittelu; Yhdenvertaisuus; Saavutettavuus; Suunnittelu; Kaupungit; Kunnat

Taitto ja grafiikka: Nino Chkhartishvili

Julkaisija:
Geotieteiden ja maantieteen osasto
Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

PL 64, 00014 Helsingin yliopisto

Julkaisusarja:
Department of Geosciences and Geography C22
ISSN-L 1798-7938
ISBN 978-951-51-6604-3(PDF)
https://helda.helsinki.fi/handle/10138/43
Helsinki 2022

Rahoittaja:
Lähiöohjelma 2020–2022

Lisenssi:

Tämä teos on julkaistu CC BY 4.0 -lisenssillä

Sisällysluettelo

Esipuhe **1**

Johdanto

Myytti jokaisen asukkaan tavoittavasta kunnan palvelutarjonnasta **2**

Tarve näkökulman muutokselle **9**

Luku 1

Liikkumisen koetut esteet lähiöissä – tutkimushavaintoja Kontulasta ja Huhtasuolta **11**

Luku 2

Saavutettavuuden monet ulottuvuudet **18**

Luku 3

Fasiliteettien rakentamisesta esteiden poistamiseen – liikuntapalvelutuottamisen uusi linja **28**

Tutkimusta ja tietoa kannattaa hyödyntää **33**

Luku 4

Tiedolla johtaminen liikkumisen yhdenvertaisuustyössä **35**

Luku 5

Yhteiskehittämällä saadaan työkaluja tiedolla johtamiseen **44**

Työkaluja ja dataa suunnittelun tueksi **52**

Luku 6

Työkaluja ja laskennallisia menetelmiä liikuntapaikkojen ja liikuntaympäristöjen suunnitteluun **54**

Luku 7

Erilaisten liikuntaympäristödatojen haasteet, mahdollisuudet ja laatuodotukset **65**

Lopuksi

Luku 8

Tarvitaan eri tieteenalojen välistä yhteistyötä **75**

Esipuhe

Kaupunkirakenteen eriytyminen, ja pahimmillaan segregaatio, vaikuttaa kaikenlaisiin elämänmahdollisuuksiin ja -kokemuksiin. Eriytyneessä kaupungissa sosiaalinen rakenne saa konkreettisen, kaupunkirakenteeseen valetun muodon. Pitkään saatoimme Suomessa luottaa siihen, että kaupunkimme pääkaupunkia myöten ovat alueellisesti erittäin tasa-arvoisia. Nykyiset lähiöt rakennettiin vahvan kaupungistumisen aikana, asuttamaan maaseudulta kaupunkiin siirtyvää väestöä. Kunnolliset liikuntaedellytykset ja urheiluseurojen paikallinen organisoiminen kuuluivat asiaan. Nyt 2000-luvun kuluessa monenlaiset kaupunkikehityksen trendit ovat kuitenkin osoittaneet lisääntyvän eriytymisen suuntaan. Niinpä onkin hyvin aiheellista kysyä, miten lähiöissä – sellaisina toiminnallisina kokonaisuuksina kuin ne tällä hetkellä ovat – toteutuvat tasavertaiset mahdollisuudet muun muassa liikuntaan ja liikuntapaikoille pääsyyn.

Osaan eriytymisen seurauksista on hyvin vaikeaa vaikuttaa. Toiset seuraukset kuitenkin kytkeytyvät melko suoraan sekä kaupunki- että paikallisorganisaatioiden toimintaan. Liikuntapaikkojen saavutettavuus on kysymys, johon oikealla tiedolla varustettu kaupunki toimijana voi puuttua sekä rakentamalla että mahdollistamalla, kuten paikallisyhteisöjen toimintaa tukemalla.

Toisaalta, kuten tässä YLLI-hankkeen tuottamassa teoksessa todetaan, liikuntapaikkojen fyysinen läheisyys on vain yksi pala monimutkaisemmasta palapelistä. Oma henkinen jaksaminen, kielitaito ja monet muut tekijät vaikuttavat liikuntapaikkojen käyttöön. Fyysisen rakenteen vaikutuksilla on rajansa: ellei ole halua poistua kodista liikuntamahdollisuuksien ääreen, ei niiden läheinen sijainti lopulta auta. Yksilöiden toimintamahdollisuuksien eriytyminen voi tapahtua myös saman kaupunkirakenteen sisällä, luikerrella virtana sen alla.

Kuten lähes kaikki muutkin viime vuosien tutkimushankkeet, myös YLLI-hanke joutui kohtamaan koronapandemian vaikutukset ja sopeutumaan etätyön todellisuuteen. Toki tälle hankkeelle pandemian tuottamat uudet käytösmallit olivat myös tutkimuksen keskeinen kohde. Kun kuntosalit ja sisäliikuntapaikat suljettiin kuukausiksi, lentäminen loppui ja joukkoliikenteen käyttöä vältettiin, varsinkin ympäri kaupunkia ja maailmaa liikkumaan tottuneet tietotyöläiset joutuivat rakentamaan elämänsä tiukemmin oman asuinalueen ympärille.

Monitieteisen tutkimushankkeen vieminen läpi pandemian aikana ei ole yksinkertainen asia. Lopputuloksesta on kuitenkin helppo olla ylpeä – tämä loppuraportti antaa monipuolisen kuvan tärkeästä asiasta. Ilman tieteenalat ylittävää yhteistyötä on vaikea päätyä yllättäviin ja keskustelua edistäviin johtopäätöksiin, kuten vaikka tässä raportissa osoitettu fyysistä kaupunkirakennetta jopa tärkeämmäksi nouseva yhteisöjen ja yksilöiden hyvinvoinnin rooli. Suuret onnittelut hankkeeseen osallistuneille ja lukuiloa kaikille!

Veikko Eranti
Kaupunkisosiologian apulaisprofessori, Helsingin yliopisto
YLLI-hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja 2022

Johdanto

© Petteri Muukkonen

Myytti jokaisen asukkaan tavoittavasta kunnan palvelutarjonnasta

"Hyvinvoivat asukkaat ovat hyvinvoivan asuinalueen perusta"

Tutkimushanke *"Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI)"* on Helsingin yliopiston maantieteilijöiden ja Jyväskylän yliopiston liikunnan yhteiskuntatieteilijöiden yhteinen hanke, joka on osa Ympäristöministeriön koordinoimaa Lähiöohjelmaa 2020-2022 (https://ym.fi/lahioiden-kehittaminen). YLLI-hankkeessa (https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/) kartoitettiin esimerkkilähiöiden Jyväskylän Huhtasuon ja Helsingin Kontulan avulla suomalaisten lähiöiden asukkaiden liikkumista ja erityisesti heidän yhdenvertaisia mahdollisuuksiaan erilaisiin liikuntaharrastuksiin, aktiivisiin kulkutapoihin arjessa ja liikunnalliseen elämäntapaan. Lisäksi YLLI-hankkeessa kehitettiin käytännön työkaluja liikuntapaikkojen suunnittelun tueksi. Tutkimuksen toteutuksessa ovat olleet mukana Helsingin yliopiston maantieteen tutkimusryhmät Geography of Well-being and Education (https://blogs.helsinki.fi/geography-of-well-being-and-education/) ja Digital Geography Lab (https://www.helsinki.fi/en/researchgroups/digital-geography-lab), Jyväskylän yliopiston liikunnan yhteiskuntatieteiden tutkijat, Jyväskylän yliopiston ylläpitämä LIPAS-palvelu (https://www.lipas.fi/etusivu), Helsingin kaupunki sekä Jyväskylän kaupunki. Tutkimushankkeen toteutusaika oli 1.9.2020–31.12.2022.

Onko kaikilla kansalaisilla yhdenvertaiset liikkumismahdollisuudet?

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa yhdenvertaisuuden edistäminen on yksi yhteiskuntapolitiikan pyrkimyksistä ja pääperiaatteista. Palvelujen järjestäminen on tulotasausten ohella olennainen kansalaisten yhdenvertaisuuden edistämisen tapa. Mutta riittääkö pelkkä palveluiden tuottaminen ja niiden tarjoaminen kansalaisten käytettäväksi? Tästä voidaan jatkaa kysymällä, ketkä näitä palveluita sitten oikeastaan eniten käyttävät – ja toisaalta, kenellä on haasteita tai esteitä käyttää tarjottuja palveluita. Olemme havainneet, että liikuntapalveluiden käyttö ja palveluiden saatavuus tai saavutettavuus eivät kosketa likimainkaan kaikkia kansalaisia tasavertaisella tavalla. Näin ollen heillä ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia tai edellytyksiä liikunnalliseen ja aktiiviseen elämään. Yhteiskunnassamme näkyy siis jakautuneisuutta ja eroja

arjen ja elämänlaadun mahdollisuuksissa. Yksi konkreettinen ilmenemismuoto tästä on asuinalueiden eriytyminen eli segregaatio. Eriytymisen seurauksena mahdollisesti lisääntyvä sosiaalinen eriytyminen ja sosiaaliset haasteet voivat heikentää asukkaan mahdollisuuksia elää hyvinvoivaa elämää ja arkea, ja näin heikentää asukkaan elämänlaatua. Suomessakin voimistuvan segregaation lisäksi myös yleinen väestöryhmien hyvinvointierojen viimeaikainen kasvu on lisännyt tarvetta sekä tunnistaa että hallita erilaisia yhteiskunnan syrjiviä rakenteita ja mekanismeja [1]. Asukkaan liikunnallisen elämän toteutumisen mahdollisuudet ovat yksi näistä rakenteista.

Liikunta kuuluu hyvään elämään – olemmeko tehneet tarpeeksi sen edistämiseksi?

Hyvään elämänlaatuun kuuluu oleellisena osana yksilön terveys ja hyvinvointi. Hyvinvointi koostuu useista elementeistä, joista liikunta, liikkuminen ja fyysinen aktiivisuus on yksi ulottuvuus monien joukossa. Fyysisen aktiivisuuden terveys- ja hyvinvointihyödyt yksilölle ovat kiistattomat – ne ovat tärkeä osa yksilön koettua elämänlaatua. Väestön fyysisen aktiivisuuden lisääminen ja liikunnallisen elämäntavan tukeminen on ollut pohjoismaisen liikuntapolitiikan keskeinen tavoite jo pitkään [2]. Suomessa, tähän tavoitteeseen on pyritty kehittämällä kunnallista liikuntapalvelutarjontaa ja erityisesti liikuntapaikkaverkostoa [3].

Liikuntapalvelut ovat yksi monista hyvinvointiin ja terveyteen liittyvistä palveluista, joita yhteiskunnan eri sektorit tarjoavat. Julkisella liikuntapalvelujen tarjonnalla on tärkeä rooli tässä. Perinteinen Liikuntalain (2015/390) [4] määrittämä työjako on, että julkisen liikuntahallinnon keskeinen tehtävä on rakentaa ja ylläpitää liikuntapaikkoja. Harrastustoiminnan järjestäminen on puolestaan Liikuntalaissa määritelty kansalaisyhteiskunnan, eli liikuntajärjestöjen ja -seurojen tehtäväksi. Tämä työnjako muodostui ja vakiintui sotien jälkeisen yhteiskunnallisen kehityksen mukana, ja se on säilyttänyt asemansa liikuntapalvelutuotannon keskeisenä linjana näihin päiviin saakka. Linjaa on noudatettu sekä tuotettaessa olosuhteita liikuntaseuroille ja liikuntaa aktiivisesti harrastaville että niukasti arjessaan liikkuville.

Mutta miten pitkälle kantaa ensinnäkin kuntien vastuulla oleva liikuntapalveluiden ja -paikkojen suunnittelu, rakentaminen ja kunnossapito ja toiseksi urheiluseurojen liikuntatarjonta? Onko nykyinen palvelujen tuottamismalli siis kuitenkaan riittävä? Pohjoismaisissa yhteiskunnissa on tunnistettu, että liikuntapaikkarakentamisen

“Tunnistammeko siis fyysisesti passiivisten ja niukasti liikkuvien asukkaiden tarpeet vai luommeko lisää liikuntamahdollisuuksia vain niille, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia liikkujia?”

painotus on parantanut ja monipuolistanut liikuntaa jo ennestään harrastavien kansalaisten sekä liikuntaseurojen toimintamahdollisuuksia. Toisaalta on todettu, että liikuntapaikkojen rakentaminen ei ole tuottanut toivottuja vaikutuksia laajasti koko väestön tasolla. erityisesti niukasti liikkuvien väestöryhmien keskuudessa. Suomessa on nostettu esiin eriarvoisuuden ilmentymiä sosiaalisten ryhmien välillä paitsi liikunnan määrässä myös erilaisten liikuntapaikkojen ja -ympäristöjen käytössä [5]. Lisäksi koronapandemia näkyi erityisesti pienituloisten, toimintarajoitteisten ja valmiiksi vähän liikkuvien ihmisten liikunta-aktiivisuuden heikkenemisenä entisestään [6].

Mikä on ollut suomalaisen liikuntapolitiikan perintö?

Kaiken kaikkiaan on jäänyt epäselväksi, miten suomalainen liikuntapolitiikka kokonaisuudessaan on vaikuttanut eri väestöryhmien liikunnalliseen aktiivisuuteen. Siksi onkin todettu tarve arvioida kriittisesti liikuntapolitiikan painotuksien toimivuutta ja tutkia tarkemmin liikuntapalveluiden käyttöön ja ylipäätään liikuntakäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä ja tasa-arvonäkökohtia [5]. Vahvasti liikuntapaikkarakentamiseen painottuva lähestymistapa on saattanut osaltaan jopa entisestään lisätä liikunnan harrastamiseen liittyvää väestöryhmien välistä eriarvoisuutta aikana, jolloin yhteiskunnallinen kehitys on muutoinkin johtanut kansalaisten hyvinvointierojen sekä väestön sosiaalisen, taloudellisen, kulttuurisen ja alueellisen segregaation kasvuun.

Toisaalta jo 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ymmärrettiin, että liikuntapalvelut ja -paikat eivät ole kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisesti saavutettavissa. Erilaisten yksilöihin ja ryhmiin liittyvien tekijöiden on havaittu haittaavan joidenkin liikuntapalveluiden käyttämistä ja liikunnan harrastamista. Suomessa tämä oivallus johti aikoinaan muun muassa liikuntapalveluiden käyttömaksujen porrastamiseen sekä liikuntarajoitteisille kohdennetun palvelutarjonnan kehittämiseen, eli toimenpiteisiin, joilla pyrittiin poistamaan edellä mainittuja esteitä. Nämä toimenpiteet pohjautuivat ajattelutapaan, joka olennaisesti poikkesi perinteistä palvelutuotannon linjaa kehystäneestä ajattelutavasta. Liikuntapaikkaverkoston tihentämisen ja ylläpitämisen

sijaan väestön liikunnan harrastamisen edellytyksiä tarkasteltiinkin nyt esteiden poistamisen näkökulmasta. On kuitenkin perusteltua väittää, että esteiden poistamisen linja ei ole kehittynyt tasavertaisesti perinteisen palvelutuotannon linjan rinnalla.

Tunnistammeko siis fyysisesti passiivisten ja niukasti liikkuvien asukkaiden tarpeet vai luommeko lisää liikuntamahdollisuuksia vain niille, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia liikkujia? Toisin sanoen, kohdentuvatko nykyiset toimemme, suunnitelmamme ja liikuntamahdollisuuksien luominen tasaisesti ja ennen kaikkea niitä eniten tarvitseville? Ennen kaikkea, onnistummeko murtamaan niitä haasteita, jotka estävät asukkaita osallistumasta ja liikkumasta? Jos emme onnistu tässä, rajoitamme asukkaiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia hyvinvoivaan elämään ja arkeen.

Ratkaisuna monialainen yhteistyö sekä tiedolla johtaminen

Liikunnallinen elämäntapa on kokonaisuus, johon kuuluu liikuntaharrastusten lisäksi arjen fyysinen aktiivisuus. Tämän kokonaisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan monien toimijoiden yhteistyötä, joka ei rajoitu vain varsinaisten liikuntapalveluiden tuottamiseen. Vaikka Liikuntalaki määrittää erityisesti kunnille merkittävät velvollisuudet liikkumisen edellytysten tarjoamisesta, ei vastuu ole vain kuntien kontolla. Liikuntapalveluita eri ikäisille asukkaille tarjoavat monet eri tahot kuten muun muassa kuntien liikuntatoimet, kasvatus- ja koulutussektori, liikuntaseurat ja erilaiset järjestöt, liikuntayritykset ja muut kaupalliset palvelun-tarjoajat sekä vapaa sivistystyö kuten esimerkiksi kansalaisopistojen liikuntakurssit. Vaikka tarjontaa olisi jos jonkinmoista, se ei käytännössä kuitenkaan saavuta kaikkia asukkaita tai asukasryhmiä samalla tavalla. Mitä vähemmän liikkuvasta asukkaasta on kysymys, sitä tärkeämmäksi saattavat muodostua muut kuin perinteisiä liikuntapalveluja tuottavat tahot.

Olemme havainneet, että asukkaiden liikunnallisen elämäntavan edistäminen voisi toteutua eri tahojen omia lähtökohtia ja osaamista hyödyntäen ja tukien. Esimerkiksi asukasyhdistyksellä voi olla osaamista ja mahdollisuus tukea jotain asukasryhmää ja koululla ja opettajilla puolestaan oppilaiden liikkumista. Lisäksi kunnissa erilaisten paljon käytettyjen liikkumisympäristöjen rakentaminen ja ylläpito jakautuu yleensä eri sektorien vastuulle. Esimerkiksi kevyen liikenteen väylät, tiet ja kadut ovat usein teknisen toimen alla ja puistot ja taajamametsät puolestaan viheralueista vastaavan tahon ylläpitämiä. Nämä esimerkit rakentavat kuvaa siitä, miten monitahoinen ja hajanainen joukko toimijoita

“Haluaisimme kääntää palveluiden tarjontaan liittyvän ajattelutavan päälaelleen ja kysyä, miten voimme tukea sitä, että asukkaat ylipäätään voisivat olla aktiivisia liikkujia ja elää aktiivista elämää – ja minkälaisten ryhmien kohdalla tämä olisi erityisen tärkeää.”

osallistuu tavalla tai toisella liikunnallisen elämäntavan edellytysten tarjoamiseen.
Jo olemassa olevien toimijoiden ja paikallisen tiedon tueksi tarvitaan lisäksi tutkimustietoa asukkaiden liikkumisesta, asiantuntemusta tutkimustiedon käsittelystä sekä laaja yhteinen ymmärrys toimista, joilla liikkumista voidaan paikallisesti edistää. Yksi tapa edistää tiedolla johtamista on havaintojemme mukaan kuntien ja tutkijoiden välinen yhteiskehittämisprosessi. Tällainen oli osa myös YLLI-hankettamme. Prosessissa tuotimme sekä liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiön ymmärrystä edistäviä käsitteellisiä työkaluja että oleellisen datan tuottamista, tunnistamista ja hyödyntämistä edistäviä konkreettisia työkaluja. Havaitsimme, että yhteiskehittäminen ja erityisesti käsitteelliset työkalut auttavat edistämään yhdessä tekemistä, mikä on lopulta yksi tärkeistä liikkumisen yhdenvertaisuuden edistämistyön avaimista.

Lopuksi

Haluaisimme kääntää palveluiden tarjontaan liittyvän ajattelutavan päälaelleen ja kysyä, miten voimme tukea sitä, että asukkaat ylipäätään voisivat olla aktiivisia liikkujia ja elää aktiivista elämää – ja minkälaisten ryhmien kohdalla tämä olisi erityisen tärkeää. YLLI-hanke on pyrkinyt luomaan uutta ymmärrystä tästä näkökulmasta niin lähiöiden asukkaiden liikuntakäyttäytymisestä kuin asukkaan mahdollisuuksista ja rajoituksista olla arjessa fyysisesti aktiivisia ja harrastaa liikuntaa. Usein ei riitä, että esimerkiksi suunnitellaan lähiliikuntapaikka olemassa olevan liikuntapuiston yhteyteen tai tiheään asutulle alueelle puiston laitaan, jos kaikki asukasryhmät eivät kuitenkaan esimerkiksi koe paikkaa omakseen tai eivät saa tietoa paikasta tai sen käyttötavoista. YLLI-hankkeen tulosten perusteella ehdotamme, että pelkästä liikuntamahdollisuuksien rakentamisesta ja palveluiden tarjoamisesta tulisi siirtyä esteiden murtamiseen ja siten liikunnallisen elämäntavan mahdollistamiseen yhdenvertaisesti ja valtavirtaistamiseen.

Tämä kirja johdattaa sinut tutustumaan lähemmin yhdenvertaisen liikkumisen edistämisen kysymyksiin. Toivomme kirjan myötä avaavamme keskustelua ja silmiä siitä, että liikuntapaikkoja ja -ympäristöjä suunniteltaessa otettaisiin kattavasti huomioon erilaiset tekijät ja tarpeet.

PS. YLLI-hankkeeseen osallistui laaja joukko tutkijoita ja opiskelijoita liikunnan yhteiskuntatieteiden sekä maantieteen alalta. Kiitos kaikille YLLI-hankkeessa työskennelleille tutkijoille ja maisteritutkielmiaan kirjoittaneille opiskelijoille:

- **Petteri Muukkonen**, Tutkimushankkeen johtaja ja vastuullinen tutkija, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto
- **Mikko Simula**, Tutkimushankkeen vastuullinen tutkija Jyväskylän yliopistossa, yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto
- **Tuuli Toivonen**, Tutkimushankkeen varajohtaja, professori, Helsingin yliopisto
- **Emil Ehnström**, Projektisuunnittelija, Helsingin yliopisto
- **Elina Hasanen**, Tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto
- **Laura Hintsanen**, Projektisuunnittelija, Helsingin yliopisto
- **Sonja Koivisto**, Tutkimusavustaja, Helsingin yliopisto
- **Tapani Laakso**, Projektipäällikkö, Jyväskylän yliopisto, LIPAS
- **Pengyuan Liu**, Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
- **Kerli Müürisepp**, Väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
- **Marisofia Nurmi**, Projektisuunnittelija, Helsingin yliopisto
- **Janne Pyykönen**, Projektitutkija, Jyväskylän yliopisto
- **Lotta Salmi**, Projektitutkija, Jyväskylän yliopisto
- **Anna-Katriina Salmikangas**, Yliopistotutkija, Jyväskylän yliopisto
- **Charlotte van der Lijn**, Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
- **Kirsi Vehkakoski**, Projektipäällikkö, Jyväskylän yliopisto, LIPAS
- **Ilkka Virmasalo**, Tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto
- **Tuomas Väisänen**, Tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto
- **Liisa Vänttinen**, Tutkimusavustaja, Jyväskylän yliopisto
- **Jesse Ukkonen**, Opiskelija, Jyväskylän yliopisto
- **Stella Lehtokorpi**, Opiskelija, Jyväskylän yliopisto
- **Joni Oksanen**, Opiskelija, Jyväskylän yliopisto
- **Veera Auvinen**, Opiskelija, Jyväskylän yliopisto
- **Ekku Keurulainen**, Opiskelija, Helsingin yliopisto
- **Emma Piela**, Opiskelija, Helsingin yliopisto
- **Liisa Kankaanpää**, Opiskelija, Helsingin yliopisto
- **Pyry Lehtonen**, Opiskelija, Helsingin yliopisto

Kiitämme lisäksi YLLI-hankkeen tieteellistä ohjausryhmää saamastamme arvokkaasta tuesta ja hanketta edistävistä hedelmällisistä keskusteluista:

- **Hannu Itkonen**, Ohjausryhmän puheenjohtaja 9/2020–1/2022, Professori, Jyväskylän yliopisto
- **Veikko Eranti**, Ohjausryhmän puheenjohtaja 2/2022–12/2022, Apulaisprofessori, Helsingin yliopisto
- **Ilkka Pyy,** Yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto
- **Päivi Aalto-Nevalainen**, Kulttuuriasianeuvos Opetus- ja kulttuuriministeriö

Lisäksi kiitämme Valtteri Harmaista (Norppandalotti Software) hänen arvokkaasta panoksestaan LIPAS-palvelun teknisessä kehittämisessä.

Tarve näkökulman muutokselle

1, 2 & 3

Kirje kentältä

Yhteistyö YLLI-hankkeen kanssa on ollut kaupungin näkökulmasta mielenkiintoista ja opettavaista. Olemme kokeneet, että tässä hankkeessa on päästy todelliseen yhteiskehittämiseen, jonka tuloksena saadaan meille hyödyllistä tietoa ja työkaluja.

Jyväskylän kaupunki on toteuttanut Liikuntabarometri-selvityksen kahden vuoden välein vuodesta 2016 alkaen. Otos on viime vuosina asettunut noin 2000 vastaajaan. Tänä vuonna lisäsimme kysymyksiin YLLI-hankkeen saavutettavuusmallin mukaisen osion liikkumista estävistä ja vähentävistä tekijöistä. Saadut tulokset vahvistivat hankkeen havaintoja siitä, että liikkumisaktiivisuuteen vaikuttavat monet sellaiset tekijät, joihin perinteisillä liikuntapalveluilla ei päästä käsiksi. Kun jaottelimme tuloksia liikunta-aktiivisuuden mukaan, näimme myös, että vähiten liikkuvilla oli muita enemmän koettuja esteitä.

Kaupunki on linjannut strategiassaan Liikuntapääkaupungin yhdeksi neljästä kärjestään. Sen yhtenä toimenpiteenä on rakentaa asukkaiden elinkaaren kattava liikkumisohjelman eri ikäisten asukkaiden liikunnallisen aktiivisuuden edistämiseksi. YLLI-hanke ja Liikuntabarometrin esteisiin liittyvien kysymysten tulokset ovat vahvistaneet näkemystä, jonka mukaan liikkumisen lisääminen kaupungissa ei ole yksin Liikuntapalveluiden tehtävä. Esimerkkejä toimivasta poikkihallinnollisesta yhteistyöstä on jo aikaisemmin ollut monia. Liikuntapaikkarakentamisesta on toteutettu tiiviissä yhteistyössä mm. Tilapalveluiden ja Liikenne- ja viherpalveluiden kanssa ja koulupäiviin on lisätty liikettä yhteistyössä perusopetuksen ja urheiluseurojen kanssa. Tulevassa liikkumisohjelmassa vastaavanlaisia, kaikkia osapuolia hyödyttäviä, yhteistyön paikkoja on tarkoitus löytää lisää.

YLLI-hankkeessa kehitetyn *Liikkumismahdollisuuksien saavutettavuus* -mallin hyödyntämisestä saatiin esimakua kaupungin ulkoliikuntapaikkojen kehittämistiimin, Pihalla-työryhmän, webinaarissa syksyllä 2022. Pienryhmissä toteutetut keskustelut osoittivat, että mallin avulla osallistujat löysivät helposti eri liikkujaryhmiin kohdistuvia esteitä kaupungin eri liikkumispaikoilla. Keskustelu eri toimialojen osaajien kanssa oli vilkasta ja hedelmällistä. Koimme liikuntapalveluissa, että mallin avulla osallistujat oppivat katsomaan oman toimialansa hallinnoimia liikuttamispaikkoja aikaisempaa monipuolisemmin. Liikkumisohjelmatyössä saavutettavuusmallia on tarkoitus laajentaa hahmottamaan toimenpiteitä esteiden poistamiseksi myös liikettä lisäävien palveluiden puolelta.

YLLI-hanke on ollut osaltaan laajentamassa Jyväskylän kaupungin liikuntapalveluiden roolia perinteisestä liikuntapaikkojen ja -palveluiden tuottajasta koko kaupungin liikkumismahdollisuuksien koordinaattoriksi ja tukijaksi. Tällainen poikkihallinnollinen asiantuntijarooli asettaa liikuntapalveluille uusia vaatimuksia, joita YLLI-hankkeen kaltainen yhteistyö auttaa kehittämään.

Jouni Kallio
Kehittämisasiantuntija
Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelut

Luku 1

YLEISIMMÄT ESTEET,
jotka rajoittavat aktiivista elämäntapaa lähiöissä

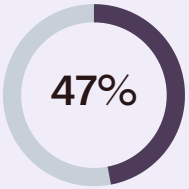

Apea mieliala tai yleinen väsymys

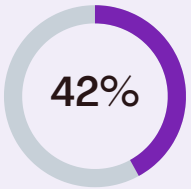

Ajan puute

Eniten esteitä kokevat

1. VIERASKIELISET
2. YKSINHUOLTAJAT
3. 30-44 VUOTIAAT
4. PIENITULOISET

- **YLLI-projektin tutkimuslähiöissä yleisimmät esteet liikkumiselle ovat apea mieliala ja ajanpuute**
- **Vieraskieliset kokevat esteitä todennäköisemmin kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat asukkaat**
- **Liikunnan yhdenvertainen saavutettavuus edellyttää yksilön terveyteen, taitoihin ja elämäntilanteeseen kiinnittyvien esteiden madaltamista**

CC BY

Tuotettu YLLI-hankkeessa (2022)

Liikkumisen koetut esteet lähiöissä – tutkimushavaintoja Kontulasta ja Huhtasuolta

Havaitsimme YLLI-hankkeen alkumetreillä, etteivät hulppeat puitteet tai lyhyet etäisyydet liikuntapaikoille ole tae väestön liikkumisesta. Esimerkiksi Helsingin Kontulassa on mahdollisuuksia liikkua monipuolisesti sekä rakennetussa ympäristössä että viheralueilla. Kattavasta tarjonnasta huolimatta kontulalaiset harrastavat vähemmän säännöllistä vapaa-ajan liikuntaa ja ohjattua liikuntaa kuin helsinkiläiset keskimäärin.

Lähdimme selvittämään, millaisia tekijöitä ilmiön taustalla on. Tutkimuskirjallisuuden perusteella tiedossamme oli, että liikkumista voivat rajoittaa paitsi yksilön asenteet ja arvostukset, taloudellinen tilanne tai terveys, myös esimerkiksi liikuntapaikkojen turvallisuustekijät, muut ihmiset sekä hallinnolliset päätökset. Halusimme kuitenkin kerätä lisää tietoa siitä, missä määrin yksittäiset esteet vaikuttavat tutkimuslähiöidemme asukkaiden liikkumiseen ja voisiko taustalla olla vielä ennalta tuntemattomia tekijöitä. Näin ollen lähestyimme lähiöiden asukkaiden liikkumista kokonaisuutena, johon vaikuttavat monenlaiset tekijät ja syy-seuraussuhteet.

Kokonaiskuvan saamiseksi toteutimme kesäkuussa 2021 puhelinhaastattelukyselyn Kontulan ja Huhtasuon alueilla asuville aikuisille. Yhdessä haastattelun osiossa kerättiin tietoa lähiöasukkaiden liikkumisen koetuista esteistä — toisin sanoen niistä tekijöistä, jotka rajoittavat yksilön liikkumista.

Tässä luvussa syvennymme Helsingin Kontulan ja Jyväskylän Huhtasuon 18–79-vuotiaiden asukkaiden kokemiin liikkumisen esteisiin. Esitämme myös pohdintoja liikkumisen esteiden jakautumisesta eri väestöryhmien välillä, sillä kiinnostuksen kohteenamme olivat myös yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen.

Apea mieliala ja ajanpuute liikunnan esteinä

Merkittävimmät rajoitteet asukkaiden liikkumiselle olivat Kontulassa ja Huhtasuolla alavireinen mieliala sekä ajanpuute, **kuvan 1** mukaisesti. Näitä esteitä kokivat lähes puolet tutkituista. Lisäksi terveysongelmat rajoittivat lähes joka kolmannen ja liikkumisseuran puute joka neljännen vastaajan liikkumista.

Näistä tavanomaisimmista esteistä yksikään ei kuitenkaan liity ensisijaisesti liikuntapalveluiden tai -ympäristöjen maantieteelliseen saavutettavuuteen. Esteet koskettavat pikemminkin yksilön psyykkisiä ja fyysisiä ominaisuuksia sekä sosiaalisia suhteita. Liikuntapaikan huono kunto tai heikko maantieteellinen saavutettavuus vaikuttavat yleisimpiin esteisiin verrattuna vähemmän merkityksellisiltä esteiltä (ks. **kuva 1**).

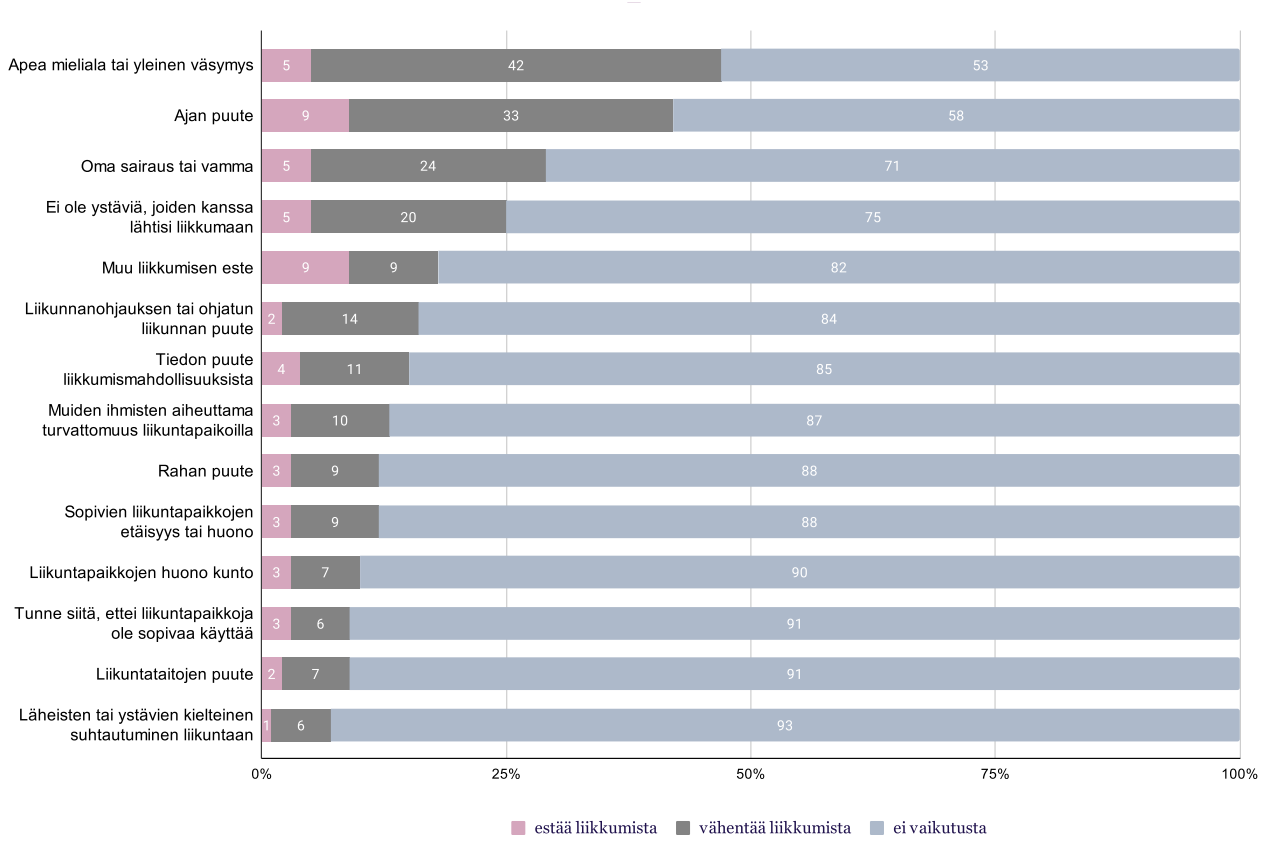

Kuva 1. Lähiöasukkaiden (Kontula, Huhtasuo) raportoimat liikkumista vähentävät ja estävät tekijät kesäkuussa 2021 (n=302).

Osin maantieteellisten esteiden marginaalisuutta selittänevät Kontulan ja Huhtasuon fyysisen ympäristön ominaisuudet. Molemmissa lähiössä on monipuoliset liikuntamahdollisuudet sekä runsaasti ulkoilu- ja viheralueita. Asukkaat liikkuivat niissä tulostemme mukaan ahkerasti myös koronaviruspandemian aikana, jolloin aineisto kerättiin. (Kontulan ja Huhtasuon ulkoilureitteihin voi tutustua tarkemmin esimerkiksi Open Street Map (https://www.openstreetmap.org/#-map=7/61.373/25.699&layers=Y)-palvelussa, ja liikuntapaikoista löytyy dataa Lipas.fi-sivustolta (https://liikuntapaikat.lipas.fi/liikuntapaikat).)

Tuloksemme liikkumisen esteistä mukailevat pääosin aikaisempia kansainvälisiä tutkimustuloksia, mutta eroavaisuuksiakin on löydettävissä. Muualla maailmassa liikkumisen esteinä ovat olleet myös uskontoon liittyvät syyt tai yhteiskunnassa vallitsevat negatiiviset asenteet tiettyjen väestöryhmien liikuntaharrastusta kohtaan (ks. [7]). Nämä esteet eivät tutkimuslähiöissämme korostuneet. Lisäksi liikkumisen kustannukset on usein nostettu merkittävimpien esteiden joukkoon [8]. Myös koronapandemian aiheuttamien sisäliikuntapaikkojen ja -palveluiden sulkutilojen vaikutukset jäivät tuloksissamme kansainvälisesti tarkasteltuna vähäisiksi (vertaa esim. [9]). Kustannusten, kulttuurin ja koronan estävä

vaikutus liikkumiseen on siis Kontulassa ja Huhtasuolla koettu verrattain vähäisiksi, kun tutkimustuloksia tarkastellaan kansainvälisessä kontekstissa. Yksi havaintoa selittävä tekijä lienee Suomessa harjoitettu hyvinvointipolitiikka, joka on mahdollistanut liikkumisen tutkimuslähiöissämme melko edullisesti ja vapaasti myös korona-aikana.

Estekokemukset eri väestöryhmissä

Väestöryhmien välisten hyvinvointierojen jatkaessa Suomessa kasvuaan katsoimme tärkeäksi tarkastella liikkumisen esteitä yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Tilastollisten analyysien pohjalta teimme yksittäisten esteiden suhteesta erilaisiin väestöryhmiin neljä keskeistä havaintoa.

Ensinnäkin suurin osa esteistä[1] oli yhteydessä vastaajan **äidinkieleen** siten, että muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat kokivat todennäköisemmin esteen kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat. Näin käyttäytyi esimerkiksi kaikkein yleisin este, apea mieliala. Projektimme yhteydessä laaditun pro gradu –tutkielman mukaan venäjänkielisten maahanmuuttajanaisten liikkumisen esteitä olivat terveyteen, hyvinvointiin, koronapandemiaan ja ikään liittyvät tekijät sekä kielitaidon puute [10]. Havainnot kielivät äidinkielenään muuta kuin suomea ja ruotsia puhuvien lähiöasukkaiden epäedullisesta sosiaalisesta asemasta sekä eriarvoisuuden rakenteista, jotka rajoittavat liikkumisen mahdollisuuksia. Yksi asuinalueiden eriytymisen hallitseva muoto Suomessa on etninen keskittyminen, ja tuloksemme perusteella tällaista eriytymistä tapahtuu myös liikunnan kentällä esteiden kasautuessa tiettyihin naapurustoihin.

Toiseksi **yksinhuoltajavanhemmat** – jotka tosin olivat aineistossamme suhteellisen pieni ryhmä – kokivat ystävien, liikkumisympäristöjen tai liikuntataitojen puutteen esteeksi todennäköisemmin kuin yksin asuvat ja pariskunnat. Eroja oli myös muiden ryhmien välillä: ajanpuute tai läheisten negatiiviset asenteet muodostuivat useammin esteiksi paitsi yksinhuoltajille myös pariskunnille, yksin asuviin verrattaessa. Perhemuodon on aikaisemminkin havaittu muodostavan samankaltaisia yhteyksiä esteisiin, erityisesti ajanpuutteeseen [11].

Lisäksi yhtäältä **30–44-vuoden ikä** ja toisaalta **eläkeläisyys** lisäsivät riskiä kokea joitakin[2] liikkumisen esteitä. 30–44-vuotiaita vastaajia estivät liikkumasta muita ikäryhmiä todennäköisemmin tiedonpuute sekä rahan puute. Mielenkiintoinen havainto kuitenkin oli, etteivät iäkkäät (65 v+) olleet muita ikäluokkia estyneempiä liikkumaan vaan pikemminkin päinvastoin (ks. myös YLLI-blogin blogiteksti (https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2021/11/19/ikaantyvien-lahioasukkaiden-liikkuminen-ja-sen-edistaminen/) ikääntyvien lähiöasukkaiden liikkumisesta). Silti eläkeläiset kokivat muita ryhmiä useammin terveydentilan ja rahan-

1 Apeus/väsymys, organisoidun liikunnan puute, tiedonpuute, turvattomuus, rahanpuute, liikuntapaikkojen huono kunto, kokemus siitä, ettei liikuntapaikka ole tarkoitettu itselle, taitojen puute sekä läheisten kielteinen suhtautuminen.

2 Rahan puute (30–44 v, eläkeläiset), tiedonpuute (30–44 v) sekä terveys (eläkeläiset).

puutteen estävän liikkumista. Havaintoa selittää se, että paljon esteitä kokeneiden eläkeläisten joukko oli kohtalaisen nuorta – he eivät siis olleet vanhuseläkkeellä vaan ennemminkin työkyvyttömyyseläkkeellä olevia henkilöitä.

Neljänneksi esteet kasautuivat **pienituloisessa** taloudessa (bruttotulot alle 2000 €/kk) asuville vastaajille[3]. Koulutustason tai työmarkkina-aseman suhde estekokemuksiin ei kuitenkaan ollut aivan yhtä yksioikoinen. Sen vuoksi tuloksista ei voi päätellä, että sosioekonomisestiheikommassa asemassa olevat asukkaat kohtaisivat esteitä määrällisesti muita enemmän. Toisaalta heikon sosioekonomisen aseman indikaattoreista työttömyys, eläkeläisyys sekä matalat kotitalouden bruttotulot olivat yhteydessä *henkilökohtaisten* esteiden kokemiseen (esim. terveysongelmat, apea mieliala tai väsymys, taitojen puute). Tämä näyttää olevan linjassa aiempien tutkimusten kanssa, sillä niiden mukaan resilienssi koronapandemian aiheuttamien henkilökohtaisten esteiden kokemiseen oli alhaisempi matalan sosioekonomisen aseman omaavilla [12]. Yhteydet liittyvät kuitenkin vain yksittäisiin esteisiin.

Aiemmin on havaittu [13], että sosioekonominen asema jakaa norjalaisia erityyppisiin liikuntamuotoihin ja -ympäristöihin; matala sosioekonominen asema liittyy paikallisten ulkoympäristöjen käyttöön, kun taas harjoittelu yhdistyksissä tai kuntokeskuksissa on riippuvaisempaa aineellisista tai kulttuurisista resursseista. Mikäli näin on myös Suomessa, voidaan ajatella, että erot fyysisessä aktiivisuudessa ja liikkumisen esteissä riippuvat tulotasosta korostetusti tietyissä konteksteissa ja lajiympäristöissä. Kaiken kaikkiaan esteissä havaitut yhteydet taustatekijöihin näyttävät liittyvän siihen, miten arkielämä rakentuu perherakenteesta, lähiympäristöstä, iästä ja työllisyystilanteesta riippuvaisena. Nämä rakennus palikat vaikuttavat yksilön resursseihin, kuten käytettävissä olevaan aikaan, sosiaalisiin suhteisiin ja rahaan sekä valintoihin, muovaten liikkumisen mahdollisuuksia.

Esteiden moninaisuuden jäljillä

Edellä esitettyjen havaintojen perusteella liikuntapaikkatarjonnan lisääminen tai maantieteellisten, taloudellisten ja liikuntarajoitteisiin liittyvien esteiden lieventäminen eivät ole riittäviä toimenpiteitä pyrittäessä vaikuttamaan ihmisiin, joilla ei ole liikkumiseen tarvittavaa aikaa, jaksamista tai sosiaalisia suhteita. On mahdollista, että nykyinen, olosuhdeorientoitunut liikuntapolitiikka on jopa lisännyt eri väestöryhmien välistä polarisaatiota.

Katse tulee siis suunnata ennen kaikkea liikkumisen sosiaalisiin, terveydellisiin ja mentaalisiin esteisiin, esimerkiksi sukulaisten tuen puutteeseen, yksinäisyyteen ja mielenterveyden ongelmiin. Fyysisen aktiivisuuden edistämistoimet on kohdistettava myös tiedollisiin ja ajallisiin liikkumisen rajoitteisiin. Näin voidaan madaltaa sellaisten ryhmien kynnystä liikkua, jotka eivät liikuntapaikkojen ja -palveluiden monipuolisuudesta, laadukkuudesta tai läheisestä sijainnista huolimatta lähde liikkumaan.

3 Rahan puute, heikko terveys sekä liikuntataitojen puute.

Tehokkaita, väestön liikunta-aktiivisuuteen vaikuttavia politiikkatoimia voisivat olla esimerkiksi estyneiden ryhmien kuten työkyvyttömyyseläkkeellä olevien tai yksinhuoltajien sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittäminen, monikieliseen liikuntaviestintään panostaminen tai liikkumiseen liittyvien ennakkokäsitysten hälventäminen ohjauksen ja koulutuksen keinoin. Laajan kokonaisuuden hahmottamisessa voi auttaa YLLI-projektissamme tuotettu malli saavutettavuuden ulottuvuuksista, joihin syvennytään seuraavassa luvussa.

Luku 2

SAAVUTETTAVUUDEN MONET ULOTTUVUUDET

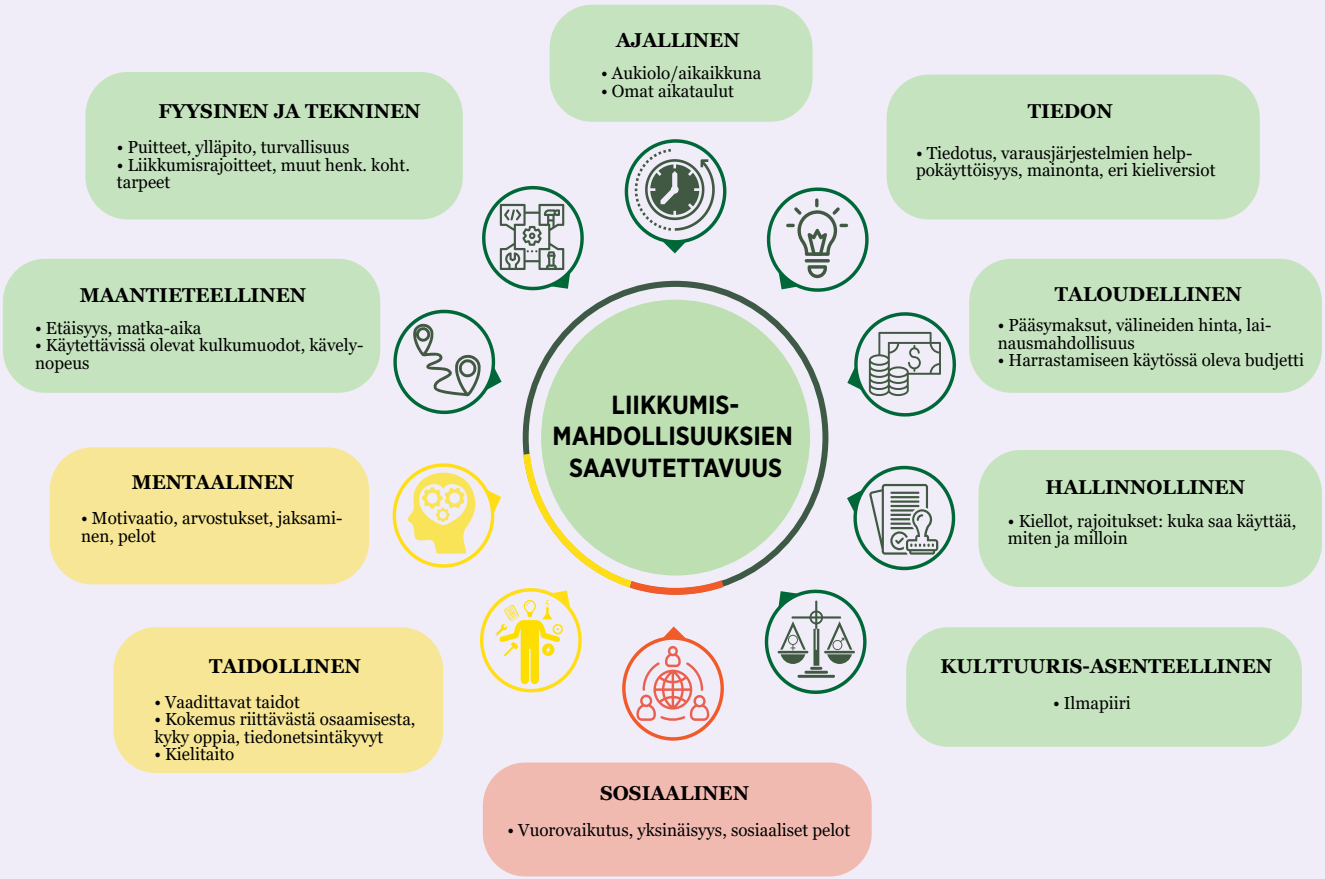

Kuva 2. Liikuntapaikkojen ja -ympäristöjen saavutettavuuden ulottuvuudet.

CC BY

Saavutettavuuden monet ulottuvuudet

Tavoitteena saavutettavuuden ulottuvuuksien laajempi ymmärrys

Saavutettavuuden käsitteellinen määrittely on noussut yhdeksi YLLI-hankkeen keskeisistä teemoista. Lähtökohtaisesti saavutettavuus oli tutkimussuunnitelmassamme varsin yksinkertaisesti määritelty, keskittyen liikkumisen ympäristöjen *spatiaaliseen saavutettavuuteen* ja sen erilaisiin määrittymisen tapoihin. *Sosiaalisen saavutettavuuden* samaistimme hankkeen alkuvaiheessa eri asukasryhmien liikkumisen mahdollisuuksiin.

Arki- ja vapaa-ajan liikkumisen mahdollistavat fyysiset ympäristöt ja mahdollisuus käyttää niitä ovat välttämättömiä mutta eivät kuitenkaan riittäviä edellytyksiä liikkumiselle ja sen yhdenvertaisuudelle. Etenkin kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. [14]) on esitetty urbaanin segregaation synnyttämien, matalien sosioekonomisten asemien leimaamien alueiden olevan huono-osaisempia myös fyysisen aktiivisuuden kannalta: puutteelliset olosuhteet ja turvattomuus ovat alueille tyypillisiä liikkumista rajoittavia ominaisuuksia. YLLI-hankkeen tutkimusalueilla, Helsingin Kontulassa ja Jyväskylän Huhtasuolla, kuitenkin on varsin kattavat sekä rakennetut liikuntapaikkojen verkostot että etenkin Huhtasuon alueella hyvät liikkumiseen soveltuvat luontoympäristöt. Myös edellisessä luvussa esitellyt tyypilliset koetut liikkumisen esteet sekä keskustelut alueiden toimijoiden kanssa tukivat näkemystä, että maantieteelliseen saavutettavuuteen liittyvät tekijät ovat tutkimuslähiöissä toissijaisia fyysisen aktiivisuuden esteinä. Tavoitteeksemme muodostui luoda mahdollisimman kattava ja käytännön työssä hyödyllinen malli fyysisen aktiivisuuden edistämiseen. Kun halutaan ottaa huomioon kaikki fyysisen aktiivisuuden muodot lajispesifeissä ympäristöissä tapahtuvasta organisoidusta urheilusta jokapäiväiseen arki- ja hyötyliikuntaan, on kyse hyvin moniulotteisesta ilmiöstä.

Pohjaksi työlle otimme kulttuuripalvelujen yhdenvertaisuutta edistämään pyrkivän ”*Kulttuuria kaikille*” -sivuston (https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus) mallin, jota lähdimme kehittämään omaa tarkoitustamme palvelevaan suuntaan. Ensimmäisen version loimme suhteuttaen tuota mallia Huhtasuolla ja Kontulassa toteutettujen kyselyiden tuloksiin. Tämä alustava malli on esitelty YLLI:n blogissa helmikuussa 2022 (https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/02/14/liikuntapaikkojen-ja-palveluiden-saavutettavuuden-ulottuvuudet-spatiaalisesta-sosiaaliseen/).

Tämä versio oli pohjana Jyväskylässä ja Helsingissä järjestetyille yhdenvertaisuustyöpajoille, joista saadun palautteen ja sidosryhmäkeskustelujen pohjalta täydensimme mallia kahdella ulottuvuudella ja täsmensimme sitä teoreettisesti sosiaalisen ulottuvuuden osalta. Lopullisessa mallissa on kaikkiaan kymmenen ulottuvuutta (ks. **kuva 2)**.

Ulottuvuudet

Saavutettavuuden tyypillisin, perinteisin ja kenties helpoimmin kvantifioitava ulottuvuus on palvelujen ja paikkojen ***maantieteellinen, eli spatiaalinen saavutettavuus***. Se tarkoittaa paikan tai palvelun etäisyyttä käyttäjistä, sekä mahdollisesti aikaa, joka kuluu matkustamiseen eri matkustustavoilla. Tämä ulottuvuus on jo usein mukana suunnittelussa, kun suunnittelun tukena hyödynnetään nykyaikaisia paikkatietopohjaisia palveluita (esim. [15]). Teknisesti paikkatietopohjaiset järjestelmät tarjoavat jo nyt varsin hyvän pohjan analyyseille, mutta etenkään liikuntapaikkoja koskeva sisällöntuotanto ei ole standardoitua: tiedontuotannon intressit ja resurssit vaihtelevat paikallisesti, minkä vuoksi datan laatu ja kattavuus ovat edelleen riittämättömiä kattaviin vertaileviin analyyseihin. Kansanterveyden näkökulmasta spatiaalisiin analyyseihin liittyen on myös huomioitava, että yleisimmät fyysisen aktiivisuuden muodot eivät liity liikuntapaikoiksi määriteltyihin ympäristöihin. Yleisimmät liikkumisen muodot, kuten kävely, kotikuntoilu tai pyöräily [16], eivät siis vaadi erityistä infrastruktuuria eivätkä myöskään ole palveluintensiivisiä.

Yhdistämällä liikkumisen ympäristöihin liittyvää paikkatietoa esimerkiksi alueiden sosioekonomisiin ominaisuuksiin ja demografiseen rakenteeseen voidaan tarkastella paikkojen ja palveluiden tarjonnan alueellista yhdenvertaisuutta. Tutkimuksemme kohdealueilla alueellinen saavutettavuus ei paikkatietopohjaisten analyysien tai kyselyjen perusteella ole merkittävimpiä fyysisen aktiivisuuden esteitä, eli alueellista yhdenvertaisuusongelmaa emme tässä suhteessa havainneet. Erityisesti Kontulan alueella on helposti saavutettavissa runsaasti erilaisia rakennettuja liikkumisen ympäristöjä – Huhtasuon alueella puolestaan korostuvat hyvät luonnossa liikkumisen mahdollisuudet. Spatiaalinen saavutettavuus onkin todennäköisemmin ongelma harvaan asutuilla alueilla, etenkin rakennettujen liikuntaympäristöjen ja palveluiden osalta (ks. esim [17]).

Fyysinen ja teknologinen saavutettavuus muodostavat toisen liikuntapalveluiden suunnittelussa sekä perustamis- tai peruskorjaushankkeissa usein huomioidun saavutettavuusulottuvuuden. ***Fyysinen saavutettavuus*** tarkoittaa paljolti sitä, mihin yleensä viitataan *esteettömyydellä*: tarvittavat ratkaisut liikkumiseen osallistumisen mahdollistamiseen erilaisissa ympäristöissä mahdollisimman monille ihmisille, myös esimerkiksi pyörätuolilla liikkuville tai kuulovammaisille [18]. Ulottuvuus käsittää myös fyysisen turvallisuuden eli sen, etteivät ympäristö tai välineet luo käyttäjälleen fyysistä riskiä.

Teknologinen saavutettavuus viittaa puolestaan niihin teknisiin ratkaisuihin, jotka takaavat, että paikka itsessään sekä sen käyttöön liittyvä välineistö ovat kaikille osaamisen ja kykyjen puolesta käytettävissä, eikä esimerkiksi paikan varaamiseen tai käyttämiseen vaadita tarpeettoman haastavaa teknistä osaamista (vrt. *käytettävyys*). Fyysinen ja teknologinen saavutettavuus ovat hyvin selkeitä tasa-arvotekijöitä, jotka nykyään otetaan etenkin uusien olosuhteiden ja palveluiden suunnittelussa laajalti huomioon.

Ajallinen saavutettavuus on fyysisen aktiivisuuden toteutumisen kannalta yksilölle samalla tavalla välttämätön mahdollistava tekijä kuin spatiaalinen ulottuvuuskin: tarvittavan paikan tai palvelun olemassaololla ei ole merkitystä, jos se ei ole yksilön saavutettavissa aukioloaikojen tai muiden ajallisten rajoitusten vuoksi. Ajallista saavutettavuutta voivat aukiolojen ohella rajoittaa resurssit, lait ja säännöt sekä maantieteelliset ja ilmastolliset tekijät [19]. Yksilöiden näkökulmasta olosuhteet, kuten työ tai opiskelu ja perhe, määrittelevät liikkumisen potentiaalista aikaikkunaa moniulotteisesti. Saavutettavuuden spatiaalinen ja ajallinen ulottuvuus kietoutuvat myös usein toisiinsa henkilökohtaisten resurssien kautta: esimerkiksi yksityisauton omistajalle pitkäkään matka ei välttämättä muodosta samanlaista ajallista rajoitetta, kuin julkisilla liikennevälineillä tai lihasvoimalla kulkevalle. On siis mahdollista, että ajallinen ja spatiaalinen ulottuvuus ("ajallinen etäisyys") leikkaavat mahdollisten käytössä olevien kulkutapojen välityksellä luoden epätasa-arvoa [20]. Ajallinen ulottuvuus on tasa-arvokysymys myös sen suhteen, että esimerkiksi vuorotyöntekijät ja yksinhuoltajat ovat huonommassa asemassa monien ympäristöjen käytössä.

Nämä kolme edellä esiteltyä ulottuvuutta ovat kaikki suhteellisen helposti, ainakin perustasolla, mitattavissa ja ne kuuluvatkin nykyään yleisesti suunnittelun tietopohjaan. Seuraavassa esitellään edelleen mahdollistaviksi tekijöiksi luokiteltavia konkreettisia saavutettavuuden ulottuvuuksia, joiden rooli suunnittelussa ei kuitenkaan ole vielä kovin vakiintunut.

Tiedon saavutettavuus tarkoittaa sitä, että tieto liikkumismahdollisuuksista on objektiivisesti saatavilla ja subjektiivisesti ymmärrettävää. Havaintojemme perusteella tiedon puute on ollut jopa yleisempi fyysistä aktiivisuutta vähentävä tai estävä tekijä kuin paikkojen puute tai niiden huono kunto (ks. edellinen luku). Tässä havainnossa on myös huomionarvoisia yhdenvertaisuusnäkökohtia. Erityisesti muuta kuin suomen tai ruotsin kieliä äidinkielenään puhuvat kokivat tutkimuksessamme tiedonsaannin useammin rajoittavaksi tekijäksi. Digitaaliseen tietoon keskittyminen ensisijaisena tiedonvälityskeinona ei näyttäisi vaikuttavan ainakaan kielteisesti ikääntyneiden kokemaan tiedon saatavuuteen. Tutkimuksemme perusteella vanhukset kokivat muita harvemmin tiedon puutteen haittaavan tai estävän liikkumista. On kuitenkin muistettava, kuten Kehitysvammaliitto asian tiivistää, tiedon saavutettavuuden periaatteista: *"Tiedon ja viestinnän saavutettavuudessa ei ole kyse vain tekniikasta, vaan myös viestien selkeästä sisällöstä, jotta viestit tavoittavat kaikki käyttäjät – myös vammaiset, ikääntyneet ja esimerkiksi maahanmuuttajat"* (*https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/saavutettavuus/*). Tiedon saavutettavuuden yhdenvertaisuusvaikutukset onkin helppo ymmärtää, ja toimet saavutettavuuden lisäämiseksi ovat ilmeisiä: monikanavaisuus ja -kielisyys (myös selkokieli) ovat avainasemassa.

Taloudellinen saavutettavuus on yleisesti ottaen merkittävä tekijä fyysisen aktiivisuuden yhdenvertaisuudessa. Kohonneet kustannukset asettavat esimerkiksi pienituloiset lapsiperheet eriarvoiseen asemaan. Viimeisimpään suomalaiseen LII-

TU-tutkimukseen [21] vastanneista nuorista puolet vastasi, että harrastuksen korkeat kustannukset olivat este jollekin liikuntamuodolle. Fyysistä aktiivisuutta voi ylläpitää hyvin vaatimattomillakin taloudellisilla resursseilla, mutta kysymys on myös terveyskäyttäytymiseen liittyvistä elämäntapavalinnoista [22]. Taloudellisen saavutettavuuden puutteet ovat ilmeisiä ja niin julkisen sektorin toimijat kuin seurat ja järjestötkin ovat kohdistaneet taloudellisia resursseja erityisesti pienituloisimmille. Kunnat ovat kehittäneet avustuskäytäntöjä ja esimerkiksi määritelleet liikuntapaikkakohtaisia hintakategorioita eri käyttäjäryhmille, kuten lapsille, opiskelijoille, työttömille ja eläkeläisille (esim. [23]). Yleisen niukkuuden aikana on ilmeistä, että tuista ja avustuksista päättävät ovat joutuneet tekemään vaikeita rajauksia sen suhteen, keitä tuetaan ja mitkä liikuntamuodot nähdään ”oikeuksina”. Laajemmassa sosiaalipoliittisessa perspektiivissä liikkumiseen suunnatut tukitoimenpiteet voidaan nähdä taloudellisen eriarvoisuuden reaktiivisina korjausliikkeinä. Kestävämpi linja olisi eriarvoisuuden vähentäminen niin, että useammilla ihmisellä olisi taloudellisia resursseja tehdä itsenäisiä päätöksiä suhteessa terveyskäyttäytymiseensä.

Hallinnollinen saavutettavuus ei useinkaan esiinny kirjallisuudessa, ainakaan kovin tarkasti määriteltynä. Tähän malliin se on kuitenkin sisällytetty kuvaamaan eri tasoisia sääntöjä ja määräyksiä, jotka rajoittavat liikkumiseen sopivien ympäristöjen ja -palveluiden käyttöä (vrt. [24, 25, 26]). Lait, määräykset ja muut hallinnolliset päätökset voivat asettaa liikkumiselle esteitä paikkoihin liittyen. Aukioloajat (linkittyen ajalliseen saavutettavuuteen) ovat selkein esimerkki tästä. Myös se, että esimerkiksi jäähallit ja nurmikentät ovat usein suurilta osin seuroille tai oppilaitoksille ja niiden järjestämälle toiminnalle varattuja, asettaa muille toimijoille hallinnollisen esteen.

Kun tarkastellaan fyysistä aktiivisuutta laajassa merkityksessä, relevantit rajoitukset eivät koske pelkästään rakennettuja liikuntaympäristöjä. Luontoympäristöjen käyttöä säännellään statusperusteisesti: esimerkiksi vähemmän rajoitetuilla erämaa-alueilla vapaa-ajan toiminta on vapaampaa kuin tiukan sääntelyn luonnonpuistoissa, joissa muussa kuin tieteelliseen tutkimukseen liittyvässä toiminnassa oleskelu saattaa olla jopa kokonaan kiellettyä. Avoimissa kaupunkitiloissa puolestaan liikutaan myös

sellaisissa paikoissa, joita ei ole sitä varten suunniteltu tai "tarkoitettu" sellaiseen käyttöön. Tämä saattaa aiheuttaa kokemuksellisesti häiriötä ja potentiaalisia turvallisuusongelmia. Esimerkiksi rullalautailu, skuuttaus ja jopa pyöräily koetaan usein tilan muiden käyttäjien näkökulmasta häiriöiksi, ja näitä lajeja rajoitetaan erityisin säännöin ja kielloin [27]. Hallinnollisen saavutettavuuden vajeet voivat siis perustua paitsi resursseihin käytön ohjaamiseen myös tarpeeseen "suojella" ympäristöä ja ihmisiä tavalla tai toisella.

Kulttuuris-asenteellinen ulottuvuus viittaa tässä mallissa sen tyyppiseen lähestymistapaan, jota on kutsuttu myös sosiaaliseksi (esim. [25]). On olemassa runsaasti tutkimusta siitä, miten eri etnisiin ryhmiin kuuluminen liittyy liikkumisen ympäristöjen hahmottamiseen ja käyttöön [28, 29, 30, 31, 32]. Laajemmin tämän ulottuvuuden voidaan katsoa liittyvän yhdenvertaisuuteen siinä, miten monimuotoisuus otetaan huomioon. Esimerkiksi uskonto, kehon koostumus, seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli eivät saisi ympäristötekijöinä vaikuttaa fyysisen aktiivisuuden toteutumiseen. Tämä liittyy selkeimmin asiakaspalveluun, jonka syrjimättömyys on tasa-arvon perusedellytys. Ulottuvuus linkittyy myös esimerkiksi spatiaaliseen ulottuvuuteen: maantieteellinen sijainti saattaa rajoittaa joidenkin ryhmien mahdollisuuksia. Lomittumista on myös hallinnolliseen ja taloudelliseen saavutettavuuteen silloin kun esimerkiksi etnisen ryhmän toimintaa voidaan tukea resurssien allokointiin liittyvillä päätöksillä. Kulttuurisen saatavuuden puute voi viitata myös siihen, että tietyt ryhmät eivät koe tiettyjä fyysisen aktiivisuuden muotoja tai paikkoja lähtökohtaisesti mahdollisina itselleen. Kasvavasta tietoisuudesta huolimatta tämä ulottuvuus ei ole vielä täysin vakiintunut toimintamalleihin ainakaan Suomessa.

Taidollinen saavutettavuus on harvemmin käytetty termi ainakin fyysisen aktiivisuuden yhteydessä. Tähän malliin se on omaksuttu sosiaali- ja terveyspalveluiden saavutettavuutta tarkastelevasta tekstistä [33]. Taidollinen ulottuvuus tarkoittaa, että paikkojen ja palveluiden tulee olla saavutettavissa asiakkaan fyysisistä tai kognitiivisista kyvyistä riippumatta, ja sellaisena se käsittää myös terveyteen liittyviä ominaisuuksia. Digitaalisissa ympäristöissä vastaavaa ulottuvuutta kuvataan usein termillä kognitiivinen saavutettavuus, mutta liikkumisen ympäristöissä taidollinen kuvaa sisältöä täsmällisemmin ja ymmärrettävämmin. Ulottuvuus liittyy siis ensisijaisesti yksilöllisiin ominaisuuksiin, eikä niihin liittyviä rajoituksia voida havaita välittömästi ympäristöstä. Saavutettavuutta tällä ulottuvuudella voidaan edistää sekä yksilöille kohdistetuilla interventioilla tiedon saavutettavuutta parantamalla (neuvonta, opetus, ohjaus) että konkreettisilla teknisillä ratkaisuilla, jolloin lähestytään fyysisen ja teknologisen saavutettavuuden ulottuvuutta.

Siinä missä taidollinen ulottuvuus (ks. yllä) kuvaa havaittavissa olevien yksilöllisten ominaisuuksien ilmentymiä, ***mentaalinen ulottuvuus*** puolestaan liittyy psyyken toimintaan. Käytännössä mentaalinen ulottuvuus on lähellä psyykkisen aktivoitumisen ja motivaation psykologisia

määritelmiä [34]. Fyysisen aktiivisuuden ja persoonallisuuden rakenteiden, kuten kykeneväisyyskokemusten, koettujen esteiden ja hyötyjen sekä liikunnasta nauttimisen ja koetun sosiaalisen tuen välinen suhde on tieteellisesti todistettu [35]. Motivaatio eri määritelmillään on usein liikkumista selittävien mallien keskiössä, edustaen sitä suurta jäännöstä, joka jää konkreettisten olosuhteiden selitysvoiman ulkopuolelle. Mentaalisella saavutettavuudella viitataan siis teoriassa muiden ulottuvuuksien yksilölliseen tulkintaan – kuten kyvykkyyden ja turvallisuuden tunteisiin (turvallisuus fyysisen aktiivisuuden toteutumisen edellytyksenä voidaan nähdä sekä paikan konkreettisena ominaisuutena että yksilön tulkinnasta johtuvana ominaisuutena). Mentaalinen saavutettavuus on päätöksentekoprosessin viimeinen kerros, jossa havainnot ja tulkinnat ympäristöstä rakentuvat lopulta mahdollisesti aktivoiviksi päätöksiksi. Muutoksen aikaansaaminen ja hallinta tällä ulottuvuudella on ymmärrettävästi hankalaa. Vaikka psykologiassa on yritetty määrittää, kuinka ajatuksemme ja käyttäytymisemme mahdollisesti muuttuvat altistuessaan ulkoisille ärsykkeille, ei muutosten selittämiseen ole vieläkään todennettua viitekehystä [34].

Näkemyksemme mukaan suurin aukko fyysisen aktiivisuuden toteutumista selittävässä päättelyketjussa liittyy ***sosiaaliseen ulottuvuuteen***. Sosiaalinen ulottuvuus on siis saavutettavuuden ulottuvuus, joka ei liity suoraan paikan tai palvelun ominaisuuksiin, vaan yksilöiden sosiaalisesti – yksilöiden ja ryhmien vuorovaikutuksessa – määrittyneisiin tulkintoihin saavutettavuudesta. Usein ”sosiaalisella” viitataan sellaisiin tekijöihin, joita mallissamme edustaa kulttuurisasenteellinen ulottuvuus (ks. yllä), eli ryhmäjäsenyyksiin tai -ominaisuuksiin rakenteellisesti kytkeytyviin tekijöihin (esimerkiksi sukupuoli, etninen tausta tai kehon koostumus), jotka pitää ottaa huomioon paikkojen ja palveluiden toteutuksessa. Tässä esitetty sosiaalinen ulottuvuus perustuu käsitteenä sosiaalisen konstruktionismin ideaan, jonka mukaan hahmotamme ympäristön merkityksen (”sosiaalinen todellisuus”) perustavanlaatuisesti kielellisessä vuorovaikutuksessa ja sen historiallisessa jatkumossa. Kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta ihmiset antavat merkityksiä paikoille ja tilanteille, rakentavat itsetuntoaan ja mielikuvaa kyvyistään sekä suuntaavat käyttäytymistään, odotuksiaan ja uskomuksiaan [36, 37]. Näkemyksen mukaan ei siis ole olemassa absoluuttisia totuuksia ympäristöstä vaan vuorovaikutuksessa rakentuneita selitys- ja tulkintatapoja, samasta objektiivisesta todellisuudesta.

Tällaista laajempaa sosiaalisen ymmärrystä tarvitsemme, jotta hahmotamme yksilöiden ja ryhmien erilaisia tulkintoja tietyn liikkumisympäristön tai -muodon saavutettavuudesta. Spatiaalisesti lähellä sijaitseva, avoin liikuntapaikka voi olla kokemuksellisesti saavuttamaton johtuen yksilön menneistä kokemuksista tai vuorovaikutustilanteissa syntyneistä mielleyhtymistä. Käytännössä voi olla vaikeaa määritellä, onko saavutettavuuden tai sen puutteen ydin aidosti sosiaalinen (vuorovaikutuksen kautta syntyvät assosiaatiot) vai yhteiskunnallinen

(rakenteellinen, ryhmäasemiin kiinnittyvä). Eli siinä missä mentaalinen ulottuvuus rinnastuu psykologiseen motivaatioon, sosiaalinen ulottuvuus on lähellä sitä, mitä on tematisoitu terveyskäyttäytymisen eriarvoistumiseen liittyen psykososiaalisiksi tekijöiksi (esim. [38]).

Ulottuvuudet käytäntöön

Tämä saavutettavuuden ulottuvuuksien malli ei ole hierarkkinen samassa mielessä kuin esimerkiksi ekososiaaliset mallit, eli interventiot tietyllä ulottuvuudella eivät paikallistu tietylle tasolle hallinnollisissa hierarkioissa (esim. [39, 40]). Esimerkiksi tiedon saavutettavuuden parantamista voi tapahtua kaikilla tasoilla ylikansallisesta lainsäädännöstä kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen. Ja, kuten mainittu, ulottuvuudet limittyvät käytännössä toisiinsa, eli yksittäinen ”puute” saavutettavuudessa ja siitä johdettu mahdollinen interventio eivät välttämättä paikallistu yhdelle ulottuvuudelle. Esimerkiksi yksilön kannalta spatiaalinen, ajallinen ja taloudellinen ulottuvuus muodostavat ilmeisen kokonaisuuden.

Saavutettavuuden ulottuvuuksien malli kuitenkin olettaa ulottuvuuksilla olevan erilaisia rooleja prosessissa, jossa yksilö tekee päätöksen fyysisestä aktiivisuudesta (ks. **kuva 3**). Kuvassa vasemmalla ovat mahdollistaviksi luokitellut tekijät, joista suurin osa on paikkaan tai palvelujen järjestämiseen liittyviä - yksilöön liittyy vain taidollinen ulottuvuus. Prosessimallia voidaan tulkita niin, että jos jokin mahdollistava tekijä on käytännössä nolla, eli esimerkiksi harrastamiseen tarvittavaa taloudellista resurssia ei faktuaalisesti ole, toiminta ei voi toteutua. Tällaisessa tapauksessa ei ole tarpeen miettiä, vaikuttaako sosiaalisesti määrittynyt tulkintakehys tai yksilölliset, mentaalisen tason tekijät toteutumiseen, eli kyse on kuvion yläreunan nuolen osoittamasta prosessin kulusta. Sellaisessa tapauksessa, jossa kaikki kyseisen toiminnan kannalta relevantit mahdollistavat tekijät toteutuvat ainakin jollain tasolla, prosessi ohjautuu kuvion keskilinjalle, sosiaalisesti määrittyneeksi, mutta yksilön päätettäväksi potentiaaliseksi tapahtumaksi. Eli esimerkiksi periaatteessa kuka tahansa, jolla on varaa hankkia tai mahdollisuus lainata sauvat, voi lähteä sauvakävelylle, mutta lajiin liittyvä sosiaalinen stigma saattaa käytännössä yksilön mielessä muodostua esteeksi harrastamiselle.

Kansanterveystavoitteinen liikkumisen edistäminen vaatiikin ilmiökentän haltuun ottamista aiempaa laajemmin, monipuolisemmilla käsitteellisillä työkaluilla. Saavutettavuuden ulottuvuuksien malli pyrkii tarjoamaan tähän yhden työkalun.

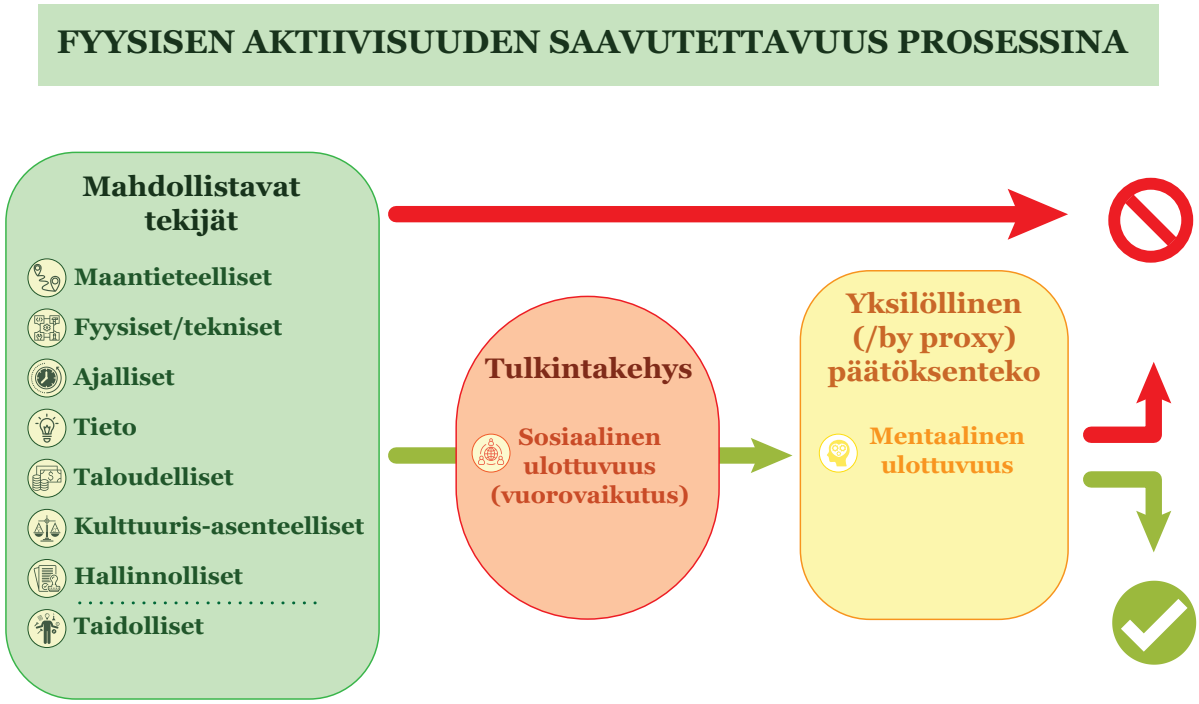

Kuva 3. Fyysisen aktiivisuuden saavutettavuus on moniulotteinen ja kompleksinen kokonaisuus.

Luku 3

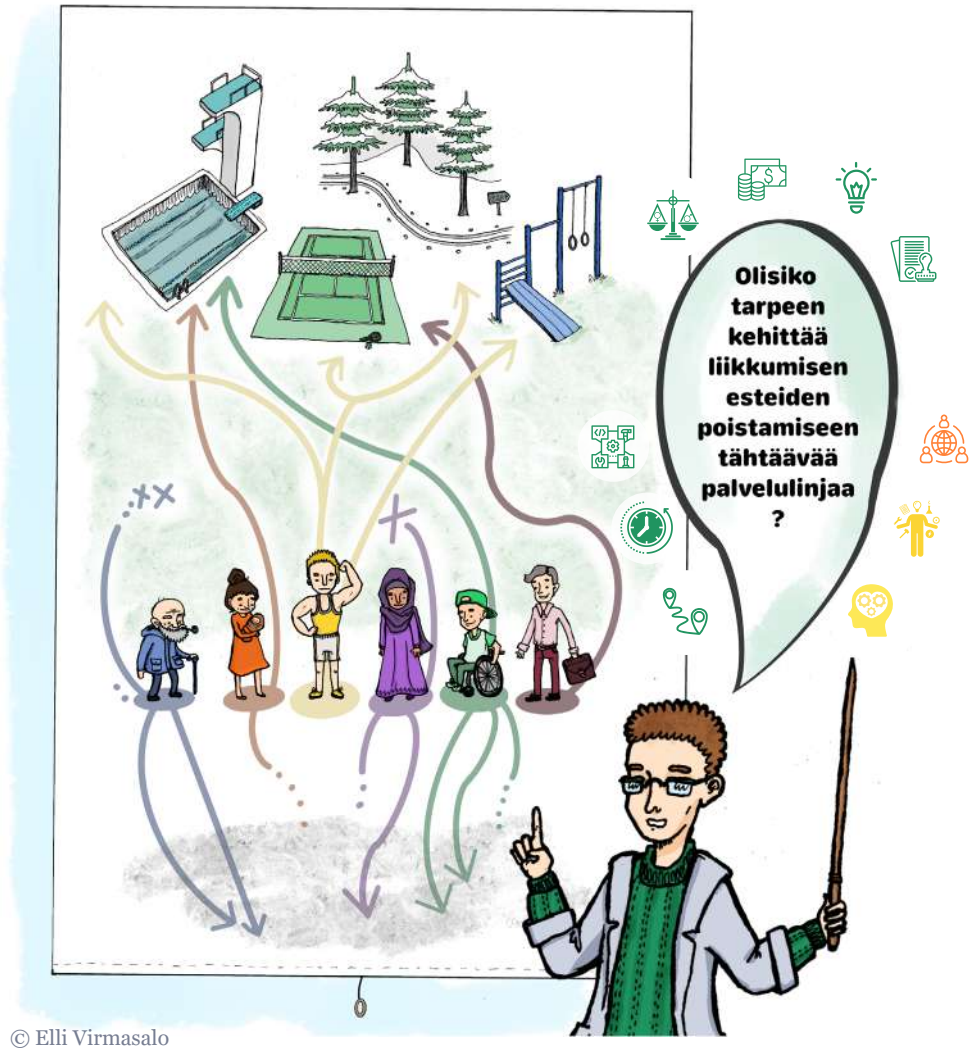

© Elli Virmasalo

Fasiliteettien rakentamisesta esteiden poistamiseen - Liikuntapalvelutuottamisen uusi linja:

- Suomessa kuntien liikuntapalvelutuotannossa voidaan erottaa kaksi painotusta:
  1) perinteinen, liikuntapaikkatarjontaan keskittyvä linja sekä
  2) liikkumisen esteiden poistamiseen keskittyvä palvelulinja

- Perinteisen palvelulinjan toimet eivät ole lisänneet eri väestönosien fyysistä aktiivisuutta toivotussa määrin

- Pyrittäessä vahvistamaan liikuntapalveluiden yhdenvertaista saavutettavuutta esteiden poistamista on perusteltua pitää jopa ensisijaisena lähestymistapana

- Liikunnan esteiden poistaminen edellyttää liikuntapolitiikkamme kriittistä arviointia, tiedolla johtamista sekä poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää yhteistyötä

CC BY

Fasiliteettien rakentamisesta esteiden poistamiseen - Liikuntapalvelutuottamisen uusi linja

Palveluita aktiivisille vai mahdollisuus kaikille? – Kaksi lähestymistapaa liikuntapalveluiden tuottamiseen

Väestön fyysisen aktiivisuuden lisääminen ja liikunnallisen elämäntavan tukeminen on suomalaisen liikuntapolitiikan keskeinen tavoite. Tavoitteen täyttämiseksi on jo pitkään pyritty kehittämään kunnallista liikuntapalvelutarjontaa ja erityisesti liikuntapaikkaverkostoa [3]. Tavoitteen taustalla on liikuntalakiin kirjattu liikuntapalveluiden tuottamiseen liittyvä sektoreiden välinen perinteinen työnjako, jonka mukaan julkisen liikuntahallinnon keskeisenä tehtävänä on rakentaa ja ylläpitää liikuntapaikkoja. Liikuntalaissa harrastustoiminnan järjestäminen on puolestaan määritelty kansalaisyhteiskunnan eli liikuntajärjestöjen ja -seurojen tehtäväksi. Tämä työnjako muodostui ja vakiintui sotien jälkeisen yhteiskunnallisen kehityksen mukana. Se on säilyttänyt merkityksensä liikuntapalvelutuotannon keskeisenä linjana tähän päivään saakka.

Edellä kuvattu painotus voidaan nimetä perinteiseksi *liikuntapaikkatarjontaan keskittyväksi linjaksi*. Sitä on noudatettu tuotettaessa olosuhteita paitsi liikuntaseuroille ja liikuntaa aktiivisesti harrastaville myös vähän arjessaan liikkuville. Liikuntapaikkatarjontaan keskittyvä painotus on oletettavasti parantanut ja monipuolistanut liikuntaa harrastavien kansalaisten sekä liikuntaseurojen toimintamahdollisuuksia. Se ei ole kuitenkaan tuottanut toivottuja vaikutuksia väestötasolla ja etenkään niukasti liikkuvissa väestöryhmissä. Toimien vaikuttavuus eri väestöryhmien liikuntakäyttäytymiseen on jäänyt osittain epäselväksi. Eräiden eurooppalaisten tutkimusten mukaan julkishallinnon liikuntapaikkarakentamisen politiikkatoimet ovat jopa lisänneet liikunnan harrastamiseen liittyvää väestöryhmien välistä eriarvoisuutta (esim. [13, 41]). Eroja liikkumisaktiivisuudessa voidaan pitää erityisen huolestuttavina aikana, jolloin väestön sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen ja alueellinen segregaatio ovat lisääntymässä.

Perinteisen palveluntuotannon linjan lisäksi suomalaisessa liikuntapolitiikassa voidaan erottaa toinen painotus. Tämä ajattelutapa ja siihen pohjautuvat julkisen liikuntahallinnon toimet voidaan nimetä uudenlaiseksi *esteiden poistamisen palvelulinjaksi*. Jo 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ymmärrettiin, että liikuntapalvelut eivät ole kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisesti saavutettavissa – toisin sanoen, että erilaiset tekijät estivät tiettyjen liikuntapalveluiden käyttämisen ja tietynlaisen liikunnan harrastamisen tietyissä väestöryhmissä. Suomessa tämä oivallus johti ennen kaikkea liikuntapalveluiden käyttömaksujen porrastamiseen sekä liikuntarajoitteisille kohdennetunpalvelutarjonnan kehittämiseen, joilla keinoin pyrittiin poistamaan edellä mainittuja esteitä. Nämä toimet pohjau-

tuivat ajattelutapaan, joka olennaisesti poikkesi perinteistä palvelutuotannon linjaa kehystäneestä ajattelutavasta: liikuntapaikkaverkoston tihentämisen ja ylläpitämisen sijaan väestön liikunnan harrastamisen edellytyksiä tarkasteltiin esteiden poistamisen näkökulmasta.

Perinteisen liikuntapolitiikan toimet eivät riitä esteiden poistamiseen

Helposti tunnistettavien esteiden, kuten maantieteellisten, taloudellisten ja liikuntarajoitteista johtuvien esteiden, poistamiseksi on Suomessa julkisessa liikuntapalveluntuotannossa jo pitkään kehitetty ja otettu käyttöön toimia. Tämä on tarkoittanut esimerkiksi kuntien liikuntapaikka- ja palvelutarjonnan lisäämistä ja monipuolistamista. Samalla tavalla sen sijaan eivät ole kehittyneet toimet, joilla vaikutettaisiin ajan, jaksamisen tai liikkumaan kannustavien sosiaalisten kontaktien puutteeseen.

Projektimme havainnot vahvistavat ymmärrystä siitä, että perinteiset liikuntapolitiikan painotukset ovat olleet tehottomia poistamaan merkittäviä liikkumisen esteitä monissa matalan sosioekonomisen aseman väestöryhmissä. Esimerkiksi Jyväskylän Huhtasuon ja Helsingin Kontulan lähiöissä nykyiset liikuntapoliittiset toimet näyttävät olleen riittämättömiä erityisesti vierasta kieltä äidinkielenään puhuvien, pienituloisten kotitalouksien, yksinhuoltajien ja keski-ikäisten esteiden poistamisessa.

Liikuntapalveluiden vaikuttavuuden parantamiseksi julkisten liikuntapalveluiden toimintamalleja tulee kehittää. Esitämme, että väestön fyysisen aktiivisuuden lisäämistä koskevien tavoitteiden saavuttaminen edellyttää ennen kaikkea uudenlaisten, esteitä poistavien toimenpiteiden kehittämistä. Ymmärrys palveluiden käytön syistä sekä esteistä avaa kunnille mahdollisuuksia arvioida nykyisten toimien tehokkuutta ja tunnistaa uusia palveluiden saavutettavuutta edistäviä toimenpiteitä. Esteiden poistamista tavoittelevien toimenpiteiden kehittäminen vaikuttaa lupaavalta lähestymistavalta, jota liikuntapalveluiden yhdenvertaiseen saavutettavuuteen pyrittäessä on perusteltua pitää jopa ensisijaisena lähestymistapana.

Kohti yhdenvertaisesti saavutettavia liikuntapalveluita

Projektissamme tuotetun ymmärryksen syventäminen edellyttää ensinnäkin liikkumisen esteiden ja kannustimien teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen kehittämistä. Tehokkaiden, liikkumisen esteiden poistamiseen tähtäävien politiikkatoimien kehit-

“Esteiden poistamiseksi tarvitaan paitsi tutkimuksen kehittämistä myös poikkihallinnollista ja -sektoraalista yhteistyötä, jo olemassa olevien paikallisten toimijoiden ja resurssien hyödyntämistä sekä asiantuntemusta tutkimustiedon käsittelyyn.”

tämiseen tarvitaan tulevaisuudessa perusteellinen teoriaan pohjautuvat tietopohja. Liikuntapolitiikan painotuksia, liikuntapalveluiden käyttöön ja liikuntakäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä sekä yhdenvertaisuusnäkökohtia tulisi arvioida kriittisesti. Tavoitteena tulisi olla tieteellinen arviointi toimenpiteiden vaikutuksista palveluiden saavutettavuuteen ja asukkaiden hyvinvointiin.

Esteiden poistamiseksi tarvitaan paitsi tutkimuksen kehittämistä myös poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää ja leikkaavaa yhteistyötä, jo olemassa olevien paikallisten toimijoiden ja resurssien hyödyntämistä sekä asiantuntemusta tutkimustiedon käsittelyyn. Toistaiseksi asiantuntijoilla tai tutkijoilla ei ole ollut selvää käsitystä siitä, kuinka esteiden poistamiseen tähtäävät toimet integroidaan julkisen liikuntahallinnon johtamis- ja suunnittelukäytännöiksi. Tiivis vuoropuhelu päättäjien ja liikuntapalvelusuunnittelijoiden kesken sekä tieteellinen tieto, datan hallinta ja tiedeneuvonta voivat merkittävästi tukea tehokkaiden politiikkatoimien kehittämistä. Seuraavassa osiossa syvennytään näihin keinoihin tarkastellen tiedolla johtamista ja yhteiskehittämistä osana yhdenvertaisten liikuntapalveluiden kehittämistyötä.

Tutkimusta ja tietoa kannattaa hyödyntää

4 & 5

Kirje kentältä

Dataa ja tietoa on nykyään saatavilla valtavat määrät, mutta miten niitä voidaan hallita ja prosessoida siten, että ne auttavat johtamaan organisaatiota mahdollisimman oikeasuuntaisesti tai tekemään mahdollisimman oikeita päätöksiä kaupunkilaisten liikkumisen edistämiseksi? Jo pitkään olemme kaupungin liikuntapalveluissa tunnistaneet tämän tiedolla johtamiseen liittyvän haasteen. YLLI-hankkeen aikana pääsimme pureutumaan ja syventymään varsin ajankohtaisen kehittämisteeman pariin.

YLLI-hankkeeseen mukaan hyppääminen yhtenä kohdeorganisaationa oli luontevaa. Jyväskylän kaupungin liikuntapalveluilla on pitkät perinteet yhteistyön tekemisestä Jyväskylän yliopiston kanssa erilaisissa liikuntaan liittyvissä tutkimushankkeissa ja kehittämistoiminnassa sekä opiskelijayhteistyön tiimoilta. YLLI-hankkeessa käytetty yhteiskehittämisen menetelmä oli tullut tutuksi vuosien 2015–2016 aikana, kun olimme organisaationa mukana Jyväskylän yliopiston Kohti ekologisesti kestävää liikuntakulttuuria (Kekli) -hankkeessa. Jo tuolloin yhteiskehittäminen koettiin toimivaksi ja mielekkääksi metodiksi kaupungin toimijoiden ja tutkijoiden väliseen vuoropuheluun perustuvassa tutkimustoiminnassa.

YLLI-hankkeen ykköstavoite on ollut tutkia, kehittää ja edistää liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuutta. Päätavoitteen ohessa YLLI-hankkeessa päästiin yhdessä oppien kehittämään tiedolla johtamisen käytänteitä sekä rakentamaan tiedolla johtamisen työkaluja meille paikallisen liikuntahallinnon käyttöön. Tärkeiksi koettuja hankkeen aikana saavutettuja hyötyjä ovat olleet lukuisat kohtaamiset tutkijoiden kanssa. Yhteisissä palavereissa, seminaareissa, työpajoissa ja turinahetkissä olemme lisänneet yhteistä ymmärrystä erilaisista toimintaan, käyttäytymiseen ja ajatteluun liittyvistä ilmiöistä, jotka vaikuttavat ja joilla voidaan vaikuttaa yhdenvertaisemman liikuntakulttuurin edistämiseen. Me liikuntapalvelujen käytännön tekijät olemme oppineet tutkijoiden tulkitsemana paremmin ymmärtämään erilaisten käsitteistöjen, teorioiden ja viitekehysten avulla työ- ja toimintaympäristöämme. Hankkeen tutkijat ovat puolestaan päässeet tarkastelemaan läheltä kunnallishallinnon työarjen tekemistä ja oppimaan meiltä.

Yhtä kaikki oppimista ja kehittämistä on tapahtunut eri toimijoiden välisessä dialogissa. Dialoginen toimintatapa on mahdollistanut sen, että kukin on voinut osallistua omalla tavallaan ja omasta roolista käsin prosessiin. Dialogisen toimintatavan periaatteena on myös ollut aidosti yhdessä ymmärtää, ideoida ja luoda todellisuutta, eikä suinkaan siten että, tutkijat olisivat esimerkiksi yksipuolisesti kertoneet, mikä on oikea tapa tehdä, ajatella tai toimia. Yhteiskehittämällä ja yhdessä ymmärtämällä on paremmat mahdollisuudet saada aikaan toivottua muutosta.

Eeva Simula
Suunnittelupäällikkö
Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelut

Luku 4

Tiedolla johtaminen liikkumisen yhdenvertaisuustyössä

- Tiedolla johtamisen käytäntöjä kehittämällä kuntaorganisaatiot voivat parantaa palveluidensa vaikuttavuutta ja tehokkuutta sekä päätöksenteon läpinäkyvyyttä.

- Yleisiksi tiedolla johtamisen tehtäväkokonaisuuksiksi voidaan tunnistaa:
  1) datan hallinta
  2) informaatio-ohjaus
  3) tiedeneuvonta.

- Tyypilliset haasteet liikkumisen yhdenvertaisuuteen pyrkivässä tiedolla johtamisessa liittyvät:
  1) datan laatuun ja määrään
  2) informaation paikallisen ja moniammatillisen soveltamisen puutteeseen
  3) tiedeneuvonnan systemaattisuuteen puutteeseen.

- Alueellisten toimijoiden yhteinen ymmärrys yhdenvertaisen liikkumisen paikallisista saavutettavuustekijöistä on tärkeä lähtökohta tiedolla johtamisen käytäntöjen kehittämiselle.

- Vuorovaikutus (organisaation sisällä ja eri tahojen välillä) on tärkeä edellytys merkityksellisten saavutettavuutta edistävien toimenpiteiden luomiseksi.

Tiedolla johtaminen liikkumisen yhdenvertaisuustyössä

Data ja tiedolla johtaminen yhteiskunnan toiminnan keskiössä

Viime vuosikymmenten aikana tapahtunut informaatioteknologian kehitys on mahdollistanut yhä monipuolisemman tiedon tuotannon ja jakamisen niin päätöksenteon kuin käytännön toiminnan tarpeisiin. Uutta dataa syntyy ennätyksellistä vauhtia yhä laajemman ihmisjoukon ulottuville. Voimme saada sekunneissa vastauksia mihin tahansa kysymykseemme vain ottamalla älypuhelimen taskustamme. Tiedon määrän kasvaessa räjähdyksenomaisesti on nykypäivänä olennaisen tiedon erottaminen epäolennaisesta todennäköisesti tiedon saatavuutta suurempi tiedon käyttöön liittyvä haaste [42].

Erilaisen informaation lisääntyessä ja tullessa yhä paremmin saavutettavaksi kasvaa yleinen vaatimus toiminnan tietoperustaisuudesta. Kuntalaiset kyseenalaistavat päätöksiä sekä tuovat omia näkemyksiään ja tietoperustelujaan esiin yhä voimakkaammin. Erityisesti julkisen sektorin yhteisin varoin toteuttaman toiminnan oletetaan perustuvan tietoon. Julkinen sektori on tunnistanut tiedolla johtamiseen liittyvät tarpeet ja mahdollisuudet ja kuntien yleinen tahtotila tiedolla johtamisen käytäntöjen kehittämiseen on vahva (ks. esim. [43]). Organisaatiotasolla tiedolla johtaminen voidaan määrittää toiminnaksi, jossa joko itse tuotettua tai kolmannen osapuolen tuottamaa tietoa hyödyntämällä viedään organisaatiota kohti sen tavoitteita. Paineita kunnallisen tiedolla johtamisen kehittämiseen syntyy sekä sisäisesti että ulkoisesti. Organisaation sisällä tietoa hyödyntämällä halutaan tuottaa kuntalaisille laadukkaampaa, vaikuttavampaa ja läpinäkyvämpää palvelua kustannustehokkaammalla resurssien käytöllä. Tiedolla johtaminen voidaan nähdä myös keinona ketteröittää hallintoa [44]. Ulkoista painetta tiedolla johtamisen vahvistamiseen tuottavat kunnan asukkaiden ohella jo valtionhallinnon tasolta lähtevät, erilaisissa politiikkaohjelmissa ja asetuksissa esitetyt kehotteet ja määräykset. Esimerkiksi Marinin hallitusohjelmaan on merkitty lupaus tietopohjaisesta politiikasta ja tiedolla johtamisen käytäntöjen kehittämisestä [45]. Liikunta-alan tiedolla johtamisen kehittämiseksi valtiotasolla Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut *Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirjan* vuosille 2020–2024 [46].

Liikkumisen yhdenvertaisuuden mittaamisen haasteet

Kun tiedolla johtamisen käytäntöjä tarkastellaan yhdenvertaisen liikkumisen edistämistyön näkökulmasta, haasteet liittyvät usein data-aineistojen saatavuuteen, muodostamiseen sekä hallintaan [46]. Kuntalaisten liikkumismahdollisuuksiin liittyvän tiedon kerääminen ja hyödyntäminen ei ole yksinkertaista. Erityisesti liikkumismahdol-

lisuuksien yhdenvertaisuuden mittaaminen ja edistämistoimenpiteiden vaikutusten arviointi on haastavaa. Esimerkiksi kuntalaisten fyysisen aktiivisuuden määrää ja liikkumismuotoja voidaan seurata kyselyjen avulla. Liikkumisympäristöjen käyttötiedot kertovat eri kohteiden suosiosta ja käyttöajoista, mutta mittareiden sopivuus liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuuden mittaamiseen voidaan kyseenalaistaa.

Kokemus liikkumismahdollisuuksien saavutettavuudesta ei ole sama asia kuin liikkumisen määrä. Liikkumisen kilpaillessa ihmisten ajasta monen muun arjen toiminnan, kuten digimedian, kulttuuripalveluiden ja muiden harrasteiden kanssa, osa valitsee liikkumisen sijasta toisen tavan viettää arkeaan riippumatta siitä, millaiset liikkumisolosuhteet tai liikkumista tukeva ilmapiiri heidän ympärillään on. Käytännössä kokemusta liikkumismahdollisuuksien saavutettavuutta voidaan mitata kysymällä yksilöltä suoraan hänen kokemustaan yhdenvertaisuuden toteutumisesta tai liikkumisen esteistä. Laajojen ja kattavien kyselyjen toteuttaminen ja niiden tulosten analysoiminen vie kuitenkin paljon resursseja, minkä vuoksi heikoimmassa asemassa olevien tavoittaminen on kunnan mittakaavassa haasteellista.

Mittaamiseen liittyvistä haasteista huolimatta kuntalaisten liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaista saavutettavuutta voidaan kuitenkin parantaa. Yksinkertaisimmillaan alueen liikkumisolosuhteiden parantuessa voidaan olettaa myös yksilöiden liikunnallisen aktivoitumisen olevan todennäköisempää kuin heikommissa olosuhteissa. Liikkumismahdollisuuksia edistävien toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi on kuitenkin haasteellista, sillä yksilön elämä ja liikkumisvalinnat eivät tapahdu tyhjiössä, vaan ympäröivässä yhteiskunnassa, joka näyttäytyy jokaisella asuinalueella, jokaisessa taloudessa ja jokaisen yksilön kokemana eri lailla. Tällöin fyysisen aktiivisuuden lisääntymisen syistä ei ole varmuutta ja innostus liikkumisen lisäämiseen voi tapahtua vasta vuosien päästä palvelutarjonnan kehittymisen jälkeen jonkun muun tekijän, kuten yksilön elämäntilanteen tai yhteiskunnallisten muutosten kautta. Esimerkiksi Helsingin Kontulan lähiössä koronapandemian aikana tekojääradan suosio kasvoi merkittävästi, ja käyttöä jouduttiin jopa rajoittamaan järjestyksenvalvonnan avulla. Kasvua lisääviä tekijöitä esiintyi samaan aikaan useita: liikuntapalvelut määrittivät palvelun poikkeusaikana maksuttomaksi, useita sisäliikuntapaikkoja suljettiin ja yleiset suositukset kehottivat liikkumaan erityisesti ulkona. On kuitenkin vaikeaa arvioida yksittäisen tekijän vaikutusta kävijämäärien kokonaismuutokseen. Vastaavasti tekojään kävijämäärän kasvun perusteella ei voida päätellä lähialueen asukkaiden liikkumismahdollisuuksien parantuneen. On hyvin mahdollista, että muualla asuvat aktiiviset liikkujat

“Liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiön moniulotteisuuden vuoksi olennaista tietoa ilmiöstä tulisi kerätä paikallisesti monesta eri lähteestä, kuten alueella toimivien kunnan eri hallinnonalojen työntekijöiltä, alueella toimivilta järjestöiltä ja yrityksiltä, sekä mahdollisimman jouhevasti ja tasapuolisesti myös asukkailta sieltä, missä he arjessaan toimivat.”

ovat siirtyneet käyttämään tekojäätä esimerkiksi toisen tilan sulkemisen vuoksi ja henkilöt, jotka eivät syystä tai toisesta pystyneet käyttämään tilaa aiemmin, ovat edelleen esteellisiä.

Liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiön moniulotteisuuden vuoksi olennaista tietoa ilmiöstä tulisi kerätä paikallisesti monesta eri lähteestä, kuten alueella toimivien kunnan eri hallinnonalojen työntekijöiltä, alueella toimivilta järjestöiltä ja yrityksiltä, sekä mahdollisimman jouhevasti ja tasapuolisesti myös asukkailta sieltä, missä he arjessaan toimivat. Yhdenvertaisuuden tilaa havainnollistava tilannekuva toimenpide-ehdotuksineen tulisi muodostaa näiden eri lähteiden tietojen perusteella.

Tiedolla johtamisen tehtäväkokonaisuudet liikuntapalveluissa: Datan hallinta, informaatio-ohjaus ja tiedeneuvonta

Tiedolla johtamisen käytännöt liikunta- ja liikkumispalveluiden kehittämisessä voivat vaihdella niin organisaation sisällä kuin organisaatioiden välillä. Esimerkiksi eri kokoisissa kunnissa tiedolla johtaminen näyttäytyy käytännön tasolla hyvin erilaisena. Eriytyneistä käytänteistä huolimatta voidaan tiedolla johtamisessa tunnistaa yleisiä ja ilmiön jäsentämistä helpottavia tehtäväkokonaisuuksia, kuten datan hallinnan, informaatio-ohjauksen ja tiedeneuvonnan.

LIIKUNTAPALVELUJEN TIEDOLLA JOHTAMISEN TEHTÄVÄKOKONAISUUDET

Datan hallinta

- Data = yksittäisiä lukuja, symboleja, havaintoja ym.
- Tavoitteena oleellisen datan 1) tuottaminen (itse/muiden toimesta) 2) tallentaminen ja 3) saavuttaminen.

Esim. uimahallin päivittäinen kävijämäärä, kunnan tilavarausjärjestelmät tai intranet-järjestelmä

Informaatio-ohjaus

- Informaatio = jalostettua dataa
- Yhteenvedot, raportit, ohjaavat asiakirjat, suositukset, ohjeet, tutkimustekstit ym. yleinen kirjallisuus
- Tavoitteena vaikuttaa tiedon välittämisen ja jakamisen avulla.

Esim. uimahallin kuukausittaisten kävijämäärien trendi tai Tule Uimahalliin**! -opas (SUH 2019)**

Tiedeneuvonta

- Arviointikysymykseen vastaaminen tieteellisin menetelmin.
- Tavoitteena politiikkatoimien suunnittelun, toteutuksen, toteuttamisen ja arvioinnin tietopohjan vahvistaminen.
- Tutkijoiden ja liikuntapalvelujen henkilöiden yhteistyö korostuu.

Esim. tutkimus kuntalaisten uimahallin käytön esteistä, tutkimusyhteistyö

Datan hallinta

Datan hallinta on tiedolla johtamisen tehtäväkokonaisuus, johon kuuluu datan tuottaminen, tallentaminen ja saavuttaminen. Data eri muodoissaan on tiedolla johtamisen perusraaka-aine. Data koostuu yksittäisistä havainnoista, luvuista tai symboleista, joiden avulla voidaan tulkita arviointikohteena olevan asian nykytilaa tai muutosta. Erilaista liikuntapalvelujen hyödyntämää dataa voivat olla esimerkiksi ryhmäliikuntatunnin kävijämäärät, liikuntatilasta kertovat asiakaspalautteet tai huollettujen latupohjien kilometrimäärä. Raakadataa voidaan tuottaa, tallentaa ja jakaa hyvin helposti suuria määriä. Sitä voidaan tuottaa itse tai hankkia muualta joko julkisista lähteistä (esim. rekisteritiedot, tilastot) tai toisen osapuolen tuottamana (esim. urheiluseurojen tai konsulttiyritysten tuottamana).

YLLI-hankkeessa dataa tuotettiin itse muun muassa liikuntaympäristöjen havainnoinnin ja asiantuntijahaastatteluiden avulla. Lisäksi dataa tuotettiin tutkimuslähiöissä toteutetuissa puhelinkyselyissä, joissa tutkijat vastasivat kyselyn sisällöstä ja markkinatutkimusyritys kyselyjen käytännön toteuttamisesta. Hankkeessa hyödynnettiin myös muiden toimijoiden tuottamaa dataa, kuten LIPAS-järjestelmän liikuntapaikkarekisteriä, tilastokeskuksen väestötietoaineistoja, OpenStreetMap-kartta-aineistoja sekä sosiaalisen median Twitter-aineistoja.

Liikuntapalvelujen datan hallintaan liittyy useita haasteita ja kysymyksiä. Yleinen datan hallintaan liittyvä ongelma on se, että määrällä korvataan laatua: dataa kertyy valtavasti, mutta sen hyödyntämispotentiaali jää usein heikoksi. Onkin pohdittava, millaiset datalähteet ovat halutun arviointikohteen nykytilan tai kehityksen seurannassa oleellisia ja miten data tukee käytännön toimintaohjeiden luontia. Esimerkiksi YLLI-hankkeen puhelinhaastatteluissa kysyimme lähiöiden asukkailta millaiset tekijät estävät tai vähentävät heidän liikkumistaan (ks. luku 1). Vastausten tuottaman datan perusteella oli mahdollista tunnistaa lähiön asukkaiden yleisimpiä liikkumisen esteitä, mikä edelleen auttaa yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden suunnittelussa. Lisäksi olisi kartoitettava, millaista dataa on realistisesti saatavilla tai itse tuotettavissa, missä muodossa ja kenen toimesta.

Oleellisen datan tuottamisen lisäksi on kuntakohtaisesti päätettävä, minne merkitykselliset data-aineistot tallennetaan, milloin ja miten datan sisältöä seurataan ja päivitetään sekä kuinka tallennettu data saadaan sitä tarvitsevien hyödynnettäväksi. Edellä mainittuihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää monipuolisia taitoja tiedon käsittelyssä. Liikuntapalveluissa onkin esimerkiksi rekrytoinneissa painotettu substanssiosaamisen ohella yhä enemmän tiedonhallintataitoja. Myös erilaisia teknisiä ratkaisuja datan hallintaan etsitään jatkuvasti ja esimerkiksi tekoälyn odotetaan auttavan tulevaisuuden datan hallinnassa. Myös datan avoimuutta ja avointa jakamista tulisi harkita, koska tutkijat tai datan käsittelystä kiinnostuneet kansalaiset tai yritykset voivat löytää tuoreita tapoja analysoida tai soveltaa dataa. Tämä voi parhaimmillaan tuottaa uusia oivalluksia, kun data ei ole vain muutamien datan hallinnoijien käyttöoikeuksien takana.

Informaatio-ohjaus

Informaatio on hyödyllisempään muotoon jalostettua dataa, jota tuotetaan vaikkapa yhdistämällä, kategorisoimalla tai rajaamalla dataa [47]. Aiemmin mainittu ryhmäliikuntatunnin kävijämäärädata muuttuu informaatioksi, jos sitä tarkastellaan pitkällä aikavälillä esimerkiksi kuukausittaisten keskiarvojen kautta tai toisiin ryhmiin verraten. Samoin yleiset kirjalliset lähteet ja tutkimusraportit, ohjaavat asiakirjat sekä erilaiset ohjeistukset tai selvitykset toimivista käytänteistä voidaan lukea informaatioksi.

Informaatio-ohjauksen tavoitteena on vaikuttaa ohjauksen kohteena olevan tahon toimintaan tiedon jakamisen ja välittämisen avulla [48]. Liikuntapalveluissa informaatio-ohjausta harjoitetaan niin sisäisesti kuin ulkoisesti. Sisäistä informaatio-ohjausta voi olla esimerkiksi liikunnanohjaajille alan kirjallisuudesta koostettu dokumentti, jossa esitellään yleisesti hyväksi todettuja ohjaustapoja tai liikunnanohjaukseen liittyviä vuorovaikutusvinkkejä. Samoin liikkumisen hyvinvointivaikutuksista tai alueen liikkumismahdollisuuksista viestiminen kunnan asukkaille tai muille hallintokunnille on liikuntapalvelujen harjoittamaa informaatio-ohjausta. Liikuntapalveluissa luodaan yhä systemaattisemmin myös omaa toimintaa ohjaavia strategisia asiakirjoja, kuten palveluverkkoselvityksiä tai yhdenvertaisuussuunnitelmia. Tällaiset asiakirjat ovat informaatio-ohjausta, sisältäen käytännön toimintaohjeita kertomalla mitkä toimenpiteet on yleisesti hyväksytty toimiviksi ja “oikeiksi”.

Liikkumisen yhdenvertaisuuden edistäminen ei tapahdu vain liikuntapalveluiden toimesta, vaan liikuntapalvelujen tulisi pystyä toteuttamaan informaatio-ohjausta myös moniammatillisesti. Eri data- ja informaatiolähteiden tulisi olla helposti muiden oleellisten tahojen saatavilla, ja heillä tulisi olla tietoa kyseisistä tietolähteistä ja niiden merkityksistä. Dataa tulisi myös tuottaa liikuntapalvelujen ulkopuolella, sillä moni tukea tarvitseva ei välttämättä ole liikuntapalvelujen piirissä. Esimerkiksi sote-, koulutus- ja kulttuuripalvelut voivat tuottaa relevanttia dataa kuntalaisten liikkumiseen liittyvistä kokemuksista ja siten auttaa liikkumisen yhdenvertaisuustyön tietopohjan luomisessa. Edellä mainitut tahot ovat myös merkittäviä käytännön toimijoita

liikkumisen edistämistyössä. Tämäntyyppisen yhteistyön käynnistämisessä ja ylläpitämisessä tarvitaan kuitenkin vahvaa kaksisuuntaista informaatio-ohjausta toimijoiden välillä.

Tiedeneuvonta

Tiedeneuvonta on toimintaa, jossa muodostetaan tietopohjaa politiikkatoimien suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin [49]. Liikuntapalveluissa politiikkatoimia ovat esimerkiksi budjettipäätökset sekä erilaisten strategisten ohjaavien asiakirjojen, ohjelmien tai uudistusten laatiminen. Tiedeneuvonta auttaa luomaan tieteellisten menetelmien, kuten puolueettoman ja systemaattisen tiedonkeruun sekä aineiston analysoinnin, avulla mahdollisimman luotettavaa sekä teoriaan että empiirisiin tuloksiin perustuvaa ja hyödynnettävissä olevaa tietoa tutkittavasta kohteesta. Usein tiedeneuvontaa harjoitetaan liikuntapalvelujen ja tutkimusyhteisöjen, kuten yliopistojen, erillisten tutkimuskeskusten tai ammattikorkeakoulujen välillä. Toisaalta joissain tilanteissa myös kaupunkien edustajat voivat harjoittaa tiedeneuvontaa organisaation sisällä tai kolmansien osapuolten, kuten konsulttiyritysten suuntaan. Tiedeneuvonta on enemmän kuin dataa tai yleistä informaatiota ja siihen kuuluu myös analyyttinen pohdinta paikallisten olosuhteiden ja erityispiirteiden vaikutuksesta empiiriseen ja teoreettiseen aineistoon ja toimintaohjeisiin. Yleisten ohjeistusten ja tutkimusten antaman tiedon rinnalle tulisi lisätä myös paikallinen “hiljainen” tieto [50]. Tiedeneuvonnan voidaan nähdä auttavan datan ja informaation jalostamisessa paikallisesti sovellettavaksi tiedoksi. Se auttaa tunnistamaan arviointikohdetta haluttuun suuntaan vieviä, oleellisimpia toimenpiteitä - miten tehdään oikeita asioita?

Tiedeneuvonnan ja tieteellisen tutkimuksen hyöty ja samalla haaste muodostuu sen perusteellisuudesta, koska spesifi selvitystyö vie paljon aikaa ja usein myös rahaa vähintään henkilöresurssien kautta. Usein liikuntapalvelut tarvitsevat vastauksia käsillä oleviin kysymyksiin nopeammin kuin tiedeyhteisö voi niitä akateemisin menetelmin tuottaa. Tiedon tuottaminen ja päätöksenteko eivät siis välttämättä kohtaa ajallisesti [51]. Tiedeneuvonta tulisikin kytkeä osaksi liikuntapalvelujen perustoimintaa, jotta oleelliset kysymykset voidaan nostaa esiin riittävän aikaisin ja niihin vastaaminen on mahdollista. Parhaimmillaan kaupunki tarjoaa tiedeyhteisölle tutkimusalustan ja relevantteja tutkimuskysymyksiä, joihin vastaamalla voidaan luoda paikallisia ja vaikuttavia toimintaohjeita.

Tiedeneuvontaa on yhdenvertaisuuden edistämistyössä syytä kohdistaa hyödynnettävien data-aineistojen muodostamiseen, niiden luotettavuuden ja käytettävyyden arviointiin sekä erityisesti datan analysointiin yhdessä liikuntapalvelujen edustajien kanssa. YLLI-hankkeen yhteiskehittämisprosessi voidaan nähdä tiedeneuvontakokonaisuutena, jossa tutkijoiden ja kaupunkien edustajien välinen vuorovaikutus auttoi määrittämään yhdenvertaisuuden ilmiön eri muotoja lähiöissä, luomaan ilmiöön liittyvää relevanttia datantuotantoa sekä jakamaan informaatiota ilmiöstä eri toimijoille hankkeen tutkimusalueilla.

Yhteenveto

Liikkumisen edistäminen edellyttää tiedolla johtamisessa moniammatillista yhteistyötä niin datan hallinnassa, informaatio-ohjauksessa kuin tiedeneuvonnassa. Dataa toiminnan suunnittelun ja päätöksenteon tueksi pitäisi pystyä tuottamaan paikalliset olosuhteet ja toimijat huomioiden. Hyödynnettävän ja oleellisen datan tuottamiseksi tarvitaan informaatio-ohjauksen avulla jaettavaa yleistä tietoa siitä, mitkä asiat voivat olla merkityksellisiä liikkumisen edistämisessä. Tiedeneuvonta auttaa osaltaan suodattamaan dataa ja informaatiota yhä paremmin hyödynnettäväksi, joko teoreettisen tarkastelun, kuten käsitemäärittelyjen tai empiiristen ja paikalliseen kontekstiin sijoittuvien tieteellisten analyysien avulla.

Eri asuinalueiden välillä asukkaat, liikuntapaikat ja liikkumisolosuhteet sekä eri sektorien palveluntarjoajat vaihtelevat voimakkaasti. Näin ollen myös vaikuttavimmat toimenpiteet ja niiden tuottajat voivat olla hyvin erilaisia, vaikka niiden tavoite on sama - eli liikkumismahdollisuuksien tarjonnan yhdenvertaisen saavutettavuuden parantaminen. Pohjana moniammatilliselle yhteistyölle ja vaikuttavalle palvelutarjonnalle tarvitaan yhteinen ymmärrys liikkumisen edistämisestä. Käsitteellinen viitekehys voi auttaa tunnistamaan erilaisia eri tehtävissä ja olosuhteissa hyödynnettäviä tiedolla johtamisen käytäntöjä. Käsitteellinen keskustelu eri toimijoiden välillä auttaa myös ymmärtämään, mitä eri toimijoiden yhteisesti tuottama liikkumisen edistäminen voi käytännössä tarkoittaa, kenen toimesta liikkumismahdollisuuksien saavutettavuuden eri ulottuvuuksiin voidaan vaikuttaa ja miten ulottuvuudet liittyvät toisiinsa.

Yksi esimerkki käsitteellisestä työkalusta yhteisen ymmärryksen edistämiseksi on YLLI-hankkeessa tutkijoiden ja kaupunkien työntekijöiden välisen yhteiskehittämisprosessin osana toteutettu saavutettavuuden ulottuvuudet -malli, jota on käsitelty tarkemmin raportin luvussa kaksi. Mallin toivotaan soveltuvan eri konteksteissa ja työtehtävissä sovellettavaksi työkaluksi tiedolla johtamisen edistämisessä, erityisesti käytännön toimenpiteiden, informaatio-ohjauksen ja datan hallinnan suunnittelussa. Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin yhteiskehittämisen mahdollisuuksia ja haasteita liikkumisen yhdenvertaisuuteen liittyvän tiedolla johtamisen edistämistyössä.

Luku 5

Yhteiskehittämällä saadaan työkaluja tiedolla johtamiseen

- YLLI-hankkeessa toteutettiin liikunnan yhteiskuntatieteilijöiden, maantieteilijöiden sekä Jyväskylän ja Helsingin kaupunkien työntekijöiden kesken yhteiskehittämisprosessi, jonka tavoitteena oli yhdenvertaisten liikkumismahdollisuuksien edistämiseen liittyvän tiedolla johtamisen käytäntöjen kehittäminen.

- Prosessissa tuotettiin sekä liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiön ymmärrystä edistäviä käsitteellisiä työkaluja että oleellisen datan tuottamista, tunnistamista ja hyödyntämistä edistäviä konkreettisia työkaluja.

- Yhteiskehittämisen ajoittaminen on oleellista ja sen integroiminen osaksi käytäntöyhteisön ajankohtaisia työtehtäviä ja strategioita lisää kehittämisen potentiaalista vaikuttavuutta pidemmällä tähtäimellä.

- Yhteiskehittämisen vaikutusten pitkän tähtäimen seuranta on haasteellista, ja yhdenvertaisuustyössä on arvostettava kaikkia, sekä pieniä että suuria liikkumisen saavutettavuutta tukevia toimenpiteitä.

Yhteiskehittämällä saadaan työkaluja tiedolla johtamiseen

YLLI-hankkeen ensisijaisena tavoitteena on ollut edistää lähiöiden liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuutta. Tähän tutkimus- ja kehitystyöhön on syntynyt vahva taustavire ja into YLLI-hankkeen liikuntatieteilijöiden ja maantieteilijöiden yhteistyön myötä. Tieteenalojen tietotaitoa ja toimintatapoja yhdistämällä tavoiteltiin uusia avauksia, työkaluja ja käytännön kokeiluja liikuntasuunnittelun ja liikkumisen edistämistyön tarpeisiin. Jotta tutkijoiden yhteistyön potentiaali saataisiin ohjattua oikeaan suuntaan, haluttiin hankkeeseen jo alusta lähtien mukaan myös liikuntasuunnittelua käytännössä toteuttavia tahoja. Mukaan kutsuttiin niitä kaupunkien edustajia, joiden hyödynnettäväksi hankkeen tuottama tieto ja työkalut on tarkoitettu ja joita ne palvelevat. Näin muodostuivat lähtökohdat YLLI-hankkeen yhteiskehittämisprosessille, jonka päähavaintoja esittelemme tässä luvussa.

Yhteiskehittäminen on noussut tärkeäksi osaksi julkisten palvelujen uudistamista ympäri maailmaa [52]. Yhteiskehittämisellä tarkoitetaan toimintaa, jossa osallistuvat tahot ideoivat, suunnittelevat, tuottavat ja tarjoavat palveluja yhdessä [53]. Yhteiskehittämisellä viitataan usein kansalaisten osallistamiseen päätöksenteossa (ks. esim. [54]). YLLI-hankkeessa yhteiskehittämistoimintaan osallistui hankkeen tutkijoiden lisäksi kaupunkien liikuntapalveluiden asiantuntijoita sekä Helsingin Kontulan ja Jyväskylän Huhtasuon lähiöissä muissa toimissa työskenteleviä henkilöitä. Yhteiskehittäminen oli siten poikkitieteellisen lisäksi myös moniammatillista.

Yhteiskehittämisen aktiivinen vaihe kesti lokakuusta 2020 kesäkuuhun 2022. Koronapandemian aiheuttamien kokoontumisrajoitusten myötä yhteiskehittäminen toteutettiin pääosin etätapaamisissa. Varsinainen yhteiskehittämisen koordinointityö tapahtui “tiedolla johtamisen tiimissä”, joka tapasi noin kahden kuukauden välein. Tiimin tapaamisissa käsiteltiin yhdenvertaisuuden ja tiedolla johtamisen ilmiöitä teoriapohjaisesti, esiteltiin YLLI-hankkeessa toteutettujen erillisten osatutkimusten tuottamia alustavia havaintoja, seurattiin yhteiskehittämisen eri kokeilujen etenemistä sekä päätettiin yhteiskehittämisen jatkotoimista. Tapaamisten sisältö rakentui edellisten tapaamisten pohjalta.

Yhteiskehittämisen alkuvaiheessa kartoitettiin liikuntapalvelujen tiedolla johtamisen nykytilaa ja liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuuden edistämistyöhön liittyviä

“Niin sanottu tiedolla johtamisen peruspeli tulisi saada kuntoon, jotta oleellista ja paikallisesti hyödynnettävää dataa saadaan tuotettua normaalin arkisen toiminnan kautta ja tallennettua siten, että data on jouhevasti sitä tarvitsevien käytettävissä.”

haasteita yhdessä kaupunkien kanssa. Liikuntapalvelujen roolin koettiin olevan muuttumassa erityisesti liikkumismahdollisuuksien osalta palvelujen tuottajasta palveluihin vaikuttajaksi, mikä nosti esiin monia kysymyksiä tiedolla johtamisesta (ks. luku 4) tiedolla johtamisen haasteiksi. Niin sanottu tiedolla johtamisen peruspeli tulisi saada kuntoon, jotta oleellista ja paikallisesti hyödynnettävää dataa saadaan tuotettua normaalin arkisen toiminnan kautta ja tallennettua siten, että data on jouhevasti sitä tarvitsevien käytettävissä. Myös yhteinen ymmärrys liikkumisen yhdenvertaisuudesta niin kaupungin eri toimialojen välillä kuin asuinalueiden muiden toimijoiden kanssa koettiin tärkeäksi tiedolla johtamisen tavoitteeksi ja yhteistyön edellytykseksi.

Työkaluja liikkumisen yhdenvertaisuuden arviointiin

Seuraavassa yhteiskehittämisprosessin vaiheessa ideoitiin erilaisia työkaluja ja toimenpidekokeiluja vastaamaan tunnistettuihin tiedolla johtamisen haasteisiin. Käytännön suunnittelu- ja toteutustyö tehtiin pienemmissä ryhmissä, joihin osallistui tutkijoita ja kaupunkien edustajia. Osa työkaluista suunniteltiin kaupunkikohtaisissa ryhmissä ja osa molempien kaupunkien yhteistyönä. Näin erillisten työkalujen suunnitteluun osallistuivat pääosin ne henkilöt, joiden käyttöön kyseiset työkalut oli tarkoitettu. Toteutetut toimenpidekokeilut jaettiin kahteen luokkaan; käsitteellisiin sekä konkreettisiin työkalu- ja toimenpidekokonaisuuksiin.

Käsitteelliset työkalu- ja toimenpidekokonaisuudet edistivät yhteistä ymmärrystä liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiöstä ja auttoivat tunnistamaan erilaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseen:

1. Saavutettavuuden ulottuvuuskäsitteistö

Saavutettavuuden kymmeneen eri ulottuvuuteen jakava käsitteistö auttaa hahmottamaan liikkumismahdollisuuksien saavuttamiseen vaikuttavia tekijöitä ja niiden välisiä suhteita. Lisäksi ulottuvuuskäsitteistö on tarkoitettu työkaluksi vahvistamaan informaatio-ohjausta, yhdenvertaisuuskeskustelua sekä esimerkiksi palvelujen- tai liikkumisolosuhteiden suunnittelutyötä. (ks. [55])

2. Alueelliset yhdenvertaisuustyöpajat

Tutkimusaluekohtaisesti järjestetyissä yhdenvertaisuustyöpajoissa kutsuttiin alueella työskenteleviä eri ammattiryhmien edustajia keskustelemaan sekä jakamaan tietoa ja kokemuksia liikkumisen yhdenvertaisuudesta ja sen edistämisestä. Eri ammattiryhmien mukaan ottamisen avulla haluttiin madaltaa kynnystä moniammatilliseen yhteistyöhön ja tuoda ilmi erilaisia liikkumisen edistämismahdollisuuksia myös liikuntapalvelujen ulkopuolella. (ks. [56])

Konkreettiset työkalu- ja toimenpidekokonaisuudet auttoivat tuottamaan, hallitsemaan ja saavuttamaan oleellista dataa erilaisissa tehtävissä:

3. LIPAS-järjestelmän saavutettavuustyökalu

Selaimessa toimivan saavutettavuustyökalun avulla suunnittelija voi arvioida liikuntaolosuhteiden tarjontaa ja maantieteellistä saavutettavuutta vertailemalla liikuntapaikan etäisyyttä ja matkustusaikoja suhteessa muihin liikuntapaikkoihin, oppilaitoksiin sekä väestön määrään eri ikäluokissa (ks. [57]). Työkalu auttaa tunnistamaan liikkumisympäristöjen mahdollisia katvealueita. Tätä tietoa voidaan hyödyntää yhä yhdenvertaisemman liikuntapalveluverkon kehittämisessä. (ks. luku 7)

4. LIPAS-järjestelmän monipuolisuusanalyysityökalu

Selaimessa toimivan monipuolisuustyökalun avulla suunnittelija voi arvioida erilaisten liikuntamahdollisuuksien monipuolisuutta LIPAS-järjestelmään merkittyjen liikuntapaikkojen avulla. Työkalu laskee alueelliset, ja käyttäjän haluamalla tavalla painotetut monipuolisuusindeksit, joiden vertailu mahdollistaa esimerkiksi palveluverkon kattavuuden arvioinnin. Työkalun tuottamaa dataa hyödyntämällä voidaan kehittää yhä monipuolisempia liikkumisympäristöjä ja siten parantaa liikkumismahdollisuuksien saavutettavuutta. (ks. luku 7)

5. Saavutettavuuskartat

Molemmille kaupungeille luodut, selaimessa toimivat interaktiiviset saavutettavuuskartat mahdollistavat eri lajien harrastuspaikkojen maantieteellisen saavutettavuuden visuaalisen arvioinnin. Työkalu luo halutulle kulkumuodolle ja lajille perustuvan visuaalisen karttanäkymän, jonka avulla suunnittelija voi vertailla eri alueilta ja eri kulkumuodoilla kuluvaa matka-aikaa eri liikuntamuotojen harrastuspaikoille. (ks. [58, 59])

6. Liikuntapalvelujen alueellisten ohjaus- ja tukitoimien itsearviointilomake

Moniammatillisten yhteistyömahdollisuuksien ja alueen olosuhteiden tarkastelun helpottamiseksi luotiin liikunnan ohjaus- ja tukipalveluiden itsearviointilomake tukemaan liikkumisympäristöjen suunnittelua. Työkalu auttaa kartoittamaan merkityksellisiä liikkumismahdollisuuksiin vaikuttavia olosuhteita ja toimijoita rajatulta alueelta ja suunnittelemaan toimintaa tämän kartoituksen pohjalta (ks. [60]).

7. Liikuntasuunnittelun listatyökalu

Listatyökalu on yksinkertainen tarkastuslistatyökalu, jonka avulla voidaan helpottaa liikuntasuunnittelijan työtä eri tietolähteiden

kartoittamisessa esimerkiksi liikuntapaikkojen rakentamishankkeiden eri vaiheissa. Lisäksi työkalu vahvistaa yhdenvertaisuutta tukevan, suunnittelukohteelle oleellisen tiedon hyödyntämistä sekä lisää tiedolla johtamisen läpinäkyvyyttä ja parantaa yhteisiä toimintatapoja. (ks. luku 7)

Vinkkejä onnistuneeseen yhteiskehittämiseen

1. Yhteinen ymmärrys
2. Oikea-aikaisuus
3. Sitoutuminen prosessiin ja tulosten integrointiin

Kokemuksia yhteiskehittämisprosessista

Yhteiskehittämisprosessin aikana arvioitiin eri toimenpiteiden ja työkalujen edellytyksiä, vastaanottoa, integrointia sekä vaikutuksia tiedolla johtamiseen ja liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuuden edistämiseen. Yleisesti yhteiskehittämisprosessi vahvisti näkemystä liikkumisen edistämistyön moniulotteisuudesta ja paikallisuudesta. Liikkuminen on enemmän kuin liikunnan tai kuntoilun harrastamista käsittäen myös kaiken arkisen aktiivisuuden eri ympäristöissä. Näin ollen liikkumisen edistämistyö on moniulotteista, ja se koskee kaupungin liikuntapalvelujen ohella laaja-alaisesti kaupungin kaikkia toimialoja sekä alueen muita toimijoita, kuten järjestöjä. Paikallisuus on tärkeää huomioida kehittämistoimissa, sillä eri alueiden kesken esimerkiksi olosuhteet ja asukkaiden taustatekijät vaihtelevat suuresti. Liikkumisen edistämistoimet tuleekin räätälöidä kullekin alueelle paikallisesti sopiviksi sen sijaan, että pyrittäisiin luomaan pelkästään yleispäteviä, kaikille soveltuvia työkaluja tai toimintamalleja.

Haluttaessa edistää liikkumista on varmistettava, että eri osapuolet puhuvat samasta asiasta. Liikkumisen yhdenvertaisuuden ilmiöön liittyvä informaatio-ohjaus onkin merkityksellistä liikuntapalvelujen ulkopuolella tehtävälle liikkumisen edistämistyölle. Yleisen informaation ja paikallisten toimijoiden motivoinnin avulla voidaan kehittää alueen asukkaille sopivia keinoja edistää liikkumista. Liikkumisen edistämisen välinearvo on myös "myytävä" eteenpäin perinteisen liikuntapalvelutuotannon ulkopuolelle. Fyysinen aktiivisuus auttaa osaltaan ihmisiä voimaan kokonaisvaltaisesti paremmin. Hyvinvoinnin kasvu johtaa vähentyneeseen työkuormaan esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa ja parantaa sivistys- ja kulttuuripalveluiden vaikuttavuutta.

"Liikkumisen edistämistoimet tuleekin räätälöidä kullekin alueelle paikallisesti sopiviksi sen sijaan, että pyrittäisiin luomaan pelkästään yleispäteviä, kaikille soveltuvia työkaluja tai toimintamalleja."

Yhteiskehittämisprosessin aikana järjestetyissä yhdenvertaisuustyöpajoissa eri ammateissa toimivat työntekijät tunnistivat liikkumisen edistämisen tärkeäksi ihmisten

hyvinvointia parantavaksi toimeksi ja myös oman työn vaikutusmahdollisuuksiin suhtauduttiin avoimesti. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus koettiin tärkeiksi teemoiksi, joita halutaan edistää omassa työssä. Saavutettavuuden ulottuvuusmalli auttoi hahmottamaan niin pieniä kuin suuria toimenpiteitä, joilla liikkumismahdollisuuksien saavutettavuutta voidaan edistää eri tehtävissä. Työpajatoteutus mahdollisti myös toimijoiden välisen vuorovaikutuksen ja alueellisen yhteistyön edellytysten paranemisen. Työpajoihin osallistuneet toivoivat myös jatkossa tehtävän poikkihallinnollista yhteistyötä organisaation sisällä. Käsitteelliset työkalut koettiin hyödyllisiksi myös liikuntapalvelujen sisäisissä liikuntapalvelutuotantoon liittyvissä suunnittelutehtävissä sekä politiikkatoimien kehittämisessä. Käsitteellisten työkalujen käyttöönoton todennäköisyyttä lisää myös niiden soveltuvuus eri konteksteihin.

Konkreettiset työkalut soveltuvat käsitteellisiä työkaluja rajatumpiin tehtäviin, tuottaen dataa esimerkiksi maantieteellisestä saavutettavuudesta. Konkreettisten työkalujen potentiaalinen käyttäjäjoukko voi lisäksi olla käsitteellisten työkalujen käyttäjäjoukkoa pienempi, koska konkreettiset työkalut on suunniteltu kapeamman ryhmän – liikuntapalvelujen tiedolla johtamisesta vstaavien työntekijäiden – käyttöön. Vaikka käyttäjäryhmä on pienempi, tuottavat työkalut kuitenkin oleellista tietoa. Esimerkiksi LIPAS-analyysityökalujen koettiin tuottavan merkityksellistä dataa ja informaatiota, mutta myös edellyttävän tietotaitoa työkalun käytössä ja erityisesti aikaa tulosten analysointiin. Listatyökalun ja itsearviointilomakkeen toivotaan auttavan heikommassa asemassa olevien asukkaiden liikkumismahdollisuuksien monipuolista huomioimista ja siten edistävän yhdenvertaisuutta. Konkreettisten työkalujen käytön haasteena voi olla niiden käyttöönottoprosessi, mikä edellyttää käsitteellisiä työkaluja enemmän kouluttamista ja sitoutumista. Toisaalta työkalujen käyttäjäkohderyhmä on suppeampi koostuen pääasiassa asiantuntijoista, mikä toisaalta voi helpottaa työkalujen käyttöönottoa.

Toimivan yhteiskehittämisprosessin edellytyksiä

Varsinaisten työkalujen ulkopuolelta voidaan yhteiskehittämisen onnistumisen edellytyksiksi tunnistaa oikea-aikaisuus ja toimijoiden välinen vuorovaikutus. Sekä liikkumisen edistäminen että tiedolla johtamisen kehittäminen oli ollut kaupunkien työlistalla jo ennen YLLI-hanketta, mikä helpotti yhteiskehittämisen aloittamista. Osallistumisen haasteena puolestaan koettiin ensisijaisesti aikaresurssipula. Aikaan liittyvä resurssipula ei liity vain yhteiskehittämistoimintaan osallistumiseen, vaan myös toimenpiteiden käytännön integrointiin prosessin päätyttyä. Eri työkalujen käytön hyödyt on osattava kuvata hyvin, jotta myös muut kuin kehittämiseen osallistuneet hyväksyvät ne osaksi perustoimintaa. Yhteiskehittämistyön voidaan nähdä olevan työkalujen valmistumisen ja aktiivisen kehitysvaiheen jälkeen vasta alkutekijöissään, sillä työn lopullinen arvo syntyy vasta työkalujen käyttöönoton tuottamista vaikutuksista [61]. Aikaresurssien mahdollistamisen lisäksi organisaatioissa

tulisi määritellä yhteiskehittämisen organisoinnin vastuutahot. Moni YLLI-hankkeen yhdenvertaisuustyöpajoihin osallistuneista koki työpajat toivottavaksi toimintamalliksi myös jatkossa, mutta ei osannut sanoa, kenen tai minkä tahon tulisi vastata työpajojen järjestämisestä organisaatiossa.

Lyhyellä tähtäimellä yhteiskehittämisen voidaan arvioida onnistuneen sekä yhteisen ymmärryksen edistämisessä että uuden olennaisen datan tuottamisessa. Pitkällä tähtäimellä tiedolla johtamisen "peruspeliin" aiheutettujen muutosten ja vaikutusten seuranta on haasteellista aiemmin kuvatun liikkumisen ilmiön monitahoisuuden takia. Yksittäisten saavutettavuutta parantavien toimenpiteiden vaikutusta on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta arvioida. Yleisiä trendejä seuraamalla voidaan kuitenkin nähdä kokonaistilanteen muutos, ja voi olla järkevää antaa mahdollisesta suotuisesta kehityksestä arvo kaikelle yhdenvertaisuustyölle. Jokainen yhdenvertaisuutta tukeva toimi, niin pienet kuin suuret teot, auttavat ja ovat tärkeitä. Yhteiskehittäminen ja erityisesti käsitteelliset työkalut auttavat edistämään **yhdessä tekemistä**, mikä on lopulta yksi tärkeimmistä liikkumisen yhdenvertaisuuden edistämistyön avaimista.

Työkaluja ja dataa suunnittelun tueksi

6 & 7

Kirje kentältä

Työskentelen Helsingin kaupungin liikuntapalvelukokonaisuuden erityissuunnittelijana. Monipuoliset ja -ulotteiset työtehtäväni keskittyvät ennen kaikkea liikuntaan liittyvän infrastruktuurin liikuntapoliittiseen suunnittelutyöhön ja esimerkiksi liikuntapaikkojen saavutettavuuden kehittämiseen.

Työssäni LIPAS-tietokanta ja sen hyödyntäminen ovat keskeisessä osassa. Ajantasainen liikuntapaikkaverkostotieto on tärkeää ennen kaikkea olemassa olevan kokonaistilanteen hahmottamisen ja tulevaisuuden infrastruktuurin rakentamisen kannalta. Vastaavanlaista tietoa ei muuten ole saatavilla.

LIPAS-tietokanta mahdollistaa monenlaiset liikuntapoliittisessa suunnittelutyössä hyödylliset sovellukset. Yksinkertaisimmillaan kyse on hahmotelmien ja ideoiden sijoittelemisesta kartalla, minkä ohella on kehitetty myös monimutkaisempia sovelluksia. Näistä hyviä esimerkkejä ovat saavutettavuustyökalu sekä liikuntaympäristöjen monipuolisuusindeksi. Molempien työkalujen avulla on mahdollista kehittää liikuntapaikkaverkostoa entistä useammalle kuntalaiselle paremmin saavutettavaksi ja soveltuvaksi mittaamalla matkustusaikoja eri kulkuvälineillä tai vaikkapa laskemalla lähialueiden liikuntamahdollisuuksia.

LIPAS-tietokannan hyödyntäminen suoraan tai välillisesti liikuntapaikkaverkoston suunnittelutyössä edistää tiedolla johtamista alalla, ja sen käyttö on vähintään sitä kautta hyvin perusteltua.

Kimmo Isotalo
Erityissuunnittelija
Helsingin kaupunki

© Esri Online Maps

Luku 6

TYÖKALUJA JA LASKENNALLISIA MENETELMIÄ liikuntapaikkojen ja liikuntaympäristöjen suunnitteluun

1 **LIIKUNTASUUNNITTELUN LISTATYÖKALU**

2 **SAAVUTETTAVUUSTYÖKALU**

3 **MONIPUOLISUUSTYÖKALU**

1 **Oleellisten datalähteiden hyödyntäminen**

2 **Liikuntaympäristöjen maantieteellinen saavutettavuus eri ikäryhmille eri kulkutavoilla**

3 **Liikuntaympäristöjen monipuolisuus eri alueilla**

CC BY

Tuotettu YLLI-hankkeessa (2022)

Työkaluja ja laskennallisia menetelmiä liikuntapaikkojen ja liikuntaympäristöjen suunnitteluun

Liikkumiseen liittyvän julkisen päätöksenteon ja valmistelun edellytetään olevan läpinäkyvää, systemaattista ja tietoon perustuvaa. Tietoa ja dataa on olemassa valtavasti, mutta kuinka huomioida niitä liikuntapaikkojen ja -ympäristöjen1- suunnittelussa?
YLLI-hankkeessa kehitimme yhteistyössä Helsingin ja Jyväskylän kaupunkien kanssa tietoon perustuvaa suunnittelua tukevia käytännön työkaluja, menetelmiä ja laskentatapoja, joilla pyrimme vastaamaan tähän ongelmaan. Näiden työkalujen avulla suunnittelijat voivat liikuntapaikkahankkeissa ottaa paremmin huomioon olemassa olevan liikunnan palveluverkon, sekä edistää suunnitteluprosessien läpinäkyvyyttä. Yhteiskehittämisprosessista kerroimme luvussa 5. Tässä luvussa sen sijaan esittelemme tarkemmin seuraavat kehittämämme laskentamenetelmät ja työkalut: 1. Listatyökalu liikuntapaikkasuunnittelun datanhallinnan tueksi, 2. Saavutettavuustyökalu liikuntaympäristöjen vaikutusalueen väestön ja palvelutarjonnan arviointiin, 3. Monipuolisuustyökalu liikuntaympäristöjen monipuolisuuden tarkasteluun.

1. Listatyökalu liikuntapaikkasuunnittelun datanhallinnan tueksi

Liikuntasuunnittelun listatyökalun tavoitteena on helpottaa liikuntapaikkahankkeiden eri vaiheissa tarvittavan datan ja informaation saavuttamista sekä hyödyntämistä. Lisäksi työkalun käytön avulla voidaan edistää liikuntapalvelujen tiedolla johtamiselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja toiminnan systemaattisuutta ja läpinäkyvyyttä. Työkalu on suunniteltu ensisijaisesti liikuntapaikkarakennushankkeiden näkökulmasta, mutta sitä voi soveltaa myös muuhun liikuntasuunnitteluun omien tarpeiden mukaisesti.

Liikkumisen yhdenvertainen saavutettavuus on moniulotteinen ilmiö [55], ja ilmiöön liittyvää tietopohjaa voidaan vahvistaa hyvin monipuolisilla tietolähteillä. Esimerkiksi alueen liikenneyhteydet, luontoympäristö sekä muut harrastusmahdollisuudet tulee huomioida suunnittelussa, samoin kuin vaikutusalueen väestön koostumus esimerkiksi ikäluokkien, väestötiheyden ja sosioekonomisen aseman jakauman osalta. Myös eri ryhmien osallistaminen ja heidän ”hiljaisen” tiedon hyödyntäminen on tärkeää, jotta voidaan luoda yhdenvertaisemmin eri asukkaiden saavutettavissa olevia liikkumismahdollisuuksia.

1 Liikuntapaikalla tarkoitetaan tässä virallisia rakennettuja liikuntapaikkoja, kuten kuntosaleja, pallokenttiä ja uimahalleja. Liikuntaympäristö kattaa liikuntapaikkojen lisäksi myös viheralueet, joilla kulkee julkisia liikuntaan tarkoitettuja rakennettuja reittejä, kuten pururatoja tai latuja.

YLLI-yhteiskehittämisprosessissa tunnistettiin yhdeksi merkittäväksi liikuntapaikkahankkeiden tiedolla johtamisen haasteeksi datan ja informaation suuri määrä ja pirstaleisuus. Lisäksi tieto edellyttää paljon muokkaustoimia tavoittaakseen kohderyhmänsä (esim. kuntapäättäjät tai asukkaat) ymmärrettävästi. Erilaisissa hankkeissa edellytetään erilaisten tietojen hyödyntämistä. Tieto voi olla myös hajallaan eri toimijoilla, ja suunnittelussa lähdetään usein liikkeelle aiemman dokumentoinnin pohjalta tai henkilökohtaisen substanssiosaamiseen ja kokemukseen nojaten. Tietolähteiden hyödyntäminen tai hyödyntämättä jättäminen tulisi kuitenkin olla perusteltu läpinäkyvästi eivätkä lähtökohdat eri tietolähteiden huomioimiseen saisi olla henkilöstä riippuvaiset. Kehittämämme yksinkertainen listatyökalu mahdollistaa tietolähteiden systemaattisen ja läpinäkyvän hyödyntämisen.

Käyttö ja aineistot

Listatyökalun (https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/12/02/ylli-yhteiskehittamisen-tuotoksia-listatyokalu-tukemaan-liikuntapaikkahankkeiden-tiedonhallintaa/) avulla liikuntapaikkahankkeiden suunnittelija voi käydä lävitse erilaiset käytettävissään olevat tai tuotettavat data- ja informaatiolähteet sekä lähdekohtaisesti arvioida kyseisen tiedon merkityksellisyyden käsillä olevassa tehtävässä (katso Liite 1). Listan läpikäynnin ja eri tietolähteiden arvioinnin pohjalta valmistelija joko etsii ja hyödyntää tiedon tai jättää sen pois kyseisessä prosessivaiheessa. Listaa edetessään valmistelija voi myös luoda työkalun avulla ”suunnitte lupöytäkirjan”, joka auttaa eri tietolähteisiin palaamista tarpeen mukaan sekä tuo näkyväksi eri tietolähteiden merkityksellisyyden arvioinnin.

Työkalun ensimmäinen versio sisältää kymmenen eri tietoteemaa, joiden alle erilaisia data- ja informaatiolähteitä on ryhmitelty. Osa lähteistä tuotetaan kaupungin omassa toiminnassa ja osa muiden toimijoiden avulla. Eri datalähteiden hyödyntämistä on helpotettu sisällyttämällä työkaluun mahdollisuuksien mukaan linkkejä ja lisätietoja datalähteisiin liittyen. Listalle on lisätty myös datalähteitä, joita ei välttämättä ole lähtökohtaisesti (vielä) olemassa. Listatyökalun tietolähteitä voi muuttaa ja päivittää ajan kuluessa.

Tietoteemat liikuntapaikkahankkeiden suunnittelun listatyökalussa

1. Harrastekohtaiset tiedot (merkityksellisten lajien kannalta)
2. Väestötiedot (suunnittelukohteen vaikutusalueella)
3. Vaikutusalueen liikuntatilojen tai -paikkojen käyttötiedot
4. Alueen olosuhdetiedot
5. Osallistaminen ja yhdenvertaisuus
6. Henkilöstön ”hiljainen” tieto
7. Kaupunkistrategian mukaiset toimet
8. Suunniteltavan palvelun / rakennelman tekniikka
9. Suunniteltavan palvelun / rakennelman ympäristövaikutus
10. Suunniteltavan palvelun / rakennelman kustannukset, rahoitus ja aikataulu

Menetelmän avaamat mahdollisuudet

Listatyökalun käyttö helpottaa oleellisten tietolähteiden tunnistamista ja hyödyntämistä oikeaan aikaan, mikä edelleen auttaa luomaan yhdenvertaisemmin saavutettavia liikkumisolosuhteita. Työkalun käyttö mahdollistaa myös erilaisten painopisteiden huomioimisen suunnittelussa. Esimerkiksi haluttujen kuntakohtaisten strategisten asiakirjojen systemaattinen huomiointi eri hankkeissa voidaan varmistaa työkalun avulla. Kun työkaluun lisätään myös informaatiolähteitä, jotka edellyttävät vaikutusalueen eri käyttäjäryhmien, asukkaiden ja muiden toimijoiden osallistamista, voidaan yhdenvertaisuustekijöitä huomioida yhä useammassa tilanteessa.

Listatyökalun täyttäminen voi helpottaa tulevien hankkeiden tiedon hakua ja toiminnan vaikutusten arviointia. Jo toteutettuihin kyselyihin, asukasiltojen muistioihin, valittujen teknisten materiaalien valintaperusteisiin tai muihin datalähteisiin voidaan palata nopeasti tietoja tarvitsevan toimesta, kun datan tallennustavat ovat yhtenevät.

Huomioitavaa

Listatyökalun käyttöönotossa on tärkeää käydä työkalu kiireettömästi lävitse sitä hyödyntävien kesken. Ensisilmäyksellä lista sisältää suuren määrän erilaisia datalähteitä. On kuitenkin hyvä huomioida, että esimerkiksi liikuntapaikkahankkeiden eri vaiheissa ei tarvita kaikkia datalähteitä, ja osassa hankkeista ei ole järkevää kerätä ja analysoida kaikkea mahdollista tietoa. Merkitykselliset datalähteet on kuitenkin syytä ottaa suunnittelussa huomioon. Työkalun on tarkoitus edesauttaa suunnittelussa, mutta se ei ole työntekijän työn arviointityökalu, mikä on hyvä mainita käyttöönottoa suunniteltaessa.

Työkalun käytännön täyttämiseen ja erityisesti tiedon tallennussijainteihin on syytä kiinnittää huomiota. Työkalu voi toimia eri projekteissa tiedonhaun selkärankana ja sen avulla kaivetut tietolähteet kannattaa tallentaa myös systemaattisesti kunnalle sopivaan sijaintiin. Esimerkiksi hankkeiden projektikansiot voivat toimia hyvänä lähtökohtana tallennuspaikalle, ja tiedostojen nimeämisessä voi käyttää työkalusta löytyviä ID-tunnisteita.

Työkalun käyttö edellyttää tietolähteiden aktiivista päivittämistä, jolloin kannattaa nimetä työyhteisöstä päivityksestä vastaava henkilö. Kun työkalu on ajan tasalla, löytävät kaikki työkalua käyttävät haluamansa ja tarvitsemansa datalähteet nopeasti ja ongelmitta, jolloin listatyökalu voi toteuttaa tarkoitustaan.

2. LIPAS-saavutettavuustyökalu liikuntaympäristöjen vaikutusalueen väestön ja palvelutarjonnan arviointiin

YLLI-hankkeessa on kehitetty menetelmä liikuntaympäristöjen maantieteellisen (spatiaalisen) saavutettavuuden mittaamiseen. Mittaaminen perustuu eri kulkutapoihin (pyöräily, kävely tai henkilöauto) ja todelliseen kuljettavaan matkaan tai matka-aikaan kohteeseen [59]. Menetelmä on jäsennetty työkalun muotoon ja vapaasti käytettävissä osana kansallista liikuntapaikkatietojärjestelmää (LIPAS). Työkalu soveltuu sekä yksittäisen kohteen saavutettavuuden arviointiin muista kohteista käsin että muiden kohteiden saavutettavuuden arviointiin yksittäisestä kohteesta käsiin. Eli työkalulla voidaan arvioida, kuinka moni ihminen asuu tietyn matkan sisällä esimerkiksi uimahallista tai mitä liikuntapaikkoja sijaitsee vaikkapa oman kodin lähiympäristössä.

Menetelmän perusajatus on muodostunut kunnille pidettyjen kehittämistyöpajojen yhteydessä. Kuntien antama kehittämisajatus tiivistyi muotoon **“Miten ja millä perusteilla valitaan tarjolla olevista liikuntapaikan rakentamispaikoista (tonteista) paras mahdollinen?”** Tehtävänä oli siis tuottaa menetelmä ja sen pohjalta helposti käytettävä, matalan kynnyksen työkalu liikuntasuunnittelun tueksi. Aiemmin tarjolla on ollut lähinnä kaupallisten toimijoiden tuottamia työkaluja tai maantieteellinen saavutettavuus on jouduttu muutoin tapauskohtaisesti mittaamaan.

Käyttö ja aineistot

Työkalun käyttö edellyttää rekisteröitymistä lipas.fi-palveluun (www.lipas.fi) ja työkalu löytyy LIPAS-järjestelmän karttanäkymästä. Työkalun käyttöohjeet löytyvät verkosta (https://www.jyu.fi/sport/fi/yhteistyo/lipas-liikuntapaikat.fi/lipas-2019-2-0). Ohjeista löytyy tietoa esimerkiksi:

- Saavutettavuustietojen näyttäminen liikuntapaikalle työkalun avulla (pdf-ohje) (https://www.jyu.fi/sport/fi/yhteistyo/lipas-liikuntapaikat.fi/lipas-2019-2-0/analyysityokalun-ohjeet.pdf)
- Video saavutettavuustyökalun käyttöönotosta (Youtube-video) (https://www.youtube.com/watch?v=XoGxJfolAPY)
- Video liikuntapaikkojen saavutettavuustiedoista LIPAS-palvelussa (Youtube-video)(https://www.youtube.com/watch?v=MASE23FjsiI)

Työkalussa hyödynnetään erilaisia aineistoja (ks. **kuva 4**). Olemassa olevien liikuntapaikkojen sijainti- ja tyyppitiedot perustuvat LIPAS-järjestelmän omaan tietosisältöön. Väestöaineistona käytetään Tilastokeskuksen 250 x 250 m ja 1 x 1 km ruutuaineistoja (v. 2020), joista selviää kussakin ruudussa olevan väestön jakauma kolmessa ikäryhmässä (0-14 v., 15-65 v. ja yli 65 v.). Matka-aikojen

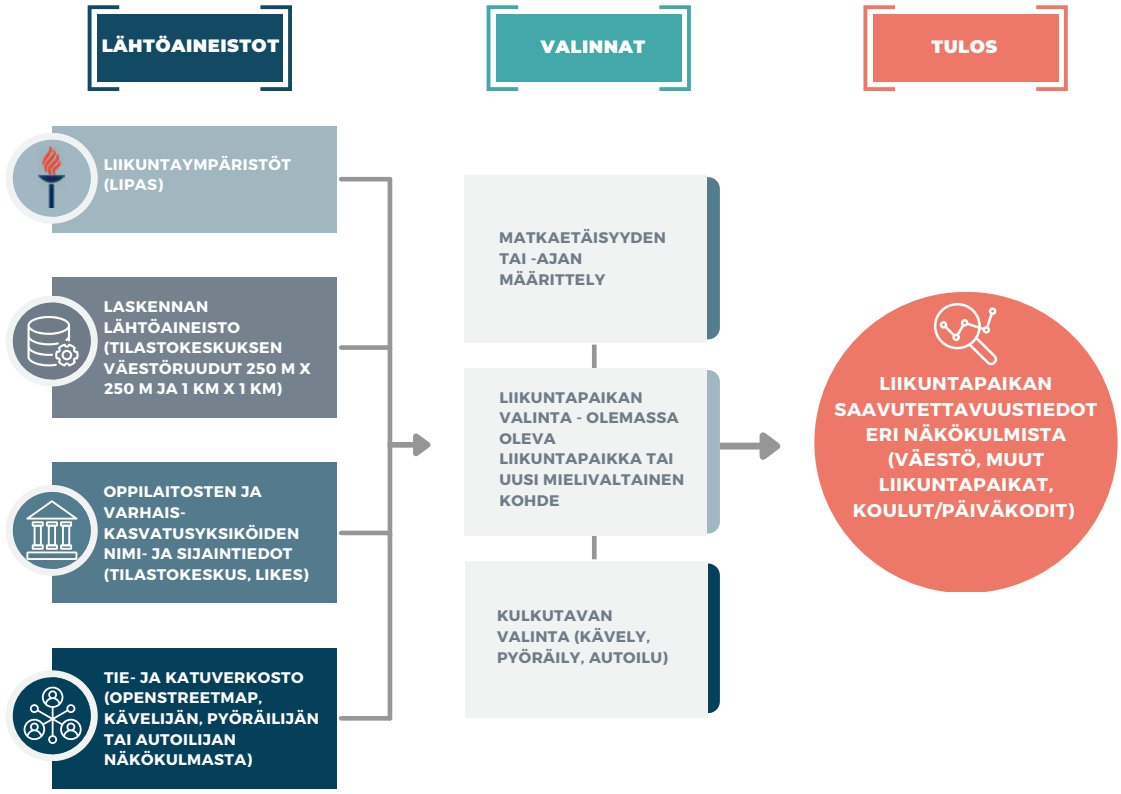

Kuva 4. Lipas-saavutettavuustyökalu liikuntaympäristöjen vaikutusalueen väestön ja palvelutarjonnan arviointiin.

ja etäisyyksien laskeminen eri kulkutavoilla perustuvat avoimeen OpenStreetMap-aineistoon ja siihen pohjautuvaan-työkaluun. Oppilaitosten nimi- ja sijaintitiedot perustuvat Tilastokeskuksen avoimeen aineistoon ja varhaiskasvatusyksiköiden osalta käytetään LIKES:n aineistoa.

Menetelmän avaamat mahdollisuudet

Menetelmä antaa yhdenmukaisen tavan arvioida maantieteellistä saavutettavuutta niin olemassa olevien liikuntaympäristöjen kuin itse määritettyjen kohteiden osalta (ks. **kuva 5)**. Lisäksi eri alueiden kunnat, yritykset tai muut tahot sekä yksittäiset ihmiset voivat vapaasti käyttää työkalua saavutettavuuden arviointiin omista tarpeistaan käsin. Tällaista mahdollisuutta ei ole aiemmin ollut vaan arviointi on pitänyt tehdä tapauskohtaisesti eri tietolähteitä hyödyntäen ja omaa laskentamenetelmää soveltaen. Vastaava palvelu on ollut vaihtelevasti kaupallisesti saatavilla, mutta tällä hetkellä ei ole tiedossa yhtään toimijaa, joka tarjoaisi työkalua liikuntapaikkojen maantieteellisen saavutettavuuden arviointiin. Näin ollen menetelmä antaa kenelle tahansa mahdollisuuden vertailla ja tuottaa saavutettavuutta koskevaa tietoa Suomessa.

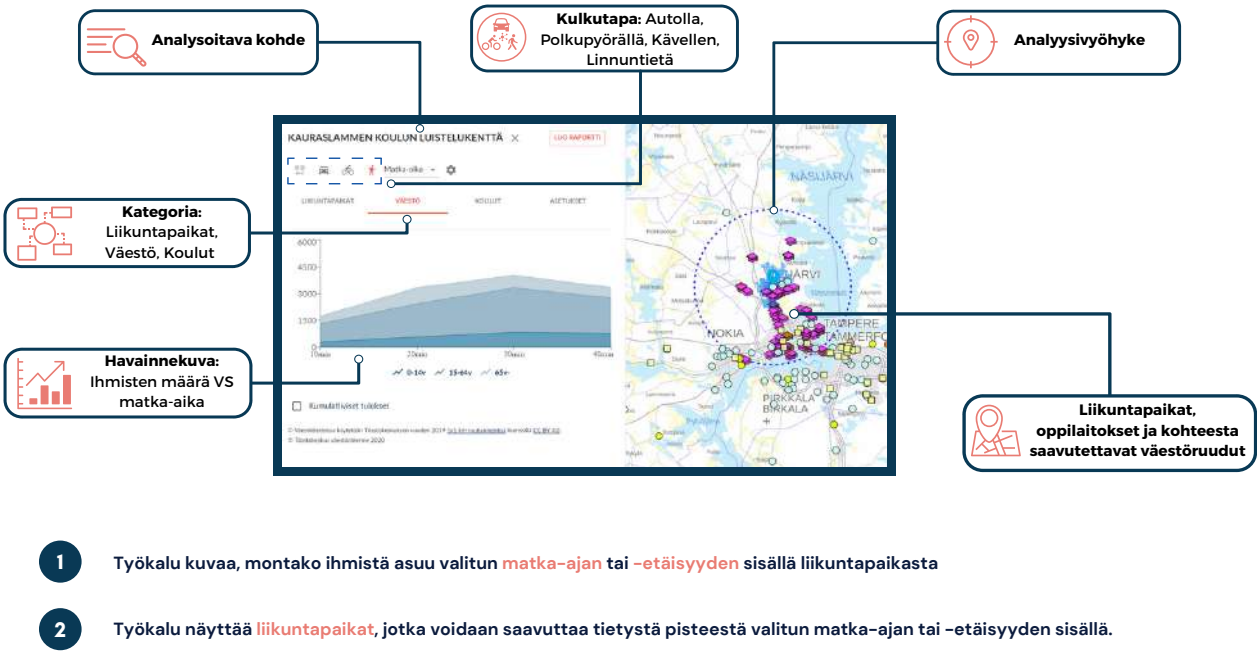

Kuva 5. Näkymä LIPAS-palvelun saavutettavuustyökalusta.

Huomioitavaa

Menetelmän keskeinen rajoite liittyy sen ymmärtämiseen, mitä osaa liikuntapaikkojen ja -ympäristöjen saavutettavuudesta menetelmä mittaa. Tässä yhteydessä saavutettavuus liittyy vain maantieteellisen (spatiaalisen) saavutettavuuden mittaamiseen eli kuinka paljon väestöä pystyy saavuttamaan tietyn kohteen eri kulkutavoilla tietyn matka-ajan tai etäisyyden puitteissa. Tai vaihtoehtoisesti kuinka monta liikuntapaikkaa tietystä kohteesta voidaan saavuttaa. Tämän lisäksi käyttäjän tulee ymmärtää saavutettavuus myös laajempana käsitteenä eli liikuntapaikan tulee sijainnin lisäksi olla myös muilta osin saavutettava (esim. käyttökustannukset, aukioloajat, olosuhteet), jotta sitä käytetään toivotulla tavalla.

3. Liikuntaympäristöjen monipuolisuusindeksi ja työkalu LIPAS-järjestelmässä

Kehitimm YLLI-hankkeessa laskentamenetelmän, jolla voidaan paikkatietoperusteisesti tutkia asukkaiden lähellä sijaitsevien liikuntaympäristöjen ja sitä kautta liikuntamahdollisuuksien monipuolisuutta. Laskennan tuloksena saadaan liikuntaympäristöjen monipuolisuusindeksi, joka osoittaa liikuntaympäristötarjonnan alueellisen monipuolisuuden eli tarjolla olevien erityyppisten liikuntaympäristöjen määrän tietyllä etäisyydellä lähtöpisteestä (ks. **kuva 6**). Monipuolisuuslaskentatyökalu on liitetty osaksi valtakunnallista avointa LIPAS-järjestelmää edellä mainitun liikuntapaikkojen saavutettavuustyökalun tavoin ja se on vapaasti järjestelmään rekisteröityneiden käyttäjien käytettävissä.

Liikunnallisen elämäntavan mahdollistaminen kaikille asuinalueesta riippumatta edistää yksilöiden fyysisen ja psyykkisen terveyden lisäksi asukkaiden yhdenvertaisuutta ja voi tasoittaa alueiden välisiä hyvinvointieroja. Liikuntamahdollisuuksien monipuolisuus lähellä kotia on tärkeää, koska se lisää liikunnan harrastamisen todennäköisyyttä (mm. [62]).

Monipuolisuuslaskentatyökalu tarjoaa apuvälineen tasa-arvoiseen liikuntaympäristöjen suunnitteluun sekä liikuntapalvelujen alueellisen kehityksen seurantaan. Työkalun tuottamaa dataa voidaan hyödyntää erilaisissa analyyseissa ja tutkimustyössä. Työkalu huomioi liikuntaympäristöinä myös viheralueet, mikäli ne on kunnan taholta lisätty LIPAS-tietokantaan. Tämä on oleellista, sillä kodin lähellä sijaitsevat viheralueet ovat tärkeitä ja paljon käytettyjä liikuntaympäristöjä, joiden on havaittu lisäävän etenkin vähiten liikkuvien fyysistä aktiivisuutta (mm. [63]).

Käyttö ja aineistot

Lipas-järjestelmään kehitetty monipuolisuustyökalu mahdollistaa monipuolisuusindeksin laskemisen helposti käyttäjän valintojen mukaisesti. Näitä laskennan parametreja tulee säätää laskennan tavoitteen ja alueellisten erityispiirteiden mukaan. Esimerkiksi ikääntyneiden liikuntamahdollisuuksia tarkastellessa etäisyyden kynnysarvoa voidaan lyhentää ja laskennassa painottaa erityisesti ikääntyneille soveltuvia liikuntaympäristöjä. Indeksi lasketaan käyttäjän valitseman alueen jokaiselle asutetulle 250 m x 250 m tilastoruudulle. Tämän ruutukohtaisen tuloksen lisäksi monipuolisuustyökalu laskee valmiiksi aluekohtaiset monipuolisuusindeksin väestöpainotetut keskiarvot. Nämä aluetason tulokset kuvaavat, kuinka monta erityyppistä liikuntaympäristöä kyseisen alueen asukkailla on keskimäärin kotinsa lähialueella.

Liikuntaympäristöjen monipuolisuustyökalu löytyy saavutettavuustyökalun tapaan Lipas-järjestelmän karttanäkymästä rekisteröityneille käyttäjille (www.lipas.fi). Katso tarkemmat ohjeet käyttöönottoon Lipas-järjestelmän ohjesivulta (https://www.jyu.fi/sport/fi/yhteistyo/lipas-liikuntapaikat.fi/lipas-2019-2-0) tai alla olevista linkeistä:

- Monipuolisuustietojen näyttäminen alueelle työkalun avulla (pdf-ohje) (https://www.jyu.fi/sport/fi/yhteistyo/lipas-liikunta-paikat.fi/lipas-2019-2-0/monipuolisuustyokalun-ohjeet.pdf)
- Video monipuolisuustyökalun käyttöönotosta (Youtube-video) (https://www.youtube.com/watch?v=UiKjGeS4Yyg)
- Video liikuntapaikkojen monipuolisuustiedoista LIPAS-järjestelmässä (Youtube-video) (https://www.youtube.com/watch?v=MovCvE0yuKU)

Menetelmän avaamat mahdollisuudet

Monipuolisuustyökalu on suunnattu etenkin liikuntapalveluista vastaaville julkishallinnon työntekijöille sekä liikuntaympäristöjen alueellisesta jakautumisesta kiinnostuneille tutkijoille, mutta sitä voivat käyttää myös kaikki muut aihealueesta kiinnostu-

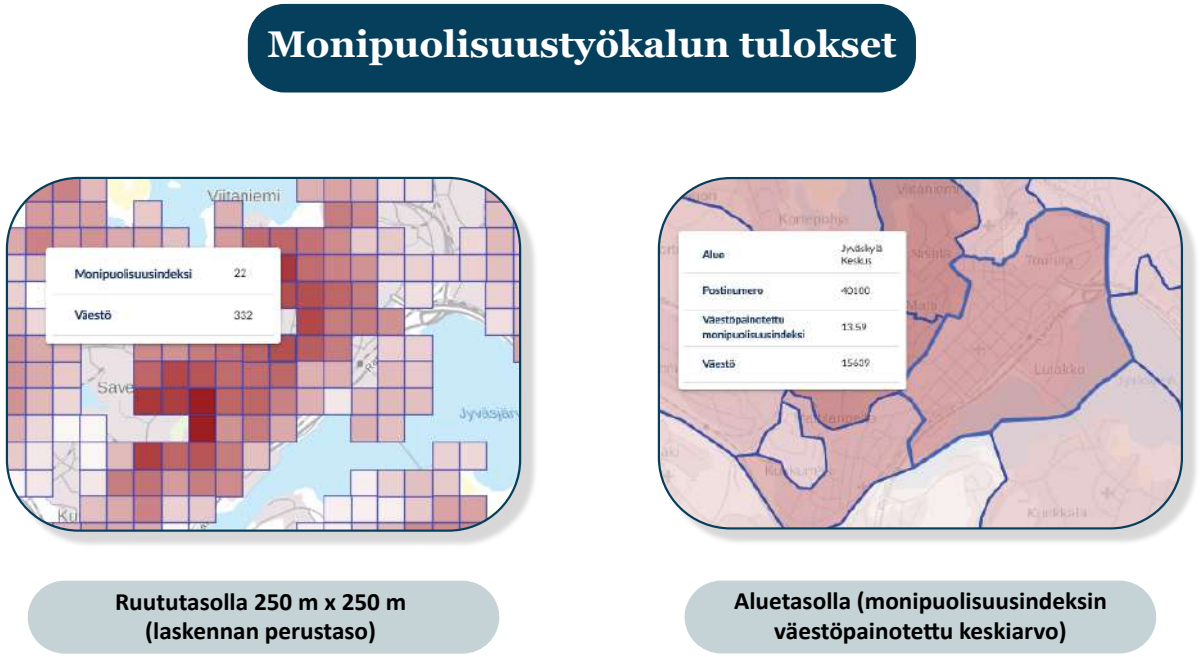

Kuva 6. Esimerkkejä eri aluetasoilla tehtävästä laskennasta.

neet. Monipuolisuustyökalu mahdollistaa vertailut eri aluetasoilla, kuten postinumeroalueittain tai kaupunginosittain (ks. **kuva 6**). Sen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää liikuntaympäristöjen monipuolisuuden tilan ja kehityksen seurannassa. Työkalu voi tukea tasapuolista liikuntapalvelutarjonnan suunnittelua esimerkiksi paljastamalla alueet, joilla liikuntaympäristötarjonta on yksipuolista ja asukasmäärään nähden suppeaa – näillä alueilla liikuntaympäristöjen lisääminen ja/tai monipuolistaminen voi lisätä alueen asukkaiden liikunta-aktiivisuutta [64].

Työkalun käyttäjä voi luoda omaan tarpeeseensa sopivan liikuntaympäristöjen monipuolisuutta määrittävän mittarin säätämällä liikuntaympäristöjen painotukset ja luokittelut mieleisikseen. Työkaluun on luotu valmiiksi esimerkiksi kansanterveydellinen painotus, jossa huomioidaan kansanterveyttä potentiaalisesti eniten edistävät liikuntaympäristöt. Lisäksi tarkasteltavat liikuntaympäristöt voidaan suodattaa pääasiallisen käyttövuodenajan mukaan.

Monipuolisuusindeksin laskennan tulokset voidaan yhdistää muun paikkatiedon kanssa erilaisia tarkasteluja ja analyyseja varten. Esimerkiksi väestötietoihin yhdistettynä voidaan tarkastella miten hyvin liikuntaympäristöjen tarjonta ja asukasrakenne kohtaavat: onko esimerkiksi seniorivaltaisella alueella ikääntyneille sopivia liikuntaympäristöjä riittävän lyhyellä etäisyydellä kodista. Monipuolisuusindeksin tulosten yhdistäminen segregaatiota kuvaavien indeksien kanssa antaa mahdollisuuden tarkastella löytyykö liikuntaympäristöjen monipuolisuuden ja huono-osaisuuden väliltä yhteyttä.

Huomioitavaa

Monipuolisuusindeksin avulla voidaan saada arvokasta tietoa liikuntaympäristöjen ja sitä kautta liikuntamahdollisuuksien monipuolisuudesta eri alueilla. Monipuolisuusindeksi ei kuitenkaan huomioi liikuntaympäristöjen kuntoa, käyttöastetta tai sitä vastaavatko ne asukkaiden tarpeita. Lisäksi liikunnan harrastamiselle voi olla monenlaisia esteitä, jolloin monipuolisten liikuntaympäristöjen sijainti lähellä kotia ei takaa sitä, että ne olisivat välttämättä aidosti kaikkien asukkaiden käytettävissä ja saavutettavissa (ks. luku 2). Kuntien ei myöskään ole itsearvoista pyrkiä mahdollisimman korkeaan liikuntaympäristöjen monipuolisuusindeksiin tai alueellisesti tasaisiin indeksin arvoihin, sillä myös liikuntapalvelujen alueellisella keskittämisellä voidaan saavuttaa etuja. Tällaisia etuja voivat olla esimerkiksi ylläpidon, palvelujen tarjoamisen ja valvonnan järjestämisen kustannustehokkuus sekä isomman liikuntapuiston tunnettuus ja houkuttelevuus.

Indeksin vertailtavuus kuntien välillä vaihtelee riippuen kuntien välisistä mahdollisista merkitsemiseroista liikuntapaikkatyyppien välillä (esim. monitoimihalli, liikuntapuisto ja lähiliikuntapaikka) sekä aineiston päivitystiheydestä. LIPAS-järjestelmän monipuolisuustyökalu pohjautuu kokonaan Lipas-tietokannassa olevaan liikuntapaikka-aineistoon ja puutteet tietokannassa vaikuttavat siis suoraan indeksin luotettavuuteen (ks. luku 7). Lisäksi indeksin tulos riippuu vahvasti käytetyistä parametreista, sekä liikuntaympäristöjen luokitteluperusteista ja painotuksista. Vertailuissa tulisikin varmistua siitä, että käytetään samoja parametreja ja luokitteluperusteita, joita on tarpeen tullen muokattu kuntien eri merkitsemiskäytänteiden mukaan.

Luku 7

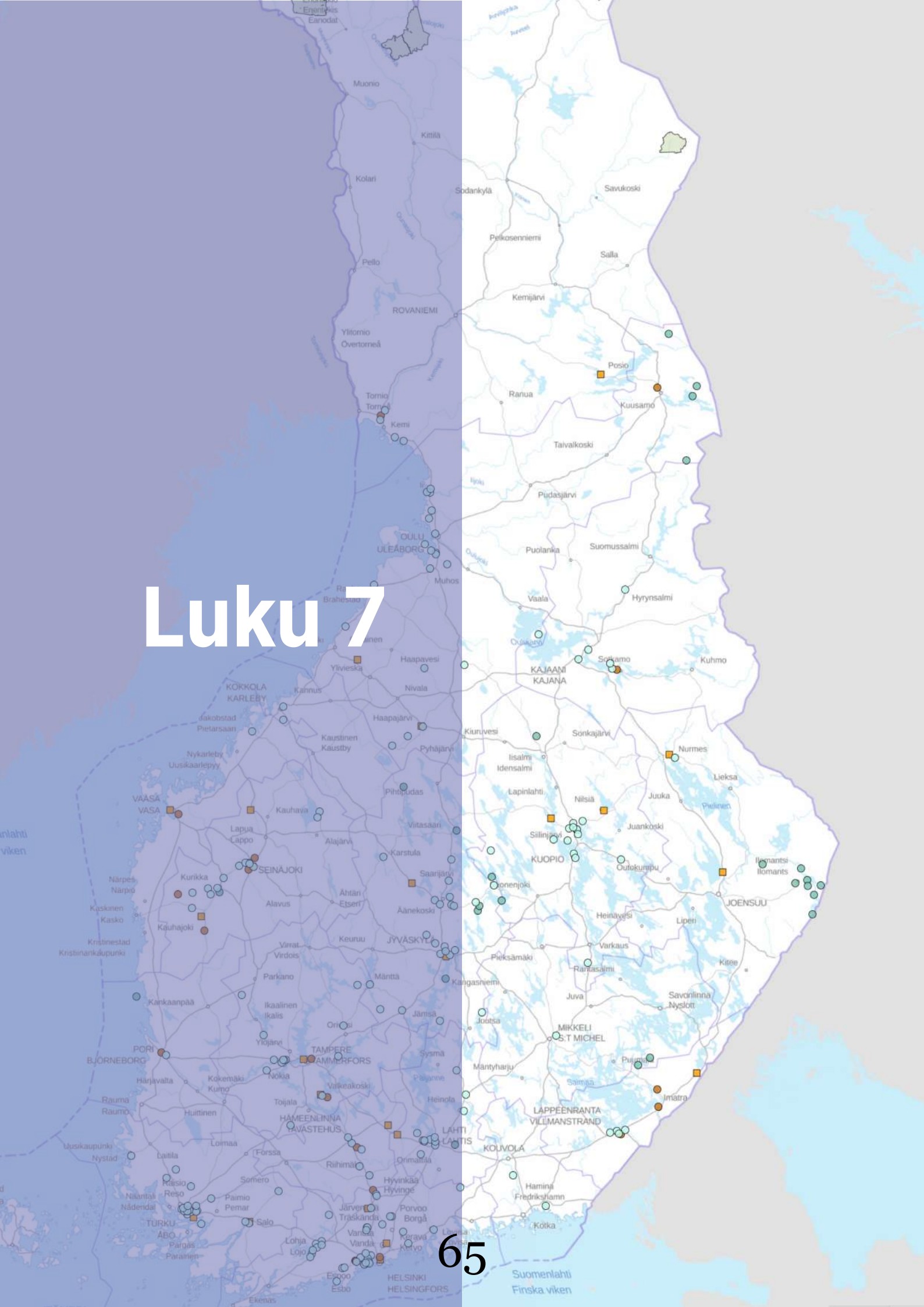
Muonio
Kittilä
Kolari
Sodankylä
Savukoski
Pelkosenniemi
Salla
Pello
Kemijärvi
ROVANIEMI
Ylitornio
Övertorneå
Posio
Ranua
Kuusamo
Tornio
Kemi
Taivalkoski
Pudasjärvi
OULU
ULEÅBORG
Puolanka
Suomussalmi
Muhos
Vaala
Hyrynsalmi
Haapavesi
Ylivieska
Sotkamo
Kuhmo
KAJAANI
KAJANA
KOKKOLA
KARLEBY
Kannus
Nivala
Haapajärvi
Kiuruvesi
Sonkajärvi
Kaustinen
Kaustby
Pyhäjärvi
Nurmes
Iisalmi
Idensalmi
Lieksa
Lapinlahti
Nilsiä
Juuka
VAASA
VASA
Kauhava
Pihtipudas
Juankoski
Lapua
Lappo
Alajärvi
Viitasaari
Siilinjärvi
Karstula
KUOPIO
Outokumpu
Ilomantsi
Ilomants
SEINÄJOKI
Kurikka
Saarijärvi
Ähtäri
Etseri
Alavus
Äänekoski
JOENSUU
Heinävesi
Liperi
Kauhajoki
Keuruu
JYVÄSKYLÄ
Varkaus
Virrat
Virdois
Pieksämäki
Kitee
Parkano
Mänttä
Kangasniemi
Rantasalmi
Kankaanpää
Juva
Savonlinna
Nyslott
Ikaalinen
Ikalis
Jämsä
Joutsa
MIKKELI
S:T MICHEL
Ylöjärvi
PORI
BJÖRNEBORG
TAMPERE
TAMMERFORS
Sysmä
Mäntyharju
Pujumaa
Härjavalta
Kokemäki
Kumo
Nokia
Valkeakoski
Saimaa
Imatra
Rauma
Raumo
Huittinen
Toijala
Heinola
HÄMEENLINNA
TAVASTEHUS
LAPPEENRANTA
VILLMANSTRAND
LAHTI
LAHTIS
Uusikaupunki
Nystad
Loimaa
Laitila
Forssa
KOUVOLA
Riihimäki
Orimattila
Somero
Hyvinkää
Hyvinge
Hamina
Fredrikshamn
Raisio
Reso
Naantali
Nådendal
Paimio
Pemar
Porvoo
Borgå
Kotka
TURKU
ÅBO
Salo
Lohja
Lojo
Kerava
Kervo
Pargas
Parainen
Espoo
Esbo
HELSINKI
HELSINGFORS
Ekenäs
Suomenlahti
Finska viken

Erilaisten liikuntaympäristödatojen haasteet, mahdollisuudet ja laatuodotukset

- Liikuntapaikoista on olemassa paljon organisaatioiden jäsentämää ja ylläpitämää dataa sekä liikuntapaikkojen käyttäjien tuottamaa kuvailevaa tai heistä kerättävää tietoa

- Eri lähteistä muodostuva tieto auttaa rakentamaan ja muodostamaan laajempaa kuvaa liikuntaolosuhteista ja niiden merkityksistä eri käyttäjäryhmille.

- Eri lähteistä kerättävät tiedot ovat aina rajallisia, eikä niistä välttämättä muodostu todellista kuvaa liikuntapaikasta tai -olosuhteesta.

Erilaisten liikuntaympäristödatojen haasteet, mahdollisuudet ja laatuodotukset

Liikuntaympäristöistä on olemassa paljon tietoa saatavilla yksityisissä ja julkisissa rekistereissä tai palveluissa. Rekistereitä voidaan hyödyntää esimerkiksi kunnan olosuhteiden hallintaan, kansallisen lajiliiton tai kattojärjestön alaisten liikunta- ja tapahtumapaikkojen hallintaan tai yrityksen omistamien kohteiden tietolähteenä. Tätä olosuhdetietoa voidaan jalostaa liikuntapaikkojen käyttäjille suunnatuiksi sähköisiksi palveluiksi. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi avoimesti käytettävät kuntien tuottamat palvelukartat, liikuntalajin- tai muodon harrastusolosuhteiden esittelypalvelut tai muut kohdennetut jäsenpalvelut, jotka voivat olla vain rajatun ryhmän käytettävissä.

Olemassa olevien rekisterien ja palveluiden lisäksi liikuntapaikkojen käyttäjät tuottavat itse dataa käyttämistään liikuntaympäristöistä. Monet esimerkiksi tallentavat omia reittejään puhelimen avulla tai postailevat sosiaaliseen mediaan, kun he ovat harrastaneet liikuntaa. Tätä dataa voidaan käyttää hyödyksi, kun halutaan lisätä tietoa ihmisten liikkumisesta.

Sekä jäsenneltyä jonkin organisaation hallinnoimaa olosuhdetietoa että vapaamuotoista liikuntapaikkojen käyttäjien vaikkapa sosiaaliseen mediaan jakamaa tietoa voidaan hyödyntää tutkimuskäytössä ja ne täydentävät toisiaan. Rekistereissä oleva data ei välttämättä sisällä liikuntapaikan käyttäjän tuottamaa kuvailevaa tietoa siitä, millainen liikuntapaikan käyttökokemus on ollut tai kuinka tärkeäksi käyttäjät kokevat liikuntapaikan itselleen tai läheisilleen. Tällaista tietoa sen sijaan on mahdollista saada sosiaalisen median kautta. Tällöin voidaan muodostaa käsitys siitä, miten liikuntapaikan käyttäjät kyseisen kohteen kokevat tai ylipäänsä, mitä ovat ne liikuntapaikat, joista tehdään sosiaalisen median julkaisuja tai joista halutaan jakaa tietoa. Tässä luvussa kerrotaan haasteista ja mahdollisuuksista, jotka liittyvät LIPAS-tietokannan ja sosiaalisen median aineistojen hyödyntämiseen tutkimuksessa.

LIPAS-tietokanta antaa tietoa rakennetuista liikuntaympäristöistä ja -paikoista

YLLI-hankkeessa hyödynnettiin valtakunnallista ja avointa liikunnan paikkatietojärjestelmää eli LIPAS-järjestelmää (www.lipas.fi). LIPAS-projektia hallinnoi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta ja rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. LIPAS-järjestelmän liikuntapaikka-aineisto perustuu hajautettuun tiedon ylläpitoon (mm. kuntien toimesta) sekä projektin omaan aineistotyöhön, jossa täydennetään aineistopuutteita ja tarkkaillaan aineiston kattavuutta, vertailtavuutta sekä ajantasaisuutta. Tietosisältöä ylläpitävät mm. liikuntapaikkojen vastuuhenkilöt kunnissa, alueelliset ja paikalliset yhdistykset sekä yritykset ja muut liikuntapaikkojen omistajat (**kuva 7**). LIPAS-järjestelmään

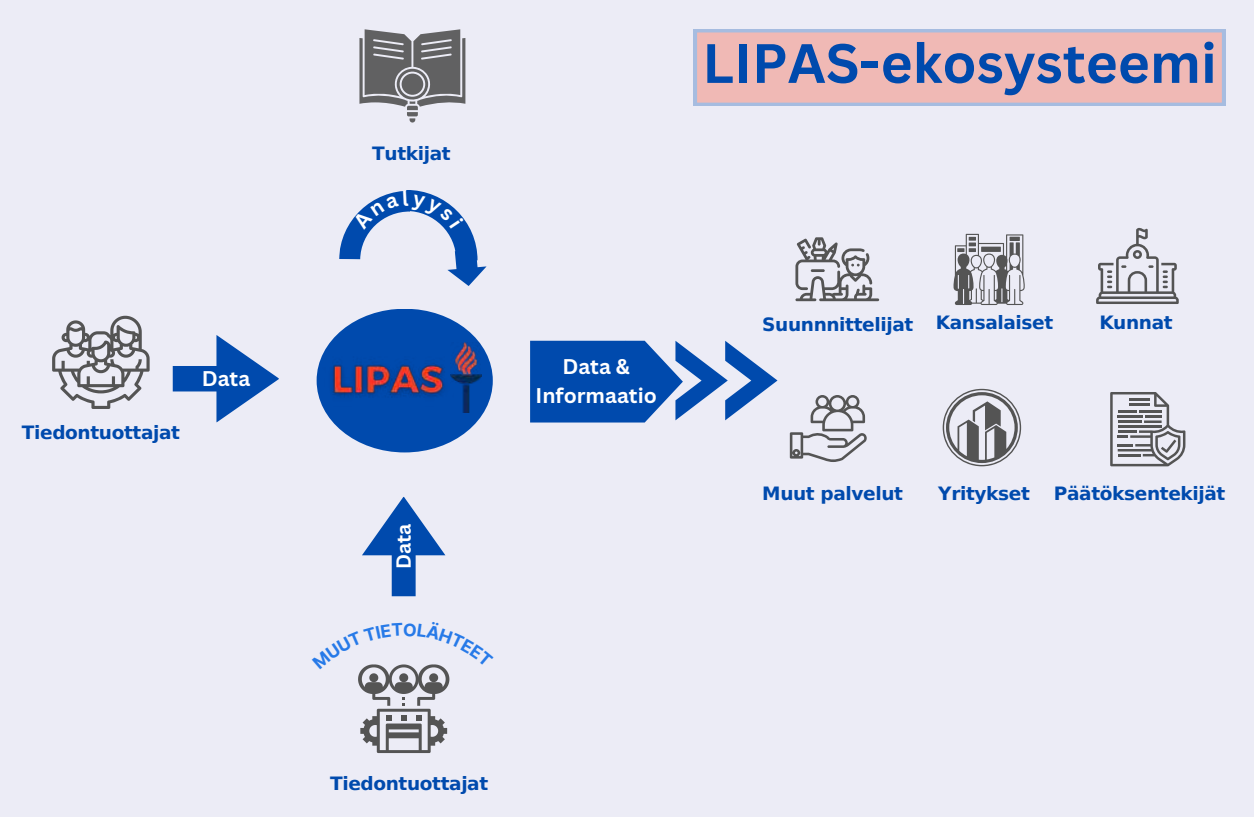

Kuva 7. LIPAS-ekosysteemi. Ekosysteemi kuvaa LIPAS-järjestelmän tiedon solmukohtana, jossa eri tahojen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää tutkimuskäytössä ja eri palveluiden tai asiantuntijoiden tietolähteenä.

kerätään tietoja julkisista liikuntapaikoista, ulkoilureiteistä ja virkistysalueista. Järjestelmästä löytyy noin 42 000 liikuntapaikan tietoja (**taulukko 1**).

LIPAS-aineisto on kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeuksellisen kattava ja ainutlaatuinen liikuntapaikkojen tietokanta. Suomessa LIPAS on kattavin erilaisista liikuntapaikoista ja -ympäristöistä liikuntapaikka-aineisto. Tutkimuskäytölle tietosisällön laatu aiheutti kuitenkin ongelmia ja LIPAS-aineistoa jouduttiin täydentämään muilla aineistoilla kuten Suomen ympäristökeskuksen tuottamilla aineistoilla viheralueista. LIPAS-aineiston puutteet koskevat erityisesti virkistys- ja ulkoilukäyttöön tarkoitettuja tai yksityisomisteisia liikuntapaikkoja. Lisäksi aineisto ei ole kaikilta osin ajantasaista tai tasalaatuista vaan se on koko ajan päivittyvää ja eri tahojen ylläpitämää. Käytössä ei ole mittareita, joilla voitaisiin arvioida aineiston kattavuutta tai ajantasaisuutta eri alueilla. Suurin osa tietojen päivittämisestä tehdään kunnissa eivätkä kunnat täytä omia liikuntapaikkatietojaan yhdenmukaisesti tai yhtä aktiivisesti.

Aineiston laadun arviointi edellyttää käytännössä tutustumista kohdekunnan olosuhteisiin ja vertaamista LIPAS-aineistoon. Tietokantaa käytetään ja sovelletaan kunnissa eri tavoin (vrt. **kuva 8**). LIPAS-järjestelmää voidaan käyttää palvelemaan kunnan omia tavoitteita ja työskentelyä osana esimerkiksi kuntalaisille tarkoitettuja kunnan sähköisiä

Taulukko 1. LIPAS-tietokannan kehittyminen 2014–2022 ja liikuntapaikkatyyppien pääluokat, joista tietoa kerätään.

Pääluokka	9/2014	11/2018	11/2020	2/2022
Virkistyskohteet ja palvelut	3 017	4 617	4 922	5 626
Ulkokentät ja liikuntapuistot	13 482	14 414	15 207	15 462
Sisäliikuntatilat	6 448	6 966	7 383	7 396
Vesiliikuntapaikat	2 868	2 806	2 797	2 779
Maastoliikuntapaikat	6 290	7 331	7 928	8 449
Veneily, ilmailu ja moottoriurheilu	302	322	319	321
Eläinurheilualueet	733	1 058	1 095	1 234
Huoltorakennukset	41	65	117	122
Yhteensä	**33 181**	**37 569**	**39 768**	**41 389**

palveluita tai tietojärjestelmiä (esim. tilavaraukset). Tällöin on hyvin haastavaa saada tuotettua yhtäläistä tietosisältöä, sillä tietoa voidaan tuottaa vastaamaan hyvin erilaisiin tarpeisiin käyttäjästä riippuen.

LIPAS-aineisto on jatkuvasti kehittynyt ja parantunut vuosien saatossa. Sähköisen tiedon kysyntä ja tarve on kasvanut nykyaikana, minkä takia esimerkiksi kunnissa on kehitetty erilaisia tietosivu- ja tai hakukoneita kunnan palveluiden esittelyyn. Lisäksi kansalliset lajiliitot ovat viime vuosina kehittäneet omia sähköisiä jäsenpalveluitaan tai olosuhderekistereitä. Myös LIPAS-järjestelmää hyödynnetään lisääntyvässä määrin näiden palveluiden tietosisällön pohjana. Uudet käyttäjät sekä käyttötarpeet tuo LIPAS-tietoja entistä laajemman joukon käyttöön, mikä samalla lisää liikuntapaikkojen omistajien kiinnostusta ylläpitää omia tietojaan järjestelmässä.

LIPAS-aineisto onkin ollut kattavinta niiden palveluiden osalta, joita erilaiset LIPAS-järjestelmän käyttäjät ovat pitäneet tärkeinä. Lisäksi yksittäisen kunnan oma tapa soveltaa LIPAS-tietokannan käyttöä ja hyödyntää sitä omissa palveluissa, on keskeinen tapa motivoida, ja luoda LIPAS-tietokannan käytölle merkityksellisyyttä kunnissa. Näin ollen tarvitaan kompromisseja ja teknisiä ratkaisuja, joiden avulla LIPAS-järjestelmää voidaan kehittää palvelemaan niin yksittäisiä kuin valtakunnan tason käyttäjiä ja tietojen hyödyntäjiä.

Jatkossa LIPAS-projektin tulee pysyä liikunta-alan trendien ja muutosten mukana, jotta myös aineisto säilyy liikunnanharrastajien näkökulmasta ajantasaisena. LIPAS:ta tulee myös markkinoida eri toimijoille, jotta sen käyttö lisääntyy eikä käy niin, että LIPAS-järjestelmän rinnalle syntyy kuntien tai muiden alueellisten toimijoiden omia

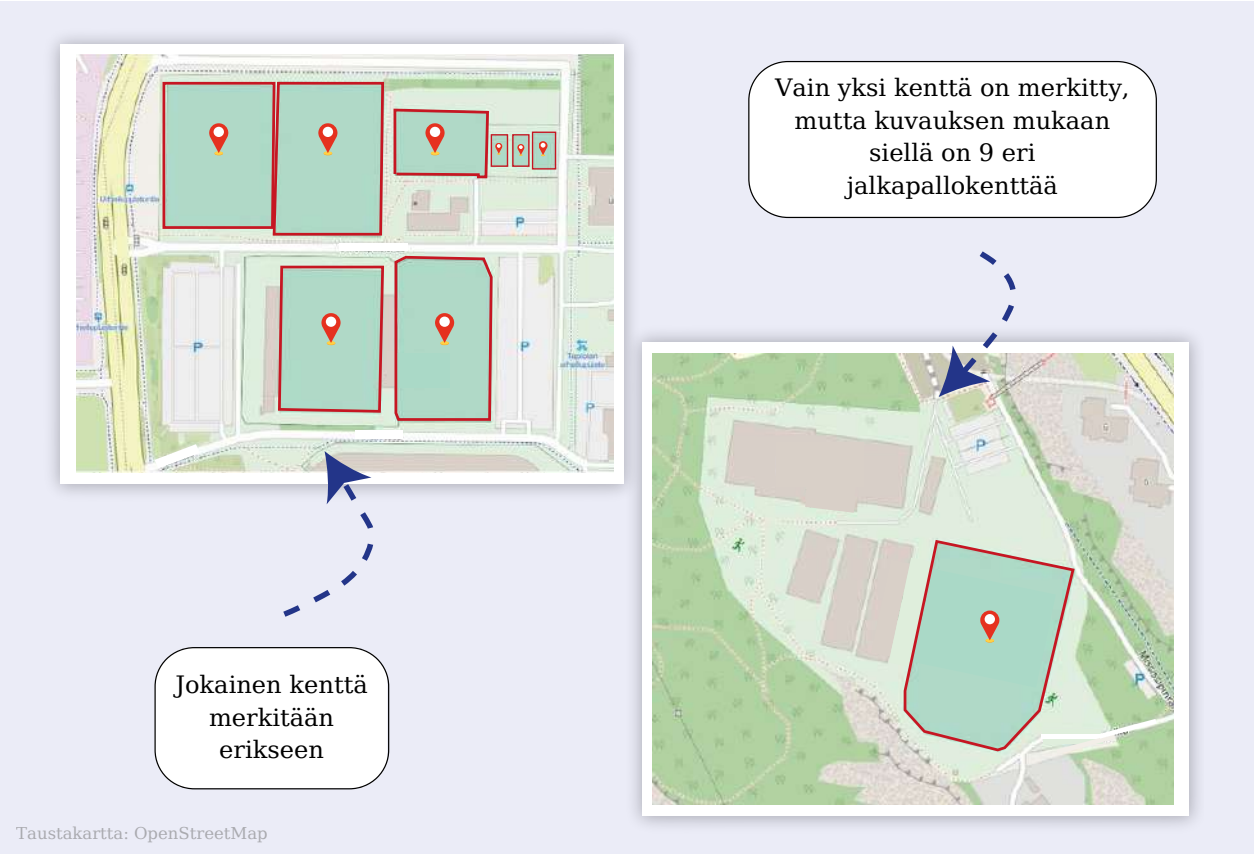

Kuva 8. Esimerkki eri tavoista merkitä liikuntapaikkojen tietoja LIPAS-järjestelmään.

liikuntapaikkarekistereitä, jolloin liikuntapaikkatieto hajautuu eri järjestelmiin. Tällaisen pirstaleisen aineiston käyttö mm. tutkimuksessa on huomattavasti keskitettyä aineistoa työläämpää ja ongelmallisempaa. LIPAS-palvelulle on monia käyttäjiä ja käyttäjätahoja yksittäisestä kunnasta, omia palveluitaan kehittäviin rajapintakäyttäjiin unohtamatta tutkimus- tai valtakunnallista aineiston hyödyntämistä. Datalta siis odotetaan paikallisen sovellettavuuden ja käytettävyyden lisäksi vahvaa tasalaatuisuutta ja luotettavuutta.

Sosiaalisesta mediasta voidaan saada täydentävää dataa

Yksi osa YLLI-hankkeen tarinaa oli selvittää miten sosiaalisen median julkaisuihin perustuva aineisto voisi soveltua selittämään ihmisten liikuntaan liittyvää spatiaalista (eli tilallista) ulottuvuutta. Jos tietäisimme paremmin missä ihmiset harrastavat liikuntaa, niin saisimme kattavamman kuvan siitä, millaisia ympäristöjä liikunnanharrastajat suosivat ja mitkä ovat suosituimpia. Tämä tieto olisi arvokasta esimerkiksi kaupunkisuunnittelijoille sekä päättäjille. Näillä tiedoilla voisimme esimerkiksi suunnitella

“Datalta siis odotetaan paikallisen sovellettavuuden ja käytettävyyden lisäksi vahvaa tasalaatuisuutta ja luotettavuutta.”

Valokuvan lähde: www.mibluesperspectives.com

Kuva 9. Sosiaalisen median kautta tallentuu paljon erilaista tietoa.

sopivia palveluita suosittujen lenkkipolkujen varrelle ja päättää ulkoliikuntapaikkojen sijoittamisesta sellaisiin puistoihin, joissa ihmiset muutenkin liikkuvat.

Liikuntaan liittyvät tutkimusaineistot kertovat harvoin sen, missä harrastetaan liikuntaa, ellei kyseessä ole tiettyyn liikuntapaikkaan kiinnittyvä liikkuminen. Joidenkin liikuntalajien kohdalla on helpompi määrittää sijaintia; jos esimerkiksi pelaa tennistä, niin siihen tarvitaan tenniskenttä, ja tenniskenttien sijainnit löytyvät usein LIPAS-tietokannasta, kun taas lenkkeilevän henkilön liikkumisympäristöistä on vaikeaa saada tietoa. Yhtenä tiedonlähteenä voisi toimia sosiaalisen median aineistot (**kuva 9**).

Sosiaalista mediaa käyttävät ihmiset luovat koko ajan digitaalista jalanjälkeä, jota voidaan käyttää tutkimuksissa. Tällöin pitää huomioida useita asioita: 1) pitää arvioida, miten hyvin kyseinen sosiaalinen media toimii omassa tutkimusasetelmassa, 2) pitää pohtia, edustavatko aktiiviset somepostaajat tutkittavaa populaatiota tai ihmisjoukkoa, 3) pitää suunnitella soveltuva

datan keräystapa, 4) pitää arvioida, mikä on ollut tietyn somepostauksen motivaatio ja tavoite sekä 5) pitää ylipäätään pohtia, sopiiko tietty sosiaalisen median alusta tai palvelu ihmisten liikuntakäyttäytymisen spatiaaliseen tutkimiseen.

Halusimme tietää, miten sosiaalisesta mediasta kerätty aineisto soveltuu selittämään ihmisten liikuntakäyttäytymistä spatiaalisella tasolla. Sosiaalisen median alustat voivat olla luonteeltaan ja käyttäjiltään hyvin erilaisia. Twitter on mikroblogialusta, jota ei ole suunniteltu omien kuntoiluhetkien jakamiseen. Löysimme kuitenkin tuhansia Twitter viestejä Helsingin ja Jyväskylän seuduilta, missä ihmiset mainitsevat jonkun liikuntamuodon. Twitteriä käyttävät eivät edusta täydellisesti koko väestöä, mutta se voi kuitenkin antaa meille palan uutta tietoa ihmisten liikuntatavoista ja sen spatiaalisesta ulottuvuudesta.

Sosiaalisessa mediassa on tärkeätä pitää mielessä, miksi ihmiset kertovat omista kuntoiluhetkistä. Onko esimerkiksi mahdollista, että hienolta trendikkäältä kuntosalilta postaillaan enemmän kuin kellarin itsetehdyltä kuntosalilta? Ihmisillä on erilaisia tapoja käyttää sosiaalista mediaa, ja jotkut eivät aktiivisesti kerro liikuntasuorituksistaan, kun toiset taas tekevät niin. Tutkijan on hyvä pitää mielessä, että läheskään kaikki ihmiset eivät ole tietyn (tai minkään) sosiaalisen median alustan tai palvelun käyttäjiä.

Kun tarkastellaan ilmiöitä spatiaalisesta näkökulmasta, on sijaintitieto tärkeä. Sijaintitietojen tallentaminen sosiaalisen median julkaisussa eli “geotagging” on tapa, jolla voidaan tallentaa ja selvittää, missä ihminen oli julkaisuhetkenä. Sijaintitietojen julkaisemisesta päättää yleensä käyttäjä, ja Twitterin kohdalla sijaintitietojen julkaiseminen käyttäjien toimesta on äärimmäisen harvinaista [65]. Jos julkaisu on “geotägätty” niin niissäkin voi olla virheitä ja epätarkkuuksia, joten jonkinlainen tutkijan suorittama manuaalinen tarkastus tarpeellinen. Jotkut sosiaalisen median alustat, Twitter mukaan lukien, ovat alkaneet rajoittaa sijaintitietojen liittämistä julkaisuihin, minkä takia sitä kautta saatua sijaintitietoa on aiempaa vähemmän [66].

Yritimme kiertää sijaintitietojen vähäisyyttä niin sanotun geojäsentelyn (engl. geoparsing) avulla. Geojäsentely on menetelmä, jonka avulla voidaan tunnistaa tekstistä paikannimi ja liittää postaukseen sen perusteella maantieteellinen sijaintitieto (esimerkiksi koordinaatit). Tällä tavoin voidaan käyttää sellaisia sosiaalisen median julkaisuja, jotka eivät valmiiksi sisällä sijaintitietoa eli geotägiä. Geojäsentely ei ole menetelmänä täysin luotettava, mutta meidän tutkimuksissamme se kuitenkin toi lisäarvoa, ja onnistuimme paikantamaan maantieteellisesti sellaisia sosiaalisen median julkaisuja, jotka koskivat liikuntaa mutta joissa ei ollut valmiiksi geotägiä.

Vaikka sosiaalisen median aineistoihin liittyy paljon haasteita ja ongelmia (ks. esim. **kuva 10**), niiden käyttöä kannattaa harkita tulevaisuudessa. Sosiaalisen median alustat muuttuvat koko ajan: uusia alustoja syntyy, joten emme tiedä miltä sosiaalisen media kenttä näyttää tulevaisuudessa. Tutkijoiden on kuitenkin hyvä pitää mielessä, että on olemassa menetelmiä ja työkaluja, joilla sosiaalisen median aineistoja voidaan

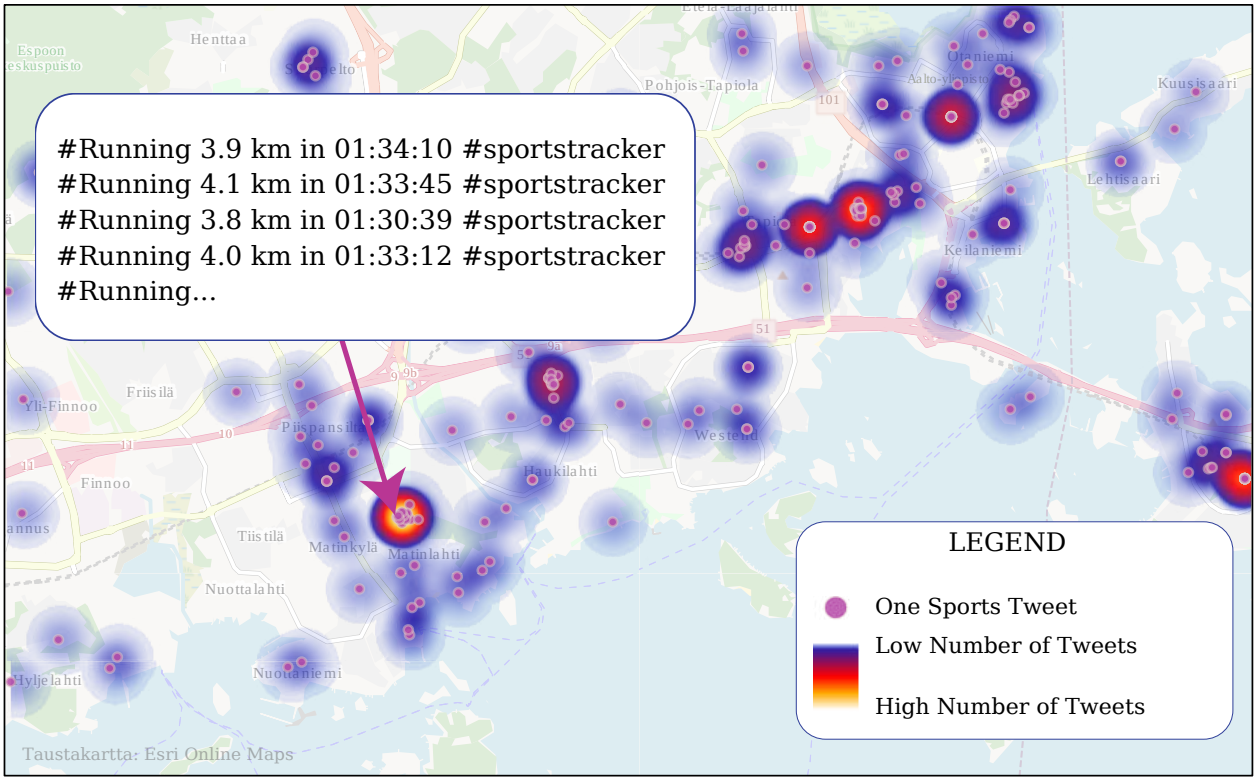

Kuva 10. Sosiaalisen median aineistoon liittyy myös haasteita. Tässä esimerkiksi näyttyisi siltä, että yhdellä henkilöllä on melko vakituinen juoksulenkki, josta hän postailee. Tämä siis ei suoraan tarkoita sitä, että paikka on yleisesti suosittu lenkkipaikka.

jalostaa: kuten esimerkiksi geojäsentely. Uusien menetelmien kautta on mahdollista saada uutta tietoa, joka lisää ymmärrystä kyseisestä ilmiöstä.

Yhteenveto

Erilaisten tietoaineistojen analysoimisella ja yhdistämisellä voidaan saada uutta tietoa ihmisten liikuntaympäristöistä ja niiden käytöstä. Jotta aineistoja voidaan käyttää, niin niiden jatkuva ajantasaisuus sekä eheys on tärkeätä. Virallisten tietoaineistojen ohella on hyödyllistä selvittää, miten uusia tietolähteitä, kuten esimerkiksi sosiaalisen median kautta luotua tietoa, voidaan hyödyntää tai miten ne voivat täydentää virallisempia tietoaineistoja tai selvityksiä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että sosiaalisen median kautta saatu tieto, on aina nähtävä laajemman kokonaisuuden kautta, eli pitää olla tietoinen minkälaisen kuvan esimerkiksi kyselyt ja haastattelut antavat liikkumisympäristöstä. Sosiaalisesta mediasta saatu tieto toimii meidän näkökulmastamme lisätietona, eikä yksittäisenä totuutena tai ainoana tietolähteenä.

YLLI-hankkeen yhtenä tavoitteena oli testata ja tarkastella erilaisia tietolähteitä, joilla voitaisiin saada tietoa sekä asukkaiden liikuntamahdollisuuksista että toteutuneesta liikuntakäyttäytymisestä. Havaitsimme, että ei ole vain yhtä tietolähdettä tai tiedon keräämistapaa, vaan kattavampi tilannekuva eri asukasryhmien liikuntakäyttäytymisestä tai erilaisten liikkumisympäristöjen

käytöstä, sijainnista ja ominaisuuksista saadaan erityyppisiä aineistolähteitä yhdistelemällä. Muistutamme tutkijoita ja asiantuntijoita, että jokaisen aineistolähteen kohdalla on tärkeää pohtia aineiston soveltuvuutta, mahdollisia virhelähteitä, edustavuutta sekä sovellettavuutta.

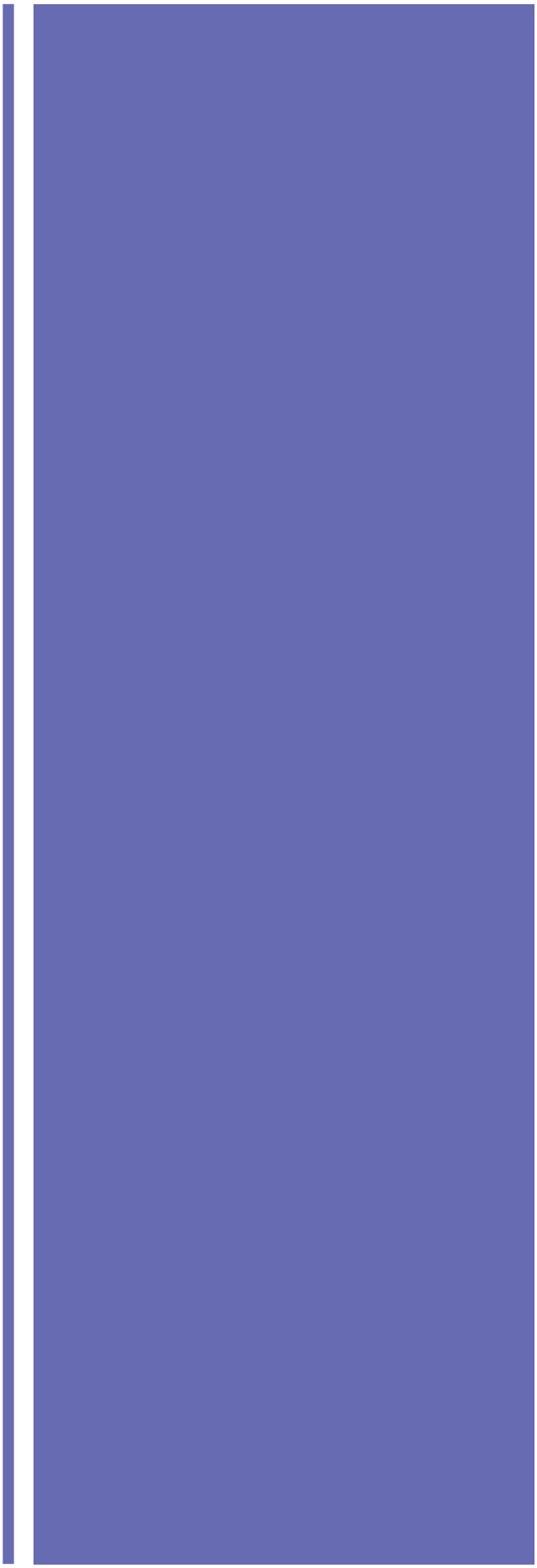

Lopuksi

Tarvitaan tieteenalojen välistä yhteistyötä

- Monialainen yhteistyö voi onnistuessaan auttaa uudella tapaa ratkaisemaan haasteita, jotka liittyvät asukkaiden liikkumiseen ja terveisiin elintapoihin.
- Tieteenalojen yhteistyön lisäämiseksi tarvitaan motivaatiota ja vaivannäköä.
- Yhteistyö edellyttää myös aikaa tutustua muiden tieteenalojen näkökulmiin, tutkimustraditiohin ja tutkimuksellisiin viitekehyksiin.
- Tieteiden välisessä yhteistyössä tärkeää on jaettu ymmärrys tieteenalojen erilaisista tavoista ymmärtää ja määrittää tarvittavia käsitteitä. Tämä auttaa löytämään yhteisen tieteen kielen.
- Yhteisen tieteen kielen ja ymmärryksen löytymisen jälkeen voidaan rakentaa pohja monialaiselle ja poikkitieteelliselle yhteistyölle ja tarkastelulle.

Tarvitaan eri tieteenalojen välistä yhteistyötä

Ihmisten liikkumisen ja terveiden elintapojen tutkiminen kiinnostaa monia tieteenaloja ja monilla tieteenaloilla on aiheelle paljon annettavaa. Asukkaiden hyvinvointia ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia (ja rajoitteita) tutkivat esimerkiksi liikuntatieteilijät, ravitsemustieteilijät, sosiologit, yhteiskuntatieteilijät, terveystieteilijät, maantieteilijät ja monien muiden alojen tutkijat. Terveiden elintapojen ja liikkumisen edistäminen on monitahoinen kokonaisuus, eikä sitä pysty tutkimaan, selittämään tai kehittämään mikään tieteenala yksin ja vain oman tieteenalansa näkökulmista tai menetelmin. YLLI-hanke on pyrkinyt osaltaan tuomaan yhteen eri tieteenaloja ja niiden näkökulmia ihmisten liikkumisen tutkimuksessa.

YLLI-hankkeen lähtökohtana on ollut kahden eri yliopiston, kahden tieteenalan ja kahden eri kaupungin liikuntapalveluiden henkilöstöjen yhteistyön tiivistäminen. Tämä ohjasi hankkeen ja yhteiskehittämisen osallistujia pohtimaan yhteisiä tavoitteita ja ongelmanasetteluja. Toisin kuin organisaation sisäisessä kehittämistoiminnassa YLLI-hankkeessa huomio kohdistui tiedeyhteisöjen ja niin sanottujen käytäntöyhteisöjen yhteistyön mahdollisuuksiin ja merkityksiin. Yhteisenä tavoitteena oli syventää ymmärrystä siitä, miten teoreettisesti ja käytännönläheisesti painottuneita tarkastelutapoja tulisi yhdistää, jotta voitaisiin muodostaa sellaista tietoa, joka avaa uudenlaisia mahdollisuuksia liikuntapalveluiden suunnittelulle ja järjestämiselle. Tähän tavoitteeseen ei ole niin sanottua oikotietä.

Tutkimuksemme tavoitteena oli ensinnäkin tuottaa täsmällistä tietoa kohdelähiöiden asukkaiden liikuntakäyttäytymisestä sekä niissä sijaitsevien liikuntapaikkojen tarjonnasta ja saavutettavuudesta. Toiseksi tiedon tuottamista oli tarkoitus kohdentaa tutkijoiden ja kaupunkien liikuntapalveluiden edustajien yhdessä sopimiin asioihin ja ilmiöihin sekä sen pohjalta kokeilla sellaisia yhteiskehittämisen toimintamalleja, jotka soveltuvat liikuntapalveluiden suunnittelua tukevan tiedeneuvonnan ja tiedolla johtamisen kehittämiseen.

YLLI-hankkeen aihe haastoi tutkimushankkeeseen osallistuvat tarkastelemaan keskeistä tutkimuskohdetta eli kuntien liikuntapalveluja ikään kuin ulkopuolisen silmin. Hankkeen teoreettista viitekehystä muodostettaessa rajauduttiin saavutettavuuden käsitteeseen ja sitä määriteltäessä tarkasteluihin, jotka kiinnittivät huomion liikuntapalveluiden ja muiden liikkumisympäristöjen käyttöä rajoittaviin tekijöihin eli niin sanottuihin liikkumisen esteisiin. Hankkeen edetessä tämä viitekehys ohjasi hankeryhmää pohtimaan ja arvioimaan sitä, missä määrin kuntien nykyisin tarjoamat liikuntapalvelut soveltuvat edellä mainittujen esteiden poistamiseen. Toisin sanoen näissä pohdinnoissa keskityttiin arvioimaan palveluja ja suosittujen liikkumisympäristöjen saavutettavuutta ennen kaikkea niitä vähän käyttävien ja vaikeasti ylitettäviä esteitä ilmoittaneiden kuntalaisten näkökulmasta.

Tässä yhteenvetoluvussa kootaan yhteen muutamia keskeisimpiä oivalluksia ja oppimistuloksia, jotka ovat varteenotettavia pohdittaessa jatkotoimenpiteitä. Tarkoituksena on kiteyttää käsitys siitä, miten liikuntapalveluiden ja liikkumisen saavutettavuutta käsittelevän tiedeneuvonnan sekä tiedolla johtamisen kehittämistä olisi perusteltua ja tarkoituksenmukaista jatkaa.

Tiedeneuvonnan kehittämisen lähtökohtia

Ensimmäisten yhteiskehittämistyöpajojen jälkeen tutkijoille muodostui käsitys siitä, että taustoiltaan hyvin erilaisten toimijoiden osallistaminen yhteiseen keskusteluun tiedeneuvonnan ja tiedolla johtamisen kehittämisestä edellyttäisi teoreettista kehystämistä ja keskeisten käsitteiden määrittelyä. Kun yhteiskehittämisprojekti eteni tähän oivallukseen, että teoreettinen kehystäminen on tärkeää, otettiin tämä keskeiseksi linjaksi hankkeessa yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpiteitä käsittelevässä keskustelussa laajemminkin. Jäsensimme sellaisia teoreettisia viitekehyksiä, jotka mahdollistivat tietopohjan muodostamisen sekä tiedeneuvonnan ja tiedolla johtamisen yhteiskehittämisen tutkimisen.

Lopputuloksena oli asetelma, jossa paikkatietoanalytiikkaan, puhelinkyselyihin, havainnointeihin ja asiantuntijahaastatteluihin pohjautuvan tutkimustyön eli tiedeneuvonnan käytettävyyttä sekä tiedolla johtamisen kehittämistoimenpiteitä tarkasteltiin liikuntaympäristöjen ja -paikkojen saavutettavuuden ulottuvuuksia jäsentävässä viitekehyksessä. Tämä tarkastelu johti oivallukseen siitä, miksi liikunnan harrastamisen, liikkumisympäristöjen käytön ja fyysisen aktiivisuuden esteiden kartoittaminen ja niiden merkitysten ymmärtäminen on olennaista pohdittaessa toimenpiteitä liikuntapalveluiden yhdenvertaisen saavutettavuuden parantamiseksi. Tarkastelun tuottamat ahaa-elämykset ja ajatusten heräämiset olivat aistein havaittavia muun muassa esiteltäessä koko YLLI-hankkeen ja erityisesti yhteiskehittämisen tuloksia kaupunkien liikuntapalveluiden edustajille koulutustilaisuuksissa ja seminaareissa.

Nämä opit olivat YLLI-hankkeen tärkeintä antia. Jatkossa tuloksista on hyötyä muille tutkijoille, jotka suunnittelevat tiedeneuvonnan ja liikuntapalveluiden tiedolla johtamisen kehittämiseen kohdistuvia tutkimus- ja kehityshankkeita. YLLI-hankkeessa ja sen yhteiskehittämisprojektissa oli vahva toimintatutkimuksellinen vire, vaikka varsinaista oppikirjanmukaista toimintatutkimusta ei tehtykään. Tämän vireen mukaisesti toimiminen vahvisti meidän tutkijoiden ymmärrystä osallistuvien menetelmien soveltuvuudesta käytäntöyhteisöjen toimintojen kehittämisen tai käytäntöjen muuttamisen tutkimukseen.

Tutkijoiden ja käytäntöyhteisöjen edustajien yhteisissä toimintatutkimuksellisissa projekteissa on mahdollista muodostaa sellainen episteeminen vuorovaikutussuhde, joka on suorastaan välttämätön etsittäessä keinoja tieteellisen tiedon sovellettavuuden parantamiseksi. Tässä etsinnässä on tärkeää pitää mielessä, että niin tiedon tuottaminen kuin tiedon soveltaminenkin ovat kontekstiriippuvaisia tapahtumia. Näin ollen käyttökelpoisen tiedon muodostaminen

tai tieteellisen tiedon käyttöön ottaminen edellyttää perinpohjaista tuntemusta siitä kontekstista, missä tietoa on tarkoitus soveltaa. Osallistuvia menetelmiä sovellettaessa tämänlaisen olennaisiin eksistentiaalisiin piirteisiin ulottuvan kontekstin tuntemuksen muodostaminen on keskeinen tavoite. Siitä syystä tämän lähestymistavan soveltaminen tulevissa hankkeissa on suositeltavaa. Olisi perusteltua kiinnittää huomiota jatkossa esimerkiksi siihen, millaisin toimenpitein voitaisiin kehittää sellaisia tiedolla johtamisen käytäntöjä, joiden tarkoituksena on muokata tutkimustietoa organisaatioiden eri tasoilla toimivien tietotarpeita vastaavaksi.

Tieteidenvälisen yhteistyön ongelmat ja niiden ratkaiseminen

Tyypillisesti tiedettä harjoitetaan tieteenaloiksi kutsutuissa yhteisöissä. Tämänlainen erikoistuminen ja tiedeyhteisön eriytyminen tai siiloutuminen on ollut peräti välttämätöntä tieteenalojen kehittymiselle ja tutkimustiedon syventymiselle. Erikoistumiseen liittyy kuitenkin myös ongelmia. Yksi useimmin mainituista liittyy niin sanotun holistisen tai kokonaisvaltaisen käsityksen muodostamiseen ja jopa kadottamiseen, kun tutkijat erikoistuvat yhä kapeampiin erikoisaloihin. Tämä johtuu usein siitä, että tietty tutkimus edellyttää niin vaativaa sisällöllistä tai menetelmällistä erityisosaamista ja keskittymistä, että holistisille näkökannoille ei ole aikaa tai tilaa.

Nyky-yhteiskunnassa kohdataan jatkuvasti tilanteita, joissa todellisuutta ja ilmiöitä pitäisi tarkastella kokonaisvaltaisesti – toisin sanoen laajemmin kuin vain yhden tieteenalan teoriaan tai asiantuntijuuden alaan pohjautuen on mahdollista. Näissä yhteyksissä ratkaisuksi ehdotetaan yhteistyön tiivistämistä eri alojen asiantuntijoiden välillä. Ehdotusten taustalla on käsitys siitä, että asiantuntijuuden alojen ja instituutioiden eriytyminen on vähentänyt erityisasiantuntemuksen käytettävyyttä niissä tilanteissa, joissa tavoitteena on hallita yhteiskunnassa ilmeneviä monimutkaisia ilmiöitä. Toisin sanoen asiantuntija-alojen ja -instituutioiden rajat koetaan todellisiksi ja sellaisiksi, jotka tulisi pystyä ylittämään, jotta hallintapyrkimyksien edellyttämä kokonaisvaltainen ymmärrys olisi mahdollista muodostaa. Näiden rajojen ylittämiseen ei

ole kuitenkaan valmista ja kaikkiin tilanteisiin sopivaa toimintamallia. Sellaisen löytäminen on vääjäämättä pitkäkestoinen oppimisprosessi.

Monitieteisyyttä tarvitaan myös käytännön asiantuntijatyössä, kun kehitetään ja suunnitellaan liikuntapalveluita kuntalaisille. Eri tieteenalojen ja toimialojen yhteistyö ja yhteisymmärrys on tärkeää, koska liikkumattomuuteen liittyvät haasteet ovat niin monisyisiä. Lisäksi usein haasteena on, että asukkaiden liikunnallisia elintapoja tai terveyttä edistäviä palveluita tuottavat monet eri tahot ja kunnan organisaatiot. Yksi sektori vastaa esimerkiksi puistoalueista, toinen kevyen liikenteen väylistä, kolmas liikuntapaikoista ja neljäs taasen terveysviestinnästä ja -opastuksesta. Lisäksi haasteena on se, että kunnan asukkaiden henkilökohtaisten liikkumispäätösten taustalla on usein varsin monisyinen vyyhti. Asukkaan päätös harrastaa liikuntaa tai liikkua edellyttää muun muassa, että liikkumiseen motivoitunut asukas: 1) löytää itseään kiinnostavan liikkumismuodon, 2) löytää sille sopivan paikan ja ajan, 3) pystyy kulkemaan paikalle, 4) saa tietoa lajin harrastamisesta sekä omia lajitaitoja ja että 5) hänellä on varaa harrastaa lajia. Näiden kaikkien huomioiminen tai kehittäminen vaatii monialaista yhteistyötä. YLLI-hanke on pyrkinyt monitieteisellä ja monimenetelmällisellä tutkimuksella lisäämään ymmärrystä tällaisesta liikunnan ja aktiivisen elämäntavan kompleksisesta toimintakentästä.

Olemme havainneet YLLI-hankkeen myötä, että eri tieteenalojen tuominen yhteen tai mahdollisuus löytää tilaisuuksia hyötyä eri tieteenalojen näkökulmista ja kyvykkyydestä vaatii tutkijoilta ja asiantuntijoilta motivaatiota, tahtoa ja raakaa työntekoa. Ei kuitenkaan riitä, että eri alojen asiantuntijoita ja tutkijoita tuodaan yhteen. Tärkeintä on käyttää rauhassa aikaa tutustua toisten tieteenalojen näkökulmiin ja perinteisiin tutkimuksellisiin viitekehyksiin. Tämä vaatii aikaa ja vaivaa sekä keskustelua, uteliaisuutta ja halua oppia uutta. Osallisten on tärkeää oivaltaa ja arvostaa monialaisuuden ja tieteenalat ylittävän yhteistyön edut ja mahdollisuudet, mikä lisää merkittävästi motivaatiota olla osallisena ja aktiivisena monialaisuuden rakentamisen prosessissa tai vaikkapa vain yhdessä työpajassa tai seminaarissa. Ensimmäisenä täytyy tuoda esille oman tieteenalan tapoja käyttää ja ymmärtää käsitteitä ja kuinka tietty tieteenala ymmärtää ja määrittää ne. Sama koskee monialaisessa työympäristössä tai asiantuntijatyössä työskentelyä. Eri tieteenalat saattavat käyttää samoista asioista eri käsitteitä – tai vastaavasti ymmärtää ja määrittää saman käsitteen hyvinkin eri tavoin.

Tieteellinen tieto koostuu ymmärryksestä, jonka säilyttämisen, jäsentelyn, analysoinnin ja välittämisen keinoina käytetään kieltä ja käsitteitä. Kullekin tieteenalalle on muodostunut oma tapansa käyttää kieltä ja tiettyjä käsitteitä. Monialaisessa yhteistyössä, kuten esimerkiksi vaaditaan kunnan tai kaupungin asukkaiden liikuntamahdollisuuksien, liikkumisen ja niihin liittyvien palveluiden tuottamisessa ja suunnittelussa, eri alojen asiantuntijoiden olisi hyvä käyttää aluksi rauhassa aikaa siihen, että selitetään ja avataan oman alan käsitteistöä ja keskeisiä lähestymistapoja. Tästä on tärkeää aloittaa, koska se luo pohjaa joko 1) parhaimmillaan

löytää yhteinen tapa käyttää tieteen kieltä ja käsitteitä tai 2) vähintään avaa tutkijalle tai asiantuntijalle niitä tapoja, joilla toinen tieteenala käyttää tieteen kieltä ja määrittää tiettyjä käsitteitä.

Yhteisen tieteen kielen löytymisen jälkeen on luotu pohja sille, että voidaan ymmärtää mitä tapoja kerätä havaintoja tai aineistoja toinen tieteenala tyypillisesti käyttää. Näin päästään siihen, että luodaan pohja monialaiselle toisiaan täydentävälle yhteistyölle ja monialaiselle tarkastelulle ja ongelmanratkaisulle, kuten esimerkiksi suunnittelutyölle. Tieteenalojen väliselle ja tieteenaloja ylittävälle yhteistyölle kuin myös kuntaorganisaation sektorit ylittäville ja käytäntöyhteisöjä osallistaville toimille ei ole olemassa mitään oikopolkua tai taikanappia, vaan se vaatii viitseliäisyyttä ja aikaa opastaa toisen tieteenalan edustaja oman tieteenalan maailmaan. Toivomme, että tällaista viitseliäisyyttä ja kehittämisen intoa löytyy laajalti, jotta voimme laajasti edistää asukkaiden mahdollisuuksia aktiiviseen ja terveeseen elämään.

Lähteet

[1] Mattila, M., Aaltonen, K., & Kalevi Sorsa -säätiö (toim.). (2020). Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätiö.

[2] Valtioneuvoston selonteko OKM/2018/85. https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f805e5361

[3] Kokkonen, J. 2015. Suomalainen liikuntakulttuuri: juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia. Suomen Urheilumuseo, Helsinki.

[4] Liikuntalaki 2015/390. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150390

[5] Kokkonen, J., Kauravaara, K. (toim.) 2020. Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa, Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki.

[6] Kantomaa, M. (toim.) 2020. Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2020:2. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Helsinki.

[7] Donnelly, T., Al-Thani, A-A., Benjamin, K., Al-Khater, A-H., Fung, T., Ahmedna, M. & Welch, A. (2018). Arab female and male perceptions of factors facilitating and inhibiting their physical activity: Findings from a qualitative study in the Middle East. PLOS ONE 13(7). Public Library of Science: e0199336. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0199336.

[8] Ashton, L., Hutchesson, M., Rollo, M., Morgan, P. & Collins, C. (2015.) Young adult males' motivators and perceived barriers towards eating healthily and being active: a qualitative study. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 12(1). 1: 93. https://doi.org/10.1177/1557988316680936.

[9] Marashi, M., Nicholson, E., Ogrodnik, M., Fenesi, B. & Heisz, J. (2021). A mental health paradox: Mental health was both a motivator and barrier to physical activity during the COVID-19 pandemic. PLoS One, 16(4), e0239244. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239244

[10] Ukkonen, J. (2022). Venäjänkielisten maahanmuuttajien liikkuminen ja liikkumisen esteet Huhtasuolla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202210104823.

[11] Borodulin, K., Sipilä, N., Rahkonen, O., Leino-Arjas, P., Kestilä, L., Jousilahti, P., & Prättälä, R. (2016). Socio-demographic and behavioral variation in barriers to leisure-time physical activity. Scandinavian Journal of Public Health, 44(1), 62–69. https://doi.org/10.1177/1403494815604080.

[12] Carriedo, A., Cecchini, J. A., Fernández-Río, J., & Méndez-Giménez, A. (2020). Resilience and physical activity in people under home isolation due to COVID-19: A preliminary evaluation. Mental Health and Physical Activity, 19, 100361. https://doi.org/10.1016/j.mhpa.2020.100361.

[13] Seippel, Ø. (2015). Physical exercise and social inequality in Norway – A comparison of OLS and quantile regression analysis. European Journal for Sport and Society, 12(4), 355–376. https://doi.org/10.1080/16138171.2015.11730363.

[14] Guzman, L. & Bocarejo, J. (2016). Urban form and spatial urban equity in Bogota, Colombia. Transportation Research Procedia 25, 4495–4510.

[15] Kotavaara, O. & Rusanen, J. (2016). Liikuntapaikkojen saavutettavuus paikkatietoperusteisessa tarkastelussa: liikuntapaikkojen saavutet tavuusindeksi (LINDA) -hankkeen loppuraportti. Nordia 2016(1).

[16] Ruuskanen, T. (2019). Perinteinen kävelylenkkeily edelleen suosituin koko kansan liikuntaharrastus. https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/perinteinen-kavelylenkkeily-edelleen-suosituinkoko-kansan-liikuntaharrastus-1/

[17] Jyväskylän kaupunki (2022). Liikuntabarometri 2022. https://www.jyvaskyla.fi/sites/default/files/2022-09/Jyv%C3%A4skyl%C3%A4n%20kaupungin%20Liikuntabarometri%202022%20tutkimusraportti.pdf

[18] Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022). Liikunta. https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elintavat/liikunta

[19] Schirpke, U., Tasser, E., Ebner, M. & Tappeiner, U. (2021). What can geotagged photographs tell us about cultural ecosystem services of lakes? Ecosystem Services 51, 101354. https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101354

[20] Li, X., Huang, Y. & Ma, X. (2021). Evaluation of the accessible urban public green space at the community-scale with the consideration of temporal accessibility and quality. Ecological Indicators 131, 108231. https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.108231

[21] Kokko, S., Hämylä, R., Martin, L., Rinta-Antila,

K., Villberg, J., Simonsen, N., Husu, P., Jussila, A.-M., Vasankari, T. & Ng, K. (2021). Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvosto, Helsinki.

[22] Hakamäki, M., Jaako, J., Kankaanpää, A., Kantomaa, M., Kämppi, K., Rajala, K. & Karvinen, J. (2014). Mikä maksaa? Valtion liikuntaneuvosto, Helsinki. https://www.liikuntaneuvosto.fi/wpcontent/uploads/2019/09/Mik%C3%A4-maksaa.pdf

[23] Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelut, 2022, Liikuntatilojen hinnasto. https://www.jyvaskyla.fi/sites/default/files/2022-04/liikuntapalvelujen-korjattu-hinnasto-2022.pdf

[24] Ersoy, E. (2015). An integrated approach to enhancing ecological connectivity and accessibility in urban areas: A case study of Sheffield, UK, University of Sheffield, Diss. University of Sheffield.

[25] Koppen, G., Tveit, M. S., Sang, Å. O., & Dramstad, W. (2014). The challenge of enhancing accessibility to recreational landscapes. Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography 68(3), 145-154. https://doi.org/10.1080/00291951.2014.904399

[26] Sievänen, T., Arnberger, A., Dehez, J., Grant, N., Jensen, F. & Skov-Petersen, H. (2008). Forest Recreation Monitoring – A European Perspective, Finnish Forest Research Institute, Helsinki. https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/535993/mwp079.pdf

[27] Rannikko, A., Liikanen, V. & Harinen, P. (2016). Spatial resistance of alternative sports in Finland. Teoksessa Evans, B., Horton, J. & Skelton, T. (toim.) Play and Recreation, Health and Wellbeing. Geographies of Children and Young People 9, Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-4585-51-4_38

[28] Rishbeth, C. (2001). Ethnic minority groups and the design of public open space: An inclusive landscape? Landscape Research 26, 351–366. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0142639012009014

[29] Morris, N. (2003). Black and minority ethnic groups and public open space literature review. OPENspace, Edinburgh.

[30] Lisberg Jensen, E. & Ouis, P. (2008). Contested construction of nature for city fringe outdoor recreation in southern Sweden: The Arrie case. Urban Forestry & Urban Greening 7, 171–182. https://doi.org/10.1016/j.ufug.2008.02.003

[31] Gentin, S. (2011). Outdoor recreation and ethnicity in Europe—A review, Urban Forestry & Urban Greening 10, 153–161. https://doi.org/10.1016/j.ufug.2011.05.002

[32] Byrne, J. (2012). When green is white: The cultural politics of race, nature and social exclusion in a Los Angeles urban national park. Geoforum 43, 595–611.

[33] Särkikangas, U. (2022). Sote-palveluiden saavutettavuus – runsaasti palveluita tarvitsevien näkökulma. Teoksessa Kuluttajaliitto (toim.) Missä mennään, sotepalvelut? Tutkijapuheenvuoroja sosiaalija terveyspalvelujen nykytilasta, tulevaisuudesta ja kuluttajapolitiikan keinoista. s. 50–63.

[34] Eitam, B. & Higgins, E.T. (2010). Motivation in mental accessibility: Relevance of a representation (ROAR) as a new framework. Social and Personality Psychology Compass 4, 951–967.

[35] Sallis, J.F. & Owen, N. (1999) Physical activity and behavioural medicine. Sage Publications, London.

[36] Simmons-Mackie, N.N. & Damico, J.S. (2007). Access and social inclusion in aphasia: Interactional principles and applications. Aphasiology 21, 81–97. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02687030600798311

[37] Berger, P.L. & Luckmannn, T. (1967). The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Doubleday, New York.

[38] Comisión Para Reducir Las Desigualdades Sociales En Salud En España (2012). Propuesta de políticas e intervenciones para reducir las desigualdades sociales en salud en España [A proposal of policies and interventions to reduce social inequalities in health in Spain.Commission to Reduce Social Inequalities in Health in Spain]. Gaceta sanitaria, 26(2), 182–189. https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2011.07.024

[39] Aittasalo, M. (2020). Liikkumisen edistämisen lähtökohtia. https://ukkinstituutti.fi/elintapaohjaus/edistamismallit/liikkumisen-edistamisen-lahtokohtia/

[40] Martínez-Andrés, M., Bartolomé-Gutiérrez, R., Rodríguez-Martín, B., Pardo-Guijarro, M. J., Garrido-Miguel, M., & Martínez-Vizcaíno, V. (2020). Barriers and Facilitators to Leisure Physical Activity in Children: A Qualitative Approach Using the Socio-Ecological Model. International journal of environmental research and public health, 17(9), 3033. https://doi.org/10.3390/ijerph17093033

[41] Nobis, T., & El-Kayed, N. (2019). Social inequality and sport in Germany – a multidimensional and intersectional perspective. European Journal for Sport and Society, 16(1), 5–26. https://doi.org/10.1080/16138171.2019.1577328

[42] Jalonen, H., Laihonen, H. & Lönnqvist, A. (2012). Tietojohtaminen osaksi kunnan strategista johtamista | Hallinnon Tutkimus. Hallinnon Tutkimus, 31(2), 138–147.

[43] Kuntaliitto (2022). Kuntajohtaminen. Tiedolla johtaminen. Viitattu 28.10.2022. Kuntajohtaminen | Kuntaliitto.fi.

[44] Jalonen, H. (2015). Tiedolla johtamisen näyttämö ja kulissit. Teoksessa P. Virtanen, J. Stenvall, & P.-H. Rannisto (toim.). Tiedolla johtaminen hallinnossa. Tampere: Tampere University Press.

[45] Valtioneuvosto (2019). Osallistava ja osaava suomi. Valtioneuvoston Julkaisuja 2019:31. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931

[46] Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42.

[47] Davenport, T. H. & Prusak, L. (1998). Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. Harvard Business School Press.

[48] Stenvall, J. & Syväjärvi, A. (2006). Onks tietoo?: Valtion informaatio-ohjaus kuntien hyvinvointitehtävissä. Valtiovarainministeriö.

[49] Kuosmanen, J., Marja, J. A. & Sivonen, H. (2020). Tiedeneuvonta poliittisen päätöksenteon tukena. Tieteessä Tapahtuu, 38(1), 13–20.

[50] Choo, C. (2006). The Knowing Organization. How Organizations Use Information to Construct Meaning, Create Knowledge, and Make Decisions. International Journal of Information Management, 16 (5), 329–340.

[51] Valtonen, S. & Ojajärvi, S. (2013). Kohti liikuntatiedon tehokkaampaa hyödyntämistä. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:4.

[52] Osborne, S. P. & Strokosch, K. (2013). It takes two to tango? Understanding the co-production of public services by integrating the services management and public administration perspectives. British Journal of Management 24: 31–47.

[53] Fox, C., Jalonen, H., Baines, S., Bassi, A., Moretti, V., & Willoughby, M. (2019). Co-creation of public service innovation: Something old, something new, something borrowed, something. Turun ammattikorkeakoulu. http://www.theseus.fi/handle/10024/268002

[54] Voorberg ym. (2014). A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the social innovation journey. Public Management Review 17(9), 1333– 1357. https://doi.org/10.1080/14719037.2014.930505

[55] Virmasalo, I. (2022). Revised Version of the Dimensions of Accessibility of Physical Activity. Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/09/20/revised-version-of-the-dimensions-of-accessibility-of-physical-activity/

[56] Pyykönen,J.(2022a).YLLI-yhteiskehittämisentuotoksia: Opas liikkumismahdollisuuksien yhdenvertaisuustyöpajan järjestämiseen. Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/12/16/ylli-yhteiskehittamisen-tuotoksia-opas-liikkumis-mahdollisuuksien-yhdenvertaisuus-tyopajan-jarjestamiseen/

[57] Laakso, T. (2022). Mistä apua liikuntapaikkojen suunnitteluun ja saavutettavuusvertailuihin? Juttusarjan osa 1/4: Lipas-analyysityökalun tausta. Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/01/31/mista-apua-liikuntapaikkojen-suunnitteluun-ja-saavutettavuus-vertailuihin-juttusarjan-osa-1-4-lipas-analyysityokalun-tausta/

[58] Nurmi, M., & Muukkonen, P. (2022). Kartat / Maps (Jyväskylä) – Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/kartat-maps-jyvaskyla/

[59] Muukkonen, P. (2022). Maantieteellinen saavutettavuus asukkaiden elämänlaadun edistämisen työkaluna. Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2021/10/16/maantieteellinen-saavutettavuus-asukkaiden-elamanlaadun-edistamisen-tyokaluna/

[60] Pyykönen, J. (2022b). YLLI-yhteiskehittämisen tuotoksia: Itsearviointimatriisi edistämään yhdenvertaisten liikunnan ohjaus- ja tukipalvelujen alueellista suunnittelua. Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI). https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/2022/12/08/ylli-yhteiskehittamisen-tuotoksia-itsearviointimatriisi-edistamaan-yhdenvertaisten-liikunnan-ohjaus-ja-tukipalvelujen-alueellista-suunnittelua/

[61] Osborne, S. P. (2018). From public service-dominant logic to public service logic: Are public service organizations capable of co-production and value co-creation? Public Management Review, 20(2), 225–231. https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1350461

[62] Hoekman, R., Breedveld, K. & Kraaykamp, G. (2017) Sport participation and the social and physical environment: explaining differences between urban and rural areas in the Netherlands. Leisure Studies 36(3) 357–370. https://doi.org/10.1080/02614367.2016.1182201

[63] Pyky, R., Neuvonen, M., Kangas, K., Ojala, A., Lanki, T., Borodulin, K. & Tyrväinen, L. (2019) Individual and environmental factors associated with green exercise in

urban and suburban areas. Health & place 55 20–28. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.11.001

[64] Hoekman, R., Breedveld, K. & Kraaykamp, G. (2016) A landscape of sport facilities in the Netherlands. International Journal of Sport Policy and Politics 8(2) 305–320. https://doi.org/10.1080/19406940.2015.1099556

[65] Sloan, L., Morgan, J., Housley, W., Williams, M., Edwards, A., Burnap, P. & Rana, O. (2013). Knowing the Tweeters: Deriving Sociologically Relevant Demographics from Twitter. Sociological Research Online 18(3), 74–84. https://doi.org/10.5153/sro.3001

[66] Hu, Y. & Wang, R.Q. Understanding the removal of precise geotagging in tweets. Nature Human Behaviour 4, 1219–1221 (2020). https://doi.org/10.1038/s41562-020-00949-x

Listatyökalu liikuntapaikkahankkeiden suunnitteluun

IDEA:

Luodaan kaupungille yhdenmukainen check-list tyyppinen listatyökalu liikuntapaikkahankkeissa tarvittavien tietolähteiden kartoittamiseen. Työkalun avulla valmistelija voi systemaattisesti käydä lävitse erilaiset käytettävissään olevat tai tuotettavat tietolähteet ja lähdekohtaisesti arvioida onko kyseinen tieto merkityksellinen käsillä olevassa tehtävässä. **Arvioinnin pohjalta valmistelija joko etsii ja hyödyntää tiedon tai jättää sen pois kyseisessä prosessivaiheessa.** Listatyökalun tietolähteitä voi päivittää kuntakohtaisesti ja ajan kuluessa.

TAUSTA:

Liikkumiseen liittyvässä päätöksenteon ja siihen kuuluvan valmistelun edellytetään olevan läpinäkyvää, systemaattista ja tietoon perustuvaa. Erilaisia datalähteitä on olemassa runsaasti, mutta kokonaisuuden hallinta voi olla haasteellista. Esimerkiksi liikuntapaikkarakennushankkeiden suunnittelun eri vaiheissa tulee ottaa huomioon useita asioita ja arvioida niitä suhteessa kunnan nykytilanteeseen ja tulevaisuuden näkymiin.

TAVOITE:

Suunnittelun työprosessia halutaan virtaviivaistaa. Erilaisissa hankkeissa ja eri henkilöiden toteuttamana liikuntasuunnitteluun käytetyt tietolähteet vaihtelevat tarpeen ja hankkeen mukaan, mutta lähtökohdat tietojen huomioimiseen tulisi olla yhdenmukaiset. Koko suunnitteluprosessi tulisi olla läpinäkyvä, ja valinnat huomioon otetuista ja huomioimatta jätetyistä tietolähteistä tulisi olla dokumentoitu ja perusteltu. Yhdenmukainen toimintamalli käytettyjen tietojen kirjaamiseen ja tallentamiseen auttaa myös hankkeen elinkaaren aikana ja esimerkiksi henkilöstön vaihtuessa jakamaan ja jalostamaan tietoa organisaation sisällä.

Hyödyt:

1) Suunnittelun läpinäkyvyys paranee	Työkalun läpikäymisestä muodostuu samalla hankkeen ”tietopöytäkirja”, jota voi kuljettaa liikuntapaikkahankkeen edistymisen rinnalla ja esittää tarpeen mukaan hanketta perustellessa.
2) Suunnittelun luotettavuus paranee	Merkityksellisten tietolähteiden käytön todennäköisyys kasvaa. Tiedon häviämisen riski pienenee.
3) Yhteistyö eri toimijoiden kanssa edistyy	Työkalun käyttö edistää sekä kunnan sisäistä poikkihallinnollista tiedonsiirtoa että muiden asianomaisten osallistamista hankkeeseen sen oikeassa vaiheessa edistäen yhdenvertaisuutta suunnittelussa.
4) Kunnan tiedolla johtaminen edistyy	Työkalun käyttö jäsentää ja systematisoi kunnalla olemassa olevan tiedon käyttöä. Myös puuttuvien tietolähteiden kehittämistarpeet tulevat näkyvimmiksi.
5) Kunnan liikkumista koskeva strategia edistyy	Työkaluun voi sisällyttää esim. kunnan strategialle tärkeitä asioita, jotka halutaan suunnittelussa huomioida.

CC BY

Listatyökalu liikuntapaikkahankkeiden suunnitteluun

Tekijä ja yksikkö:	**Päivämäärä:**
Suunnittelukohde:	
Suunnittelun lähtökohta, tavoitteet, tehtävät ja aikataulu: (esim. kuntalaisaloite, tunnistettu muutostarve, rakenteellinen ongelma tms.)	

Tietoteema	**ID**	**Tietolähde / Toimenpide**	**Mahdollinen suora linkki / yhteyshenkilö tietoon / lisätiedot**	**Tieto huomioitu (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)**	**Tietoa ei huomioitu / ei olennainen (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)**
1 Harrastekohtaiset tiedot (merkityksellisten lajien kannalta)	1.1.	Ajankohtaiset harrastajamäärät vaikutusalueella tai valtakunnallisesti		☐	☐
	1.2.	Harrastajamäärien kehityssuunta-arvio lyhyellä ja pitkällä aikavälillä (potentiaali)		☐	☐
	1.3.	Toimivat seurat tarkastettu (ja tarvittaessa kontaktoitu)	Seuratietokanta	☐	☐
	1.4.	Alueella vaikuttavien seurojen oleelliset tiedot – Esim. seurakysely	Lisätiedot	☐	☐
	1.5.	Lajiliittojen lausunto	Lajiliittolistaus	☐	☐
	1.6.	Vaikutusalueen muut liikuntapaikat (Määrä, matka-ajat)	Arvio vaikutusalueen liikuntapaikoista. Esim. erilaisten (monipuolisuus) tai samankaltaisten (kattavuus) liikuntapaikkojen määrä tai matka-ajat arvioidulla vaikutusalueella. LIPAS-analyysityökalu Lisätiedot LIPAS-työkaluista.	☐	☐
	1.7.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO HARRASTEKOHTAISISTA TIEDOISTA:				
2 Väestötiedot (suunnittelukohteen vaikutusalueella)	2.1.	Väestöennuste (esim. 5 ja 30 vuoden aikavälillä)		☐	☐
	2.2.	Eri ikäryhmien matka-ajat ja etäisyydet kohteeseen	LIPAS-analyysityökalu Saavutettavuuskartat - YLLI	☐	☐
	2.3.	Sosioekonominen rakenne vaikutusalueella (kielijakauma, koulutustaso, työllisyystilanne ym.)		☐	☐
	2.4.	Kouluikäisten lasten fyysinen toimintakyky	Move-mittaukset vaikutusalueelta	☐	☐
	2.5.	Lasten terveys- ja harrastetiedot - Kouluterveyskyselyt	Lisätiedot	☐	☐
	2.6.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO VAIKUTUSALUEEN VÄESTÖTIEDOISTA:				

Listatyökalu liikuntapaikkahankkeiden suunnitteluun

3 Vaikutusalueen liikuntatilojen tai -paikkojen käyttötiedot	3.1	Liikuntatilojen (liikuntapaikat/koulujen salit ym.) käyttötiedot		☐	☐
	3.2.	Kunnossapitotiedot (esim. latujen kunnossapidon muutos suhteessa hiihdon suosioon)		☐	☐
	3.3.	Liikuntapaikkojen havainnointi (esim. SOPARC)		☐	☐
	3.4.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO VAIKUTUSALUEEN LIIKUNTATILOIHIN LIITTYVISTÄ TIEDOISTA:				
4 Alueen olosuhdetiedot	4.1.	Kaavoitus- ja maanomistustiedot		☐	☐
	4.2.	Rakennuslupa / Muut tekniset luvat	Arvio rakennusluvan tarpeesta tai muista teknisistä luvista, onko sellaiset olemassa tai tarvitaanko muutosta?	☐	☐
	4.3.	Suojelualueet tai rakennuksen suojelutiedot	Arvio alueeseen tai rakennukseen kohdistuvista suojelutoimista.		
	4.4.	Alueen **käveltävyysindeksi**	Lisätiedot	☐	☐
	4.5.	Kevyen liikenteen liikennevirtamittaukset		☐	☐
	4.6.	Saavutettavuus julkisilla		☐	☐
	4.7.	Saavutettavuus moottoriajoneuvolla		☐	☐
	4.8.	Moottoroidun liikenteen liikennevirtamittaukset		☐	☐
	4.9.	Luontoalueiden läheisyys	Esim. luonnon monimuotoisuus, maisemallisen kohteet tms.	☐	☐
	4.10.	Lähiympäristön esteettömyys	Paikkaan saapumiseen ja sen lähiympäristöön liittyvät esteettömyystarpeet esim. SuRaKu-ohjeiston avulla. Lisätiedot (Rakennuksen sisäinen esteettömyys arvioidaan erikseen tekniikkaosiossa.)	☐	☐
	4.11.	Ympäristön esteettömyys	Arvio esim. alueelle saapumisen tai lähiympäristön esteettömyydestä. Esim. alueelle ohjaavat opasteet? Lisätiedot	☐	☐
	4.12.	Tärkeimmät liikuntapaikat ja -reitit alueella	LIPAS-tietokanta	☐	☐
	4.13.	Alueen muut palvelut		☐	☐

	4.14.	Yleinen arvio alueen sopivuudesta/viihtyvyydestä	Erityiset maisemat/maamerkit tai muut merkitykselliset kohteet alueella.	☐	☐
	4.15.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO ALUEEN OLOSUHDETIEDOISTA:				
5 Osallistaminen ja yhdenvertaisuus	5.1.	Kuntalaisaloitteet ja -palautteet	Esim. virallisen palautekanavan kautta tulleet palautteet, sähköpostit tai muut aloitteet/palautteet.	☐	☐
	5.2.	Alueellisen liikkumiskyselyn oleelliset kysymykset	Säännöllisesti toteutettavan liikuntakäyttäytymiskyselyn tulokset.	☐	☐
	5.3.	Erilliset kaupunkitason kyselyt suunnittelukohteesta	Muut toteutetut kyselyt, joissa hankkeeseen liittyvää oleellista tietoa.	☐	☐
	5.4.	Yleinen asuinalueilta	Säännöllisesti toteutettujen yleisten asuinalueiltojen tuottama tieto.	☐	☐
	5.5.	Asukaskysely	Erillinen asukaskysely hankkeeseen liittyen halutulla vaikutusalueella.	☐	☐
	5.6.	Erillinen asukasilta	Erillinen asukasilta hankkeeseen liittyen halutulla vaikutusalueella.	☐	☐
	5.7.	Lasten parlamentin tai vastaavan lausunto		☐	☐
	5.8.	Nuorisovaltuuston tai vastaavan lausunto		☐	☐
	5.9.	Vanhuusneuvoston tai vastaavan lausunto		☐	☐
	5.10.	Vammaisneuvoston tai vastaavan lausunto		☐	☐
	5.11.	Vaikutusalueen yksityisten palvelutarjoajien mielipide		☐	☐
	5.12.	Strategiset kuntalaisten osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavat ja ohjaavat asiakirjat		☐	☐
	5.13.	Lapsivaikutusten arviointi	Lisätiedot	☐	☐
	5.14.	Arvio vaikutuksista aikuisväestön liikunnallisten palvelujen tarpeeseen	Arvio vaikutuksista esim. - Perheiden yhteiseen liikkumiseen - Eri harrastemahdollisuuksiin	☐	☐
	5.15.	Arvio vaikutuksista iäkkäiden liikunnallisten palvelujen tarpeeseen		☐	☐
	5.16.	Yleinen liikunta- ja liikkumisvaikutusten arviointi	Linkki	☐	☐
	5.17.	Sosiaalisten vaikutusten arviointi	Lisätiedot	☐	☐
	5.18.	Sukupuolivaikutusten arviointi	Lisätiedot	☐	☐

	5.19.	Kokoava yhdenvertaisuuden arviointi		☐	☐
	5.20.	Yleinen kokoava vaikutusten ennakkoarviointi	Lisätiedot	☐	☐
	5.21.	Vuorovaikutussuunnitelma (osallisuus ja tiedottaminen)	Hankkeen toteuttamiseen on luotu vuorovaikutussuunnitelma. Arvio tarvittavista ja käytettävistä viestintä- ja markkinointikanavista, joissa hankkeesta viestitään.	☐	☐
	5.22.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO OSALLISTAMISEEN LIITTYVISTÄ TIEDOISTA:				
6 Henkilöstön ”hiljainen” tieto	6.1.	Alueella toimivien työntekijöiden lausunnot/huomiot	Esimerkiksi: liikunnanohjaajat liikuntapaikanhoitajat opettajat/varhaiskasvatus ym.	☐	☐
	6.2.	Vastaavia hankkeita muualla/aiemmin toteuttaneiden työntekijöiden lausunnot/huomiot		☐	☐
	6.3.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO ASIANTUNTIJATIEDOISTA:				
7 Kaupunkistrategian mukaiset toimet	7.1.	Kunnan liikuntahallintotoimien tila	**TEAviisari**	☐	☐
	7.2.	Muut oleelliset ohjaavat asiakirjat	Esim. Hyvinvointisuunnitelma, palveluverkkoselvitykset ym. ohjelma-asiakirjat. Jokainen asiakirja omalla rivillään.	☐	☐
	7.3.	Arvio mahdollisuudesta alueelliseen yhteisö-, yliopisto ja oppilaitosyhteistyöhön	Esim. Millaisia mahdollisuuksia hanke voi luoda yliopiston, ammattikorkeakoulun, ammattioppilaitosten, koulujen tai muiden alueellisten yhteisöjen kanssa?	☐	☐
	7.4.	Arvio innovatiivisuudesta	Esim. millaisien uusien innovaatioiden kokeilun tai käyttöönoton hanke mahdollistaa? Innovaatio voi liittyä tekniikkaan, digitaalisuuteen, palveluun tai mihin tahansa.	☐	☐
	7.5.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO STRATEGIATIEDOISTA:				

8 Suunniteltavan palvelun / rakennelman tekniikka	8.1.	Mahdolliselle rakennelmalle/palvelulle asetetut tiloihin ja tekniikkaan liittyvät tavoitteet.	Tarpeiden mukaiset tavoitteet asetettu esim.: - Kestävän kehityksen tavoite - Ympäristösertifiointitavoite - Elinkaaritavoite - Ympäristötavoite - Laatutasotavoite - Muunneltavuustavoite - Arkkitehtuuritavoite - ym.	☐	☐
	8.2.	Tila-ohjelma	Tarpeiden mukainen arvio hankkeen tiloista ja niiden pinta-aloista. - Tekniset vaatimukset esim. lattiapinnoista, seinärakenteista ym. - Eri toimintojen, kuten pelikenttien sijoittelu ja tekniset vaatimukset / rakenteet. Tarvittava välineistö ja niiden varastointi. Havainnekuva eri tiloista käyttötarkoituksineen.	☐	☐
	8.3.	Rakennelman esteettömyys	Jo tarveselvitysvaiheessa otetaan huomioon rakennelman esteettömyys esimerkiksi esteettömyysselvityksen avulla. Lisätiedot	☐	☐
	8.4.	Rakennelman energiatehokkuus		☐	☐
	8.5.	Liikuntapaikkarakentamisen RT-oppaat	Linkki	☐	☐
	8.6.	RT-ohjekortisto muilta merkityksellisiltä osin.	Linkki	☐	☐
	8.7.	OKM:n tukemat liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeet merkityksellisiltä osin.	Linkki		
	8.8.	Yleinen tekninen riskiarviointi		☐	☐
	8.9.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO RAKENNUSTEKNISISTÄ TIEDOISTA:				
	9.1.	Ympäristön ennakkovaikutusten arviointi		☐	☐

Listatyökalu liikuntapaikkahankkeiden suunnitteluun

9 Suunniteltavan palvelun / rakennelman ympäristövaikutus	9.2.	Toteutetut ympäristöauditoinnit vastaavalla alueella / vastaavissa hankkeessa		☐	☐
	9.3.	Luonnonsuojelualueet lähistöllä		☐	☐
	9.4.	Kolmannen osapuolen teettämät tekniikkaan/materiaaleihin tms. liittyvät selvitykset	Esim. lajiliiton tarjoamat laji- tai rakennetekniset selvitykset	☐	☐
	9.5.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO YMPÄRISTÖVAIKUTUSTIEDOISTA:				
10 Suunniteltavan palvelun / rakennelman kustannukset, rahoitus ja aikataulu	10.1.	Perustamiskustannukset arvioitu ja eritelty (riittävällä tasolla)	Huomioitavia asioita esim.: - Rakennuskulut - Remontointikulut - Muut hankintakulut Rakennuskustannusindeksin vaikutus huomioitu	☐	☐
	10.2.	Rahoitussuunnitelma luotu	Huomioitavia asioita esimerkiksi: - Onko hanketta esitetty talousarvioon? - Mahdollisuus/tarve hakea valtion liikuntapaikkarakentamisen avustusta?	☐	☐
	10.3.	Käyttökustannukset arvioitu ja eritelty (riittävällä tasolla)	Huomioitavia asioita esimerkiksi: - Käyttökustannukset - Kannattavuustavoitteet	☐	☐
	10.4.	Esitettävien vaihtoehtojen alustava toteutusaikataulu arvioitu (riittävällä tasolla)	Huomioitavia asioita esimerkiksi: - Muut käynnissä olevat / suunnitellut hankkeet	☐	☐
	10.5.	☐ Muut tietolähteet/toimenpiteet (+ mahd. lisätiedot ja pvm.)			
	YHTEENVETO KUSTANNUKSIIN, RAHOITUKSEEN JA AIKATAULUUN LIITTYVISTÄ TIEDOISTA:				

LISÄTIETOKUVAUKSET:

Avaa lisätiedot klikkaamalla otsikon vasemmalla olevasta nuolesta. Otsikot aakkosjärjestyksessä. Jos huomaat lisätiedoissa virheitä/puutteita, ota yhteyttä n.n. (puhelinnumero; sähköpostiosoite)

Alueen käveltävyysindeksi

Paikkatietopohjainen käveltävyysindeksi kuvaa rakennetun ympäristön soveltuvuutta kävelylle. Indeksejä on luotu useita eri tarkoituksiin, mutta pääsääntöisesti ne juonnetaan seuraavista muuttujista: maankäytön monipuolisuus, katuverkoston yhdistyneisyys ja väestöntiheys. Esimerkki indeksin laskemiseen löytyy tästä artikkelista (Portegis ym. 2017) Indeksi on toteutettu paikkatieto-ohjelmassa käyttäen seuraavia avoimia aineistoja: väestöruutuaineisto, Corine-maanpeiteaineisto ja Digiroad-tieverkostoaineisto. Maankäytön monipuolisuus kuvaa tässä indeksissä kävelyn ja liikkumisen kannalta oleellisten maankäyttömuotojen (asuinalueet, palvelut, liikunnan ja vapaa-ajan fasiliteetit, metsät ja rakennettu/rakentamaton luonto) jakaumaa vyöhykkeen sisällä. Katuverkon yhdistyneisyyden kuvaamiseksi taas on summattu käveltävissä olevien katujen risteysten määrä vyöhykkeellä. Indeksin korkeampi arvo indikoi parempaa käveltävyyttä.

Voit pyytää apua paikkatietopohjaisen indeksin toteuttamiseen kuntasi paikkatietojen asiantuntijapalveluilta

Vaihtoehtoisesti käveltävyyttä voidaan arvioida havainnoimalla. Tässä Helsingissä toteutetussa esimerkissä on käytetty apuna havainnointilomaketta (ks. linkin s. 11). Näkökulmana on kävely-ympäristöjen kehittäminen ja subjektiivisempi arvioiminen, ml. ympäristön viihtyisyyden arvioiminen kävelijän näkökulmasta.

Lähteet:

Portegijs, E., Keskinen, K. E., Tsai, L. T., Rantanen, T., & Rantakokko, M. (2017). Physical Limitations, Walkability, Perceived Environmental Facilitators and Physical Activity of Older Adults in Finland. International Journal of Environmental Research and Public Health 2017, Vol. 14, Page 333, 14(3), 333. https://doi.org/10.3390/IJERPH14030333

Esteettömyys

Esteetön ja toimiva ympäristö tukee ihmisten hyvinvointia ja koko yhteiskunnan toimivuutta. Sen toteutuminen takaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet toimintakyvystään riippumatta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Vanhemmat lastenvaunujen kanssa, heikkonäköiset ja huonokuuloiset, pyörätuoleilla ja rollaattorien avulla liikkuvat pystyvät toimimaan esteettömässä ympäristössä. Esteettömyydessä on kyse ihmisten moninaisuuden huomioimisesta. Liikkumisen, kuulemisen, näkemisen ja ymmärtämisen esteettömyys ovat keskeinen osa rakennetun ympäristön toimivuutta. Esteettömässä ympäristössä opasteet ovat selkeitä, oviaukot riittävän leveitä, kulkureittien luiskat loivia, portaat turvallisia, hissejä on tarpeellisissa paikoissa, valaistus riittävä, ääniympäristö miellyttävä ja tilat tarkoitukseensa toimivia. (THL 2022.)

Esteettömyyden suunnittelussa voi hyödyntää olemassa olevia kartoitus- ja arviointiohjeita.

- Yleisiä ohjeita julkisten tilojen, kuten ulkoalueiden esteettömyyden huomioimiseen suunnittelussa, rakentamisessa ja kunnossapidossa esitetään SuRaKu-korteissa (Suunnittelu, Rakennus ja Kunnossapito (Helsinki 2020).
- Esteettömyysselvitys on lomaketyökalu, jonka avulla voidaan tuoda esiin, kuinka esteettömyys otetaan huomioon kohteessa (OKM 2022a).
- Esteettömän liikuntapaikan suunnittelu: Ohjeita ja kirjallisuutta -oppaassa on lisätietoa erityisesti liikuntapaikan esteettömyyden suunnitteluun (OKM 2018).
- Esteetön rakennus ja ympäristö-oppaassa on koottu lisätietoa yleisen esteettömän suunnittelun tueksi (Kilpelä 2019).
- Esteettömyyskeskus ESKE. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE vaikuttaa laaja-alaisen esteettömyyden edistämiseen yhteiskunnassa. ESKE tarjoaa myös monipuolisia esteettömyyden edistämiseen liittyviä palveluja yrityksille ja muille palveluntarjoajille sekä kouluttaa osaavia esteettömyyskartoittajia. (ESKE 2022.)

Lähteet:

ESKE. (2022). Esteettömyyskeskus ESKE. Viitattu 7.11.2022. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskeskus-eske

Helsinki. (2020). Esteettömän rakentamisen ohjeet | Helsingin kaupunki. Viitattu 8.11.2022. https://www.hel.fi/helsinkikaikille/fi/ohjeita-suunnitteluun/esteettoman-rakentamisen-ohjeet/.

Kilpelä, N. (2019). Esteetön rakennus ja ympäristö. 3 uudistettu painos. E-kirja. Helsinki: Rakennustieto Oy. Viitattu 8.11.2022. https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7BEA70FE2A-FF14-4FC8-96B6-AE6B32F89BB7%7D/144306

OKM. (2022). Esteettömyysselvitys. Viitattu 8.11.2022. https://okm.fi/documents/1410845/6015486/Esteettomyysselvityslomake+092018_täytettävä.pdf/4e447dcf-dda3-46c3-acb3-da4ba987a51b/Esteettomyysselvityslomake+092018_täytettävä.pdf?t=1536849486000.

OKM. (2018). Esteettömän liikuntapaikan suunnittelu: Ohjeita ja kirjallisuutta. Viitattu 8.11.2022. https://okm.fi/documents/1410845/6015486/Esteett%C3%B6m%C3%A4n+liikuntapaikan+suunnittelu_ohjeita+ja+kirjallisuutta+092018.pdf/305667c5-04b2-40c9-8ad3-0b0a3d75198d/Esteett%C3%B6m%C3%A4n+liikuntapaikan+suunnittelu_ohjeita+ja+kirjallisuutta+092018.pdf?t=1536849175000.

THL. (2022). Esteettömyys ja saavutettavuus. Viitattu 8.11.2022. https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus.

Kouluterveyskysely

Kouluterveyskysely tuottaa monipuolista ja luotettavaa, maakunnallista ja paikallista seurantatietoa eri ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palvelujen tarpeisiin vastaavuudesta. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi. Kyselyyn osallistuvat seuraavat ryhmät:

- perusopetuksen 4. ja 5. vuosiluokan oppilaat
- perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat
- lukiokoulutuksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat
- ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat*

* Ammatillisissa oppilaitoksissa kyselyyn osallistuvat ammatillista perustutkintoa opiskelevat alle 21-vuotiaat.

(THL 2022.)

Kuntakohtaiset kouluterveyskyselyn tulokset: THL:n sähköinen tulospalvelu.

Koulukohtaiset kouluterveyskyselyn tulokset: Koulutuksen järjestäjältä ja oppilaitoksilta.

Lähteet:

THL. (2022). Kouluterveyskysely. Viitattu 8.11.2022. https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely.

Lapsivaikutusten arviointi

Lapsiin kohdistuvien vaikutusten ennakkoarviointi on tapa tarkastella lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä kokonaisuutena. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa tarkastellaan, miten lapsi otetaan huomioon erilaisissa yhteiskunnallisissa toimenpiteissä ja päätöksissä, millaisia vaikutuksia päätökset aiheuttavat ja millainen tieto lapsista ja päätösten vaikutuksista lapsiin on päätöksenteon taustalla. Arvioinnin peruskysymyksiä ovat eri päätösten ja toimenpiteiden ennakoidut hyödyt ja / tai haitat lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnille. (THL 2010).

Lisätietoja: https://www.lskl.fi/vaikuttamistyo/lapsivaikutusten-arviointi/

Lähteet:

THL. (2010). Lapsivaikutusten arviointi kuntapäätöksissä. Viitattu 8.11.2022. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut.

LIPAS-analyysityökalut (Saavutettavuustyökalu & Monipuolisuustyökalu)

Saavutettavuustyökalu on Lipas.fi -palvelun työkalu liikuntaolosuhteiden tarjonnan ja saavutettavuuden arviointiin. Työkalun avulla on mahdollista vertailla olemassa olevien tai suunniteltujen liikuntapaikkojen etäisyyttä ja matkustusaikoja suhteessa halutun alueen väestöön, muihin liikuntapaikkoihin sekä oppilaitoksiin.

Monipuolisuustyökalulla voi arvioida liikuntaolosuhteiden monipuolisuutta halutulla alueella.

Analyysityökalut löytyvät Lipas.fi-palvelusta rekisteröityneille käyttäjille. Lipas-käyttöohjeet (linkki).

Liikuntapaikkatietoja vertailtaessa on varmistettava LIPAS-järjestelmän tietojen paikkansapitävyys. Lipas-tietojen päivittäminen on kunnan itsenäinen tehtävä.

Sosiaalisten vaikutusten arviointi

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa (SVA) selvitetään hankkeiden tai toimintojen vaikutuksia ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja hyvinvointiin. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin avulla pyritään selvittämään ja ennakoimaan hankkeen tai toimintojen vaikutuksia, esimerkiksi seuraavilla näkökulmilla:

- Hankkeen vaikutus ihmisten elämän laatuun tai alueen kehitykseen sekä näistä aiheutuvat seurannaisvaikutukset.
- Yhteisön/alueen kykyä sopeutua muuttuviin olosuhteisiin.
- Hankkeen merkitys ja merkittävyys eri toimijoiden ja ihmisryhmien kannalta.
- Hankkeen aiheuttamien mahdollisten haittojen vähentäminen ja ehkäisy.
- Hankkeen aiheuttamien ristiriitojen huomiointi ja sovittelu. (Päivänen ym. 2005 & THL 2022.)

Lähteet:

Päivänen, J., Kohl, J., Manninen, R., Sairinen, R., & Kyttä, M. (2005). Sosiaalisten vaikutusten arviointi kaavoituksessa. Avauksia sisältöön ja menetelmiin. Suomen Ympäristö 766.

THL. (2022). Päätösten vaikutusten ennakkoarviointi. Haettu 7.11.2022. https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakkoarviointi

Sukupuolivaikutusten arviointi

Sukupuolivaikutusten arviointi tarkoittaa sitä, että toimenpiteen, poliittisen päätöksen tai lainsäädännön vaikutuksia arvioidaan etukäteen mahdollisten sukupuolivaikutusten kannalta. Tavoitteena on ehkäistä sukupuolten kannalta ei-toivotut vaikutukset ja edistää tasa-arvoa. Arvioinnin perusteella voidaan tehdä korjaavia ehdotuksia syrjinnän ja ei-haluttujen vaikutusten vähentämiseksi, tasa-arvon edistämiseksi ja tasa-arvon esteiden poistamiseksi. Sukupuolivaikutusten arviointi on sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen menetelmä. (THL 2022.)

Esimerkki: Jyväskylän liikunta- ja urheiluseurojen tukimuotojen sukupuolivaikutusten arviointi

Lähteet:

THL. (2020). Tasa-arvosanasto. Haettu 8.11.2022. https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto.

Tarveselvitys

Tarveselvitys on dokumentti, jossa perustellaan hankkeen tarpeellisuus tai olemassa olevan rakennelman/palvelun muutostarve. Tarveselvityksessä kuvataan tarve, johon perustuen hankkeelle määritetään vaatimukset, erilaiset käyttömahdollisuudet ja esitettyjen lopputulosvaihtoehtojen kustannusarvio riittävällä tarkkuudella hankesuunnitelmaan siirtymistä varten. (Rakennustieto 2017.)

Lähteet:

Rakennustieto. (2017). RT tietoväylä | RT 10-11284 Hankkeen johtamisen ja rakennuttamisen tehtäväluettelo HJR18. Haettu 25.2.2022. https://kortistot.rakennustieto.fi/kortit/RT 10-11284

Vaikutusten ennakkoarviointi

Vaikutusten ennakkoarviointi on tapa arvioida valmisteltavan päätöksen vaikutuksia eri näkökulmista ennakolta. Vaikutusten ennakkoarvioinnin avulla:

- tarkastellaan eri päätösvaihtoehtojen arvioituja vaikutuksia
- tarkastellaan päätöksen vaikutuksia jonkun kohderyhmän näkökulmasta
- tarkastellaan toteuttaako päätösvaihtoehto kunnan strategiaa ja toimintaa ohjaavia suunnitelmia
- punnitaan päätöksen vaikutuksia sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä

Listatyökalu liikuntapaikkahankkeiden suunnitteluun

Ennakkoarviointia toteutetaan useilla eri nimillä, joista laajin arviointikokonaisuus on vaikutusten ennakkoarviointi (EVA). Muita mahdollisia vaikutusten ennakkoarviointeja, joissa vaikutuksia tarkastellaan jostain näkökulmasta ovat esimerkiksi ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi (IVA), lapsivaikutusten arviointi (LAVA), sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA) tai sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA). (JKL 2022.) Lisätietoa THL:n sivuilta (THL 2022).

Esimerkki: Liikuntapalvelujen kehittäminen osana Hippos2020-hanketta

Lähteet:

Jyväskylä. (2022). Vaikutusten ennakkoarviointi. Viitattu 8.11.2022. https://www.jyvaskyla.fi/osallistu/osallisuus-paatoksenteossa/vaikutusten-ennakkoarviointi.

THL. (2022). Päätösten vaikutusten ennakkoarviointi. Viitattu 8.11.2022. https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakkoarviointi.

Työkalun taustalla: Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI), 2022

Tämä listatyökalu on luotu osana Yhdenvertainen liikunnallinen lähiö (YLLI) -tutkimushankkeessa toteutettua yhteiskehittämisprosessia.
Lue lisää tutkimushankkeesta ja lataa työkalupohja omaan käyttöösi osoitteesta: https://blogs.helsinki.fi/yhdenvertainen-liikunnallinen-lahio/.

Muukkonen ym. (2022). Matkalla kohti liikunnan yhdenvertaisuutta – työkaluja monialaiseen liikuntasuunnitteluun

Julkaisija:
Geotieteiden ja maantieteen osasto
Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
PL 64, 00014 Helsingin yliopisto

Julkaisusarja:
Department of Geosciences and Geography C22
ISSN-L 1798-7938
ISBN 978-951-51-6604-3(PDF)
https://helda.helsinki.fi/handle/10138/43
Helsinki 2022

Lisenssi:
Tämä teos on julkaistu CC BY 4.0 -lisenssillä

UNIVERSITY OF HELSINKI

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO